

---

---

# GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

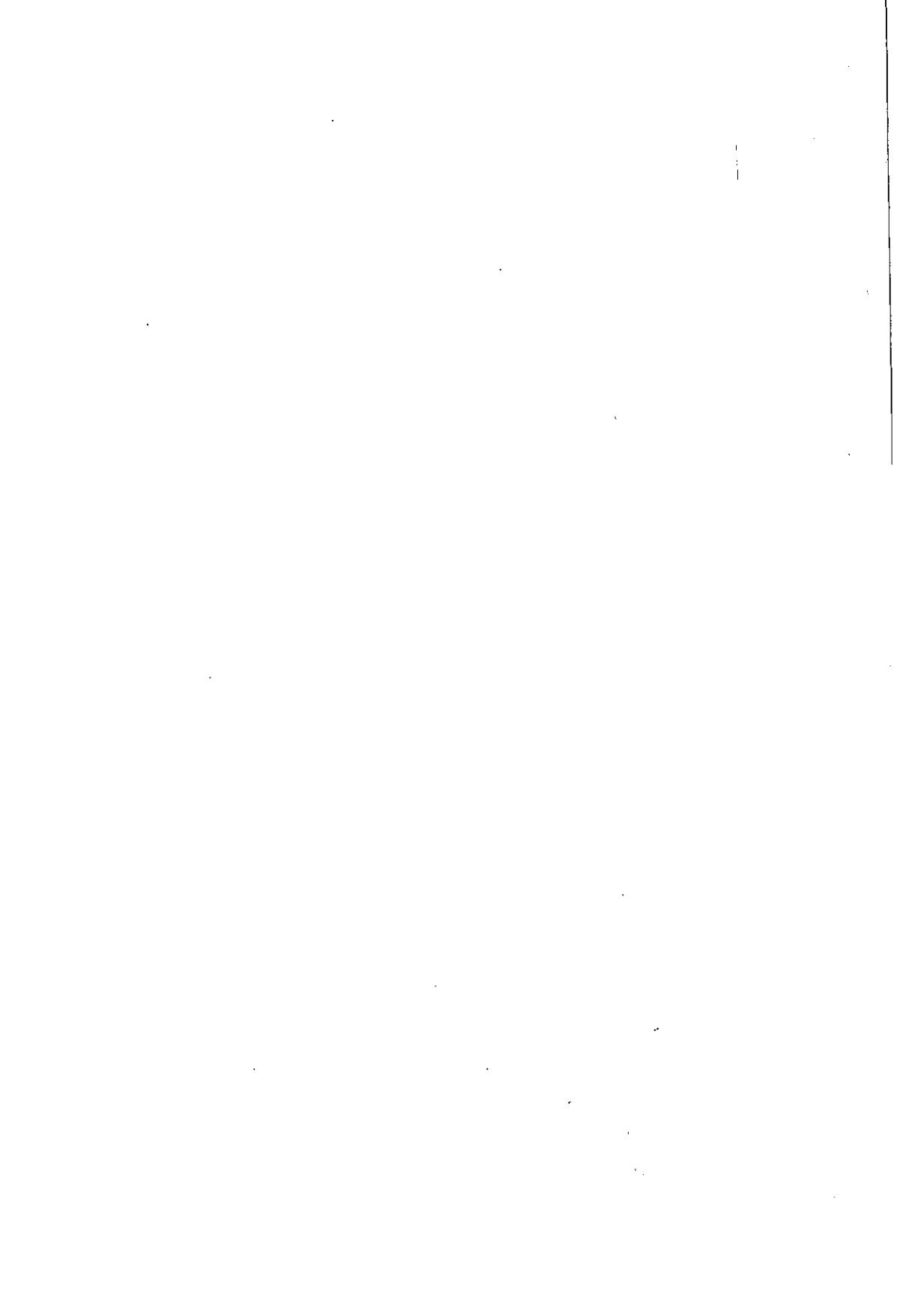
---

---



EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER  
KONFERANS HEYETİ

1992



**GÜNEYDOĞU SORUNU  
VE  
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI**



**EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER  
KONFERANS HEYETİ**

1992

**GÜNEYDOĞU SORUNU  
VE**

**ÇÖZÜMARAYIŞLARI**

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti tarafından İstanbul'da basılmıştır. Bu kitabın herhangi bir kısmı kaynak gösterilmeden alınmaz. Adres Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Cumhuriyet Caddesi, Adh Han, No. 279 Kat 8, 80230 Harbiye-İstanbul

Dizgi-Baskı-Cilt: Acar Matbaacılık Tesisleri  
Piyerloti Cad. Peykane Sok. Kamer Han No:18-20/1  
Çemberlitaş-İstanbul Tel: 516 42 52 -567 98 64

## EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONFERANS HEYETİ

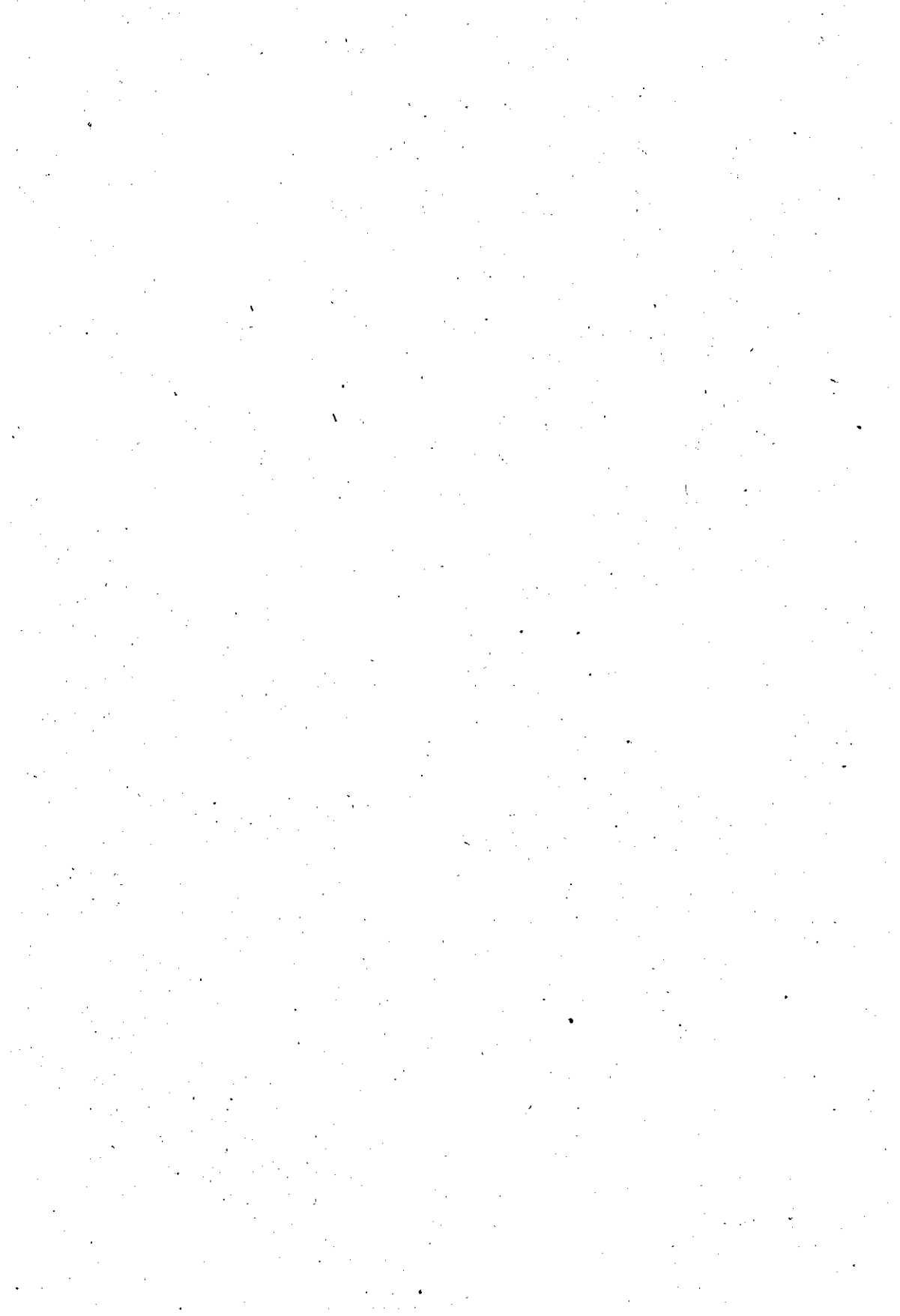
1992-1993

### YÖNETİM KURULU

Dr. Nejat F. ECZACIBAŞI -Başkan  
Dr. Mehmet KABASAKAL -Başkan Vekili  
Hasan KARACAL -Başkan Vekili  
Özhan EROĞUZ -Muhasip Üye  
Prof. Dr. Atilla GÖNENLİ -Sekreter Üye  
Prof. Dr. Erdoğan ALKIN  
Dr. Orhan ALTAN  
Dr. Metin BERK  
Özer ÇİLLER  
Deniz M. KIRAZCI  
Tavit KÖLETAVITOĞLU  
Meriç KÖYATASI  
Prof. Dr. Reha POROY  
Metin SAYICI  
Erol USER  
Sadun KATIPOĞLU Genel Sekreter

### ICRA KURULU

Dr. Nejat F. ECZACIBAŞI -Başkan  
Dr. Mehmet KABASAKAL  
Hasan KARACAL  
Deniz M. KIRAZCI  
Tavit KÖLETAVITOĞLU  
Meriç KÖYATASI  
Metin SAYICI



EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONFERANS HEYETİ  
GENEL KURUL ÜYELERİ  
(Eylül 1992)

Ali Mahmut ABRA

Nevzat AK

Dr. Mustafa AKAN

Coşkun AKDENİZ

Necati AKÇAĞLILAR

Dr. Öztin AKGÜÇ

Temel AKSOY

Işıl ALATLI

Ishak ALATON

Prof. Dr. Orhan ALDIKAÇTI

Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

M. Sedat ALOĞLU

Prof. Dr. Cem ALPAR

Mustafa ALPER

Dr. Orhan ALTAN

Z. Serhan ALTINORDU

Melih ANIK

Ünsal ANIL

Dr. Sudi APAK

Mehmet Pınar ARAN

Hasan ARAT

Melih ARAZ

Nilüfer ARIAK

Ersin ARIOĞLU

Dr. Nüsret ARSEL

Mehmet Evren ARTAM

Bülent ASÖCAL

Tomris ATAMAN

A. Atilla AYBAY

Ceyda AYDEDE

Ateş AYKUT

Prof. Dr. Mustafa A. AYSAN

Doç. Dr. Oğuz Nuri BABÜROĞLU

Dr. Levent BAŞARAN

Tamer BAYCAN

Faruk BAYIR

Melih BERK

Dr. Metin BERK

Feyyaz BERKER

İbrahim BETİL

Alaattin BEYLI

Dr. Alber BİLEN

Ali BİLGE

İ. Üstün BİRDİR

M. Levent BİRDİNÇ

Mustafa Haşim BOYACIOĞLU

Cem BOYNER

Metin BOYSAN

M. Cemal BOZTEPE  
Mehmet BUÇUKOĞLU  
Y. Ahmet BULDAM  
Uğur BÜKE  
Yavuz CANEVI  
Hasan CEMAL  
Ege CANSEN  
Nabi CERIT  
Mustafa Fadlullah CERRAHOĞLU  
İbrahim Engin CIVAN  
Uğurhan COP  
Veysel ÇAKIR  
Mehmet Gün ÇALIKA  
Talha ÇAMAŞ  
Sait Haluk ÇATIRLI  
Mehmet ÇELET  
İlhan ÇETINKAYA  
Erol ÇEVİKÇE  
Özer ÇİLLER  
Prof. Dr. Tansu ÇİLLER  
Ünal ÇİNGİR  
Mehmet Nuri ÇOLAKOĞLU  
Bülent ÇORAPÇI  
Hayri ÇULHACI  
Sağlam DALAMAN  
Prof. Dr. Mehmet Uğur DERMAN  
İsmet DİNÇER  
Ömer DİNÇÖK  
Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER  
K. Erhan DUMANLI  
Necdet DURAKBAŞA  
Haşim DURUSEL  
Ali Aydın DÜNDAR  
Cahit DÜZEL

Bülent ECZACIBAŞI  
Faruk ECZACIBAŞI  
Dr. Nejat F. ECZACIBAŞI  
Selim EDES  
Şeci EDİN  
Dr. Yavuz EGE  
Şerif EGELİ  
Nurettin EKŞİOĞLU  
Cemal ELDELEK  
Alper ELİÇİN  
Değer ELÖVE  
Tevfik ERCAN  
Doç. Dr. Selçuk ERDEN  
Dr. Nuri EREN  
Osman ERER  
İhsan EREZ  
Ömer ERGİNSOY  
Hüseyin ERGÜN  
R. Şükrü ERGÜN  
Osman ERK  
Tuğrul ERKİN  
Özhan EROĞUZ  
Bahri ERSÖZ  
Ateş Ünal ERZEN  
Numan ESİN  
Hasan ESKİL  
Ekin EVCİMEN  
Dr. Üzeyir GARIH  
Prof. Dr. İsmet GIRITLI  
Mehmet Orhan GÖKER  
Prof. Dr. Atilla GÖNENLİ  
Dr. Ergun GÖKNEL  
Mustafa GÜÇLÜ  
R. Kemal GÜNERGÜN



Duru GÜNERİ  
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ  
Dr. Seyfettin GÜRSEL  
Çetin HACALOĞLU  
Cem HAKKO  
Dr. Servet HARUNOĞLU  
Hatice Binnur HATAYLI  
Dr. Ayfer HORTAÇSU  
Mehmet HUNTÜRK  
Korkmaz İLKKORUR  
Nebil ILSEVEN  
Murat İLTER  
Murat İNSEL  
Prof. Dr. Haşuk KABAALIOĞLU  
Dr. Mehmet KABASAKAL  
Prof. Dr. Kemal KAFALI  
Cefi KAMHI  
Jak V. KAMHI  
Bülent KARAAĞAÇ  
Vehbi KARABIYIK  
Hasan KARACAL  
Dr. Erdal KARAMERCAN  
Tahsin KARAN  
Osman KAVALA  
Necmettin KAVUŞTURAN  
Dr. Ömer KAYMAKÇALAN  
Şerif KAYNAR  
Aleks KAZANCIYAN  
Faruk KEÇELİ  
M. Nail KEÇİLİ  
İlker KEREMOĞLU  
A. Güngör KEŞÇİ  
Erhan KEY  
Pınar KILIÇ  
Diğ KIZILDEMİR  
Ali KİBAR  
Deniz M. KIRAZCI  
F. Onur KOCA  
Ali Ahmet KOCABIYIK  
Rahmi KOÇ

Bilgi KONGAR  
Prof. Dr. R. Emre KONGAR  
Prof. Dr. Meral KORZAY  
Cem KOZLU  
A. Cemil KÖKSAL  
Tavit KÖLETAVİTOĞLU  
Meriç KÖYATASI  
Dr. Ercan KUMCU  
Kemal KURDAŞ  
Prof. Dr. Kemal KURTULUŞ  
Metin N. MANSUR  
Sezer MAVİTUNCALILAR  
Prof. Dr. Sait Kemal MIMAROĞLU  
Ahmet İbrahim MÜDERRİSOĞLU  
Ziya MÜEZZİNOĞLU  
Dr. NeziH H. NEYZİ  
Burhan OĞUZ  
Prof. Dr. Cemil OKTAY  
Prof. Dr. Osman OKYAR  
Simantov ORTAESKİNAZI  
Erdem ÖKTEMUS  
Şükrü ÖKSÜZ  
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER  
Mehmet Atilla ÖNER  
Dr. İbrahim ÖNGÜT  
Ergun ÖZAKAT  
Cengiz ÖZDEMİR  
Cihangir ÖZER  
Ahmet ÖZERDİM  
Dr. Osman Turgay ÖZKAN  
Selahattin ÖZMEN  
Ertuğrul İhsan ÖZOL  
Raşit ÖZSARUHAN  
Prof. Dr. Ergun ÖZSUNAY  
M. İsmail ÖZSÜRÜCÜ  
Ökkeş ÖZTEMİR  
Bülent ÖZÜKAN  
M. Tanju ÖZYÖL  
Dr. Can PAKER  
Prof. Dr. Reha POROY

Timuçin SANALAN  
Dr. Haluk SANVER  
Üstün SANVER  
Dr. Rüşdü SARACOĞLU  
İsmail Ahmet SARPEN  
Prof. Dr. Kemali SAYBAŞILI  
Mete SAYICI  
Rasim SELÇUK  
Varol SEZEN  
Akif Murat SEZGEN  
Sezai Erdiler SİLİHDAROĞLU  
Orhan SİLİER  
Hüseyin Semih SOHTORİK  
Halit SOYDAN  
İsmail SÖNMEZ  
Ahmet İrfan SÖYLEMEZOĞLU  
Ali ŞANAL  
Mehmet ŞUHUBİ  
Mehmet TANBERK  
Dr. Ahmet Mete TANRIKUT  
Dr. Erkan TAPAN  
Fatih TAR  
Mehmet Sinan TARA  
Şarık TARA  
Mustafa TAVİLOĞLU  
Ahmet Tümer TEKELİ  
Serdar TEKTAŞ  
Mehmet Uğur TERZİOĞLU  
Prof. Dr. İnci TEZCAN  
Dr. Ali TIGREL  
Mehmet Fahim TOBUR  
Prof. Dr. Barlas TOLAN  
Prof. Dr. Zafer TOPRAK  
Dr. Osman Nuri TORUN  
Prof. Dr. Zafer TUNCA  
Kaya TURGUT  
Eser TÜMEN

Sinan TÜRKMEN  
Kemal TÜRKÜM  
Turgut TÜTEN  
Tayfun UĞUR  
Tunç ULUĞ  
Prof. Dr. Aydın ULUSAN  
Dr. Coşkun Şerif ULUSOY  
İsmet URAN  
Dr. T. Güngör URAS  
Erol USER  
Ercan UYGUR  
Tayfun UZUNOVA  
Fikret N. ÜÇCAN  
Dr. Esen ÜLGENERK  
Osman ÜNSAL  
Türkey ÜST  
Prof. Dr. Besim ÜSTÜNEL  
Murat VARGI  
Hasan Nejat VERDİ  
Prof. Dr. Vakur VERSAN  
Oktay Bora YAĞIZ  
Zeki Bülent YAĞLI  
Nadir YALÇINALP  
Mustafa Vacit YALMAN  
A. Murat YALNIZOĞLU  
Mehmet Yılmaz YALTIR  
Tezcan YARAMANCI  
Prof. Dr. Memduh YAŞA  
Selman YAŞAR  
Mustafa YEMENİCİLER  
Zekeriya YILDIRIM  
Faruk YÖNEYMAN  
Dr. Uğur YÜCE  
Erol YÜCEL  
A. Nafi YÜREKLİ  
Tayyar ZAIMOĞLU  
Ali ZEYBEK

## İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ ..... 5

### AÇIŞ KONUŞMALARİ

Dr. Nejat F. ECZACİBAŞI (Konferans Heyeti Yön.Kur.Başkanı) ..... 7

Prof.Dr. Erdal İNÖNÜ (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı) ..... 9

### SUNUŞ KONUŞMALARİ

Hayri KOZAKÇIOĞLU (İstanbul Valisi) ..... 11

Yalçın DOĞAN (Gazeteci-Yazar) ..... 21

### 1. BÖLÜM

Uğur MUMCU (Gazeteci-Yazar) ..... 29

Prof.Dr. Cahit TANYOL (Sosyolog-Yazar) ..... 39

İsmail SOYSAL (Emekli Büyükelçi) ..... 47

Feridun YAZAR (HEP Genel Başkanı) ..... 51

Mustafa SÖNMEZ (Gazeteci-Yazar) ..... 59

Ahmet Taner KIŞLALI (Öğretim Üyesi-Gazeteci) ..... 65

### 2.BÖLÜM

Uğur MUMCU..... 71

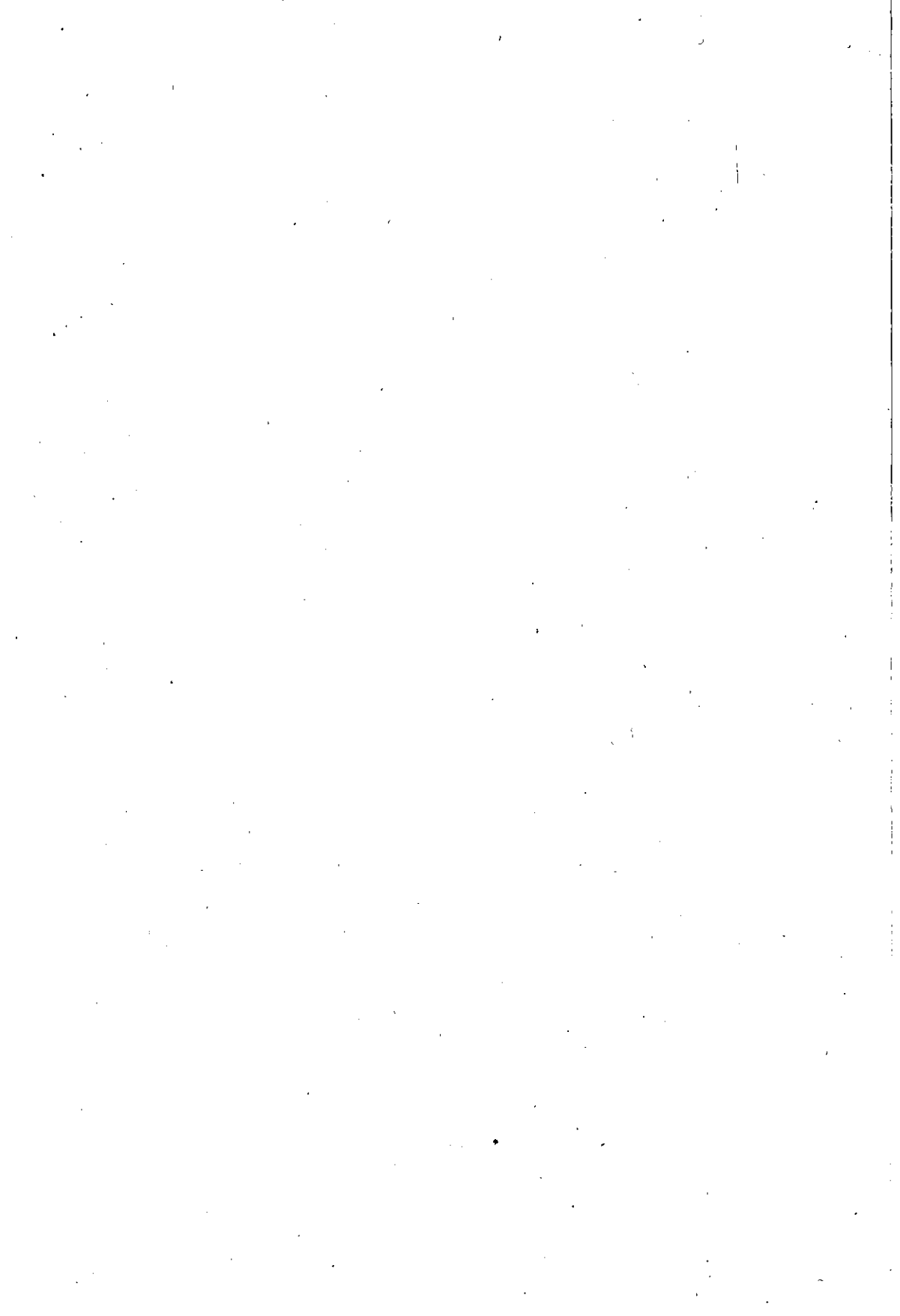
Cahit TANYOL ..... 79

İsmail SOYSAL ..... 83

Feridun YAZAR ..... 87

Mustafa SÖNMEZ ..... 95

Ahmet Taner KIŞLALI ..... 101



## ÖNSÖZ

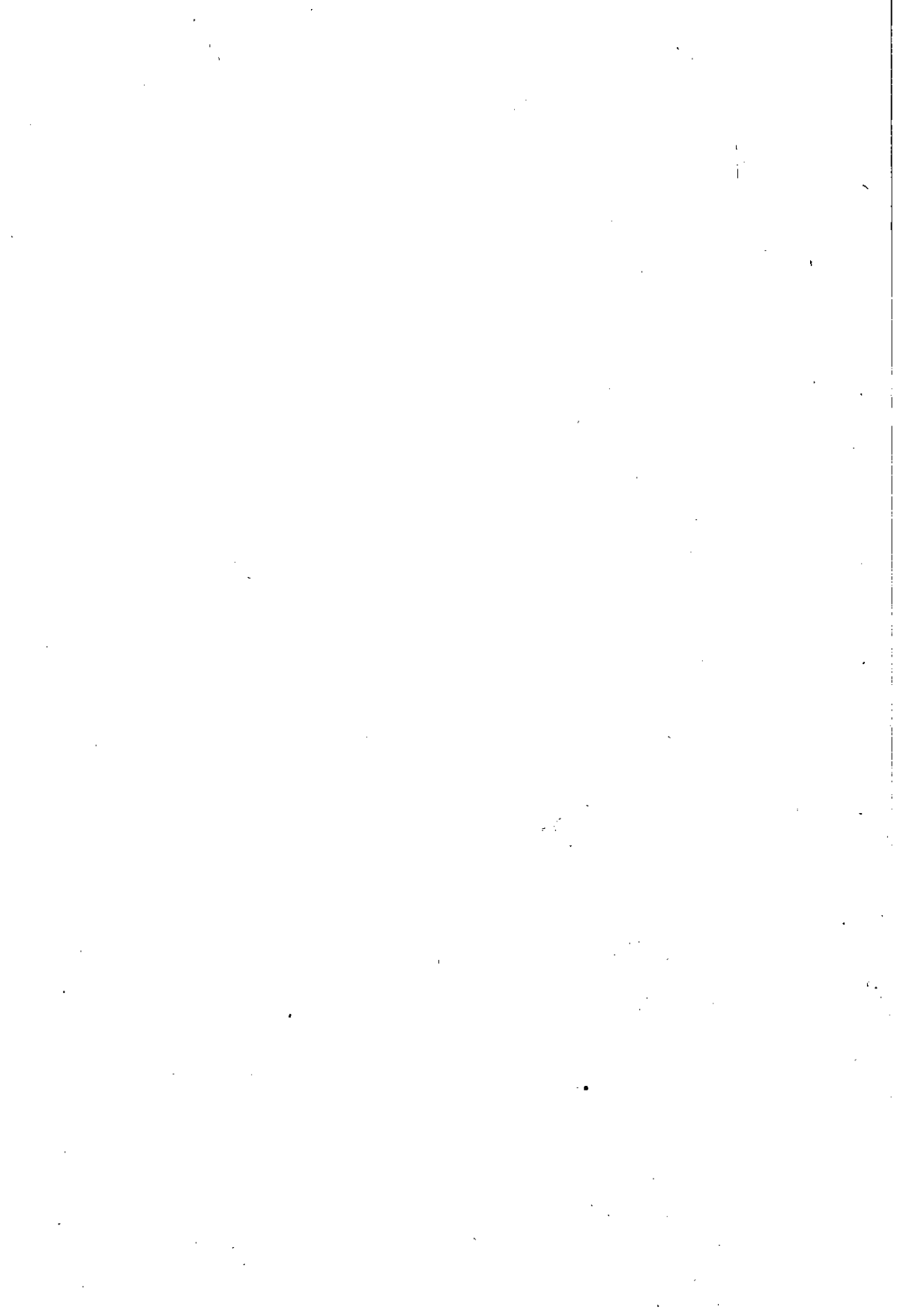
Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin amacı, bilindiği gibi , "toplumun ekonomik ve sosyal yapısındaki gelişmeleri izlemek, sorunlarına çözüm seçenekleri araştırmak ve bunları kamuoyunun ve tüm ilgililerin dikkatine sunmak"tır.

Günümüz Türkiye'sinin en önemli sorunlarından biri ise "Güneydoğu'daki gelişmeler"dir. Yörenin az gelişmiş ekonomik yapısı sorunların temel kaynağıdır. Bölgenin kalkınmasına yönelik teşviklerin istismar edilmesi, Irak'a uygulanan ambargo v.b. nedenler mevcut yapıyı iyileştirmek yerine ekonomik durumun daha da kötüleşmesine neden olmuş; yaygın işsizlik gittikçe artan boyutuyla terörü besleyebilecek bir kaynak haline gelmiştir. Sonuçta, çeşitli iç ve dış çevrelerin de çabalarıyla Güneydoğu'da "Kürt sorunu" diye de nitelenebilecek bir sorun yaratılmıştır.

Konferans Heyeti, ülke gündeminde yer alıp çözüm gerektiren her sorun gibi, bu konuyu da gündemine almış ve konuyla doğrudan ilgili kişilerle, çözüm üretilmesine katkıda bulunabilecek en yetkili isimlerin katıldığı bir panel düzenlemiştir. 18 Mayıs 1992 tarihinde yapılan bu panelin tartışmaları umarız ki, ülke yöneticilerine, sorunların çağdaş çözümü için ışık tutar ve ülkenin kanayan bir yarası, ulusal sınırlar içinde yaşayan tüm yurttaşların mutlu olacağı bir sonla noktalanır.

Konferans Heyeti, bu paneli düzenleyerek ve ilgili tüm kesimleri açık sözlü bir tartışmaya katarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Ancak, görevini yapmış olmanın huzurunu; tüm ülkede barışın yerleşmesiyle tadabilecektir. Terörün ülkemizden ve dünyadan uzak olması, tüm ülkenin barış ve esenlik içinde toplumsal refaha yönelmesi dileğiyle saygılar sunarız.

YÖNETİM KURULU



**Dr. Nejat F. Eczacıbaşı**  
Konferans Heyeti  
Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın konuşmacılar ve değerli konuklarımız, günümüz Türkiye'sinin en önemli konularından birini, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin kuruluş amaçları doğrultusunda ve sorunlara bilimsel yaklaşım biçimi çerçevesinde bir açık foruma getirmiş bulunuyoruz. Güneydoğu sorunu bugün her yönüyle toplumumuzu ilgilendiriyor ve kaygılandırıyor. Sağlıklı çözümler bu konuda her görüşe yer vermekle sağlanabilir diye düşünüyoruz. Panelde yer alan uzmanların bu önemli konuda araştırmalarının ve görüşlerinin bulunduğunu biliyoruz. Yetkililere güneydoğu konusunda çeşitli görüşlerden yararlanarak bir senteze ulaşmalarında yardımcı olabilirsek bugünkü toplantının görevini yerine getirmiş oluruz.

Panel'de 6 arkadaşımız var. Önce Sayın Uğur Mumcu konuşacak. Mumcu, biliyorsunuz, konuyla ilgili tarihsel araştırmalar yapan ve bu konuda kitap yazan bir kişi. Özellikle konunun tarihsel gelişimini anlatacak ve çözümlerini sunacaktır diye düşündük. Ve böylece tarihsel bir başlangıçla Sayın Prof.Cahit Tanyol'a geçiyoruz. Sayın Tanyol Kürt sorununu tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde incelemiş bir sosyolog ve yazar. Sorunu irdeleyerek çözümlerini sunacaklar. Sayın Emekli Büyükelçi İsmail Soysal arkadaşımız, bir eski Dışişleri Bakanlığı mensubu ve diplomat olarak durumu Türkiye'nin dış ilişkileri ve politikaları açılarından irdeleyecekler, tarihsel ve güncel gelişmeleri bu perspektiften değerlendirecekler. Sayın Feridun Yazar, HEP Genel Başkanı, sorunu Kürt vatandaşlarının görüş açısından ele alacak, irdeleyecek ve ortaya koyacak, ayrıca çözüm önerilerinde de bulunacaktır. Mustafa Sönmez, gazeteci ve yazar olarak konuyu sosyo-ekonomik boyutlarıyla inceleyecek ve bu konuda

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

bir kitap yazmış olduğuna göre, kendi ilginç bulgularını sunacak. Sayın Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, gazeteci-yazar. Bir siyaset bilimcisi olan Sayın Kışlalı konuyu siyasal görünümü açısından inceleyecek ve çözüm önerilerinde bulunacak.

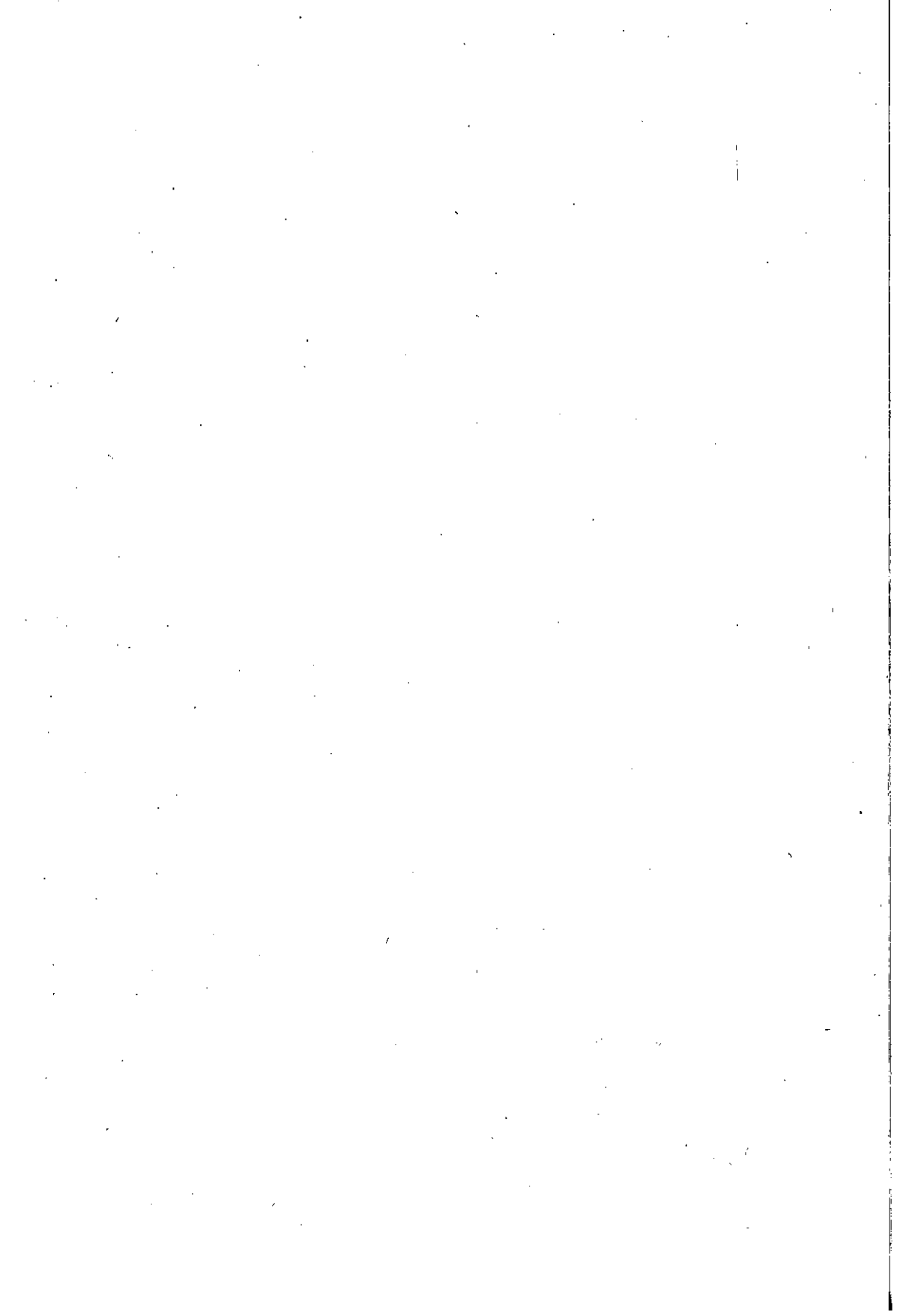
Efendim, bildiğiniz gibi, Başbakan Yardımcısı Sayın İnönü, bu toplantının açış konuşmasını yapacaklardı. Bu toplantı için bugün özellikle Ankara'dan gelmişlerdi. Ancak, önemli siyasal gelişmeler ve buldukları mevkinin yüklediği sorumluluklar nedeniyle Ankara'ya geri dönmeleri gerekti. Şu anda da aramızda değiller, yalnız bildiğimiz nezaketleriyle bir yazı göndermişler ve onu da sizlere okumamı arzu etmişler.

Sayın Valimiz de bu toplantımıza katılmak lütfunda bulundular. Kendilerinden bu konuda bir yorum yapmalarını istirham etmiştik, bunu da kabul etmişlerdi. Yorumlarını dinleyeceğiz.



Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı  
**Sayın Prof. Dr. Erdal İnönü'nün**  
Mesajı

"Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'nin daveti üzerine bugün bir konuşma yapacaktım. Ancak Başbakan'ın yurt dışında bulunması ve benim Ankara'ya hemen dönmem zorunluluğu karşısında toplantınıza katılamadım. Bugünkü oturum ülkemizin karşılaştığı en önemli sorunlarından birini ele almaktadır. Toplantıya katılan değerli konuşmacıların ve uzmanların da önemli katkılar yapacağına inanıyorum. Bizim için Güneydoğu'da sosyal, ekonomik, kültürel sorunlar ve en başta vatandaşlarımızın güvencesini ve huzurunu sağlamak, demokrasimizin gelişen yapısı içinde bu yapının bütün olanaklarından yararlanılarak çözülmesi gereken ve çözülecek sorunlardır. Toplantıda yapılacak konuşmalar hiç şüphesiz bu yaklaşıma katkı yapacaklardır. Onun için böyle bir konuyu ele almanız nedeniyle sizi kutluyorum ve başarı dilekleriyle toplantıya katılanlara saygılarımla beraber başarı diliyorum."



## SUNUŞ KONUŞMALARI

**Hayri Kozakçıoğlu**  
İstanbul Valisi

Sayın Başkan, çok değerli konuklar, sözlerime başlamadan önce iki konuda sizlere teşekkür etmek isterim. Birincisi ülkenin gerçekten çok önemli sorunlarından birisi olan güneydoğu konusunda bana söz hakkı verdiğiniz, aranızda bulunma şansı bahşettiğiniz için size teşekkür ediyorum. İkincisi çok daha önemli benim için. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'ne, Türkiye'nin bu önemli meselesinin konuşulmasına imkan sağladığı için teşekkür ediyorum. İnanıyorum ki bu ve buna benzer diğer meselelerimizi çok daha önceden, korkmadan, yüreklilikle konuşabilseydik, tartışabilseydik, söylenecek bazı şeylerden çekinmeseydik, problemlerimizin bir kısmını çok daha kolay, hem maddi hem mânevi yönden fazla zayıat vermeden aşmış olurduk. Bu nedenle teşekkür ediyorum.

Ben meslek hayatımın büyükçe bir bölümünü Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçirdim. İlk kez Güneydoğu'ya 1962'de gittim. 1,5 yıl jandarma yedek subay olarak o bölgede görev ifa ettim. O zaman da o bölgede silahlı olaylar vardı, ancak niteliği değişikti, adi eşkiyalık olayları şeklinde idi. Daha sonra görevim gereği 2,5 yıl o bölgede kaymakamlık yaptım. Bildiğiniz gibi en son olarak da 4,5 yılı aşan bir süre Güneydoğu Anadolu bölgesinde çalıştım. Böylece 33 yıllık meslek hayatımın, müfettişlikleri de kabul ederseniz, 9 yıla yakın bölümünü Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçirdim, yöre insanlarıyla beraber oturdum, beraber yaşadım ve gerçekten de mutlu oldum. Her zaman, her yerde söylüyorum, o bölgenin insanını da seviyorum. O bakımdan, Kürt dediğim zaman, Güneydoğu dediğim zaman hiç kimseyi ne potansiyel suçlu olarak görüyorum, ne de kimseye bu kelimelerle hitap etmek istiyorum. Türkiye'nin başka yörelerinde yaşayan

insanlar kadar o insanlar da vatanperverdir. Bugüne kadar geçmişleriyle, büyüklükleriyle gereken fedakarlığı yapmışlardır, bundan sonra da yapabilirler. O bakımdan bir kişiye "Kürt" demek, bir gruba "Kürt" demek kesinlikle küçümseme anlamında alınmamalıdır. Hatta orada köylülerle yaptığım sohbetlerde ısrarla söyledim. Karadeniz bölgesini örnek gösterirdim ve derdim ki, bakın piyasada çok bol laz fikrası var. Lazlar akıllı olmakla, kurnaz olmakla övünüyorlar ve bu olayı fıkralara yansıtmişler. İşte Güneydoğu'da Kürt terimi bu tür fıkralara yansiyabilir ve Kürt olmak bir övünç meselesi olabilir. Kürt olmak toplumda önemli bir yer işgal etmek anlamına gelebilir, diye de kendileriyle konuşurdum. O bakımdan bu kısa konuşmam sırasında Kürt dersem, kürtçülük dersem, bu tür tabirleri kullanırsam, hiçbir zaman o bölge insanını itham anlamına gelmediğini, böyle bir amacı taşımadığımı özellikle belirtmek istiyorum.

Bugün Türkiye'nin en önemli sorunu haline geldiğini kabul ettiğimiz meseleye geriye doğru baktığımızda, benden sonraki değerli konuşmacılar bunları daha güzel izah edeceklerdir, ben ana hatlarıyla bazı şeyler söylemek istiyorum.

Bugünkü olaylara bazı yönleriyle benzeyen, bazı yönleriyle benzemeyen başka olaylar görüyoruz. Bu olayların toplam sayısı 36. Cumhuriyetten evveli, Cumhuriyetten sonrasıyla toplam 36 olay var. Hepsi bugünkü olayın niteliğinde değil, hepsinin şekli veya amacı bugünkü olay gibi de değil, ancak, bu tip, silaha başvurmak suretiyle bazı şeyler elde etme, silaha başvurmak suretiyle bazı olaylara karşı çıkma şeklinde olaylar var. Bu olayların özellikle geniş kapsamlı olanlarında, bu olayların özellikle kopma, parçalama amacına yönelecek olanlarında da yurtdışı bağlantılar görüyoruz, yurtdışı tahrikler görüyoruz. Ancak şunu da kabul edelim ki, o bölge ile dış ülkelerin bağlantısı hiçbir zaman kopmamış, eskiden beri bazı ülkeler o bölgeye yakın olmak, o bölgeyi yakından izlemek, o bölgenin insanıyla, o bölgenin meseleriyle yakından uğraşmak istemişler. Bu istekleri o bölgenin insanına iyilik etmek için, o bölgenin sorunlarını çözmek için midir? Yoksa Türkiye'nin başına bazı sorunlar yaratmak için midir? Bunu tüm Türk toplumunun iyi düşünüp, iyi değerlendirmesi ve ona göre tavrını ve tepkisini ortaya koyması gerekiyor. En son yaşadığımız olayların başlangıcı nasıl olmuş? 1977 yıllarında Ankara'da bulunan dernekler içerisindeki bazı gruplar görüş ayrılığı nedeniyle kopmuşlar, Diyarbakır'a gitmişler, orada organizasyona başlamışlar. İlk toplantılarını o bölgedeki köylerde yapmışlar. "Fiş" köyünde yap-

mışlar. Yapılan köy de bellidir ve 1978 yılından itibaren de ilk kez Kürdistan İşçi Partisi, yani PKK ismi kullanılmaya başlanmış. 1980 12 Eylülü'ne kadar Diyarbakır, Urfa, Silvan, Siverek bölgelerinde silahlı eylemler görüyoruz. 12 Eylül 1980 ile birlikte bu örgüt tarafından yapılmış silahlı eylemler görüyoruz. 12 Eylül 1980 ile birlikte bu örgüt yurt dışına gitmiş. Komşumuz Suriye'ye gitmiş. Liderleri Abdullah Öcalan daha önce gitmiş. Kendilerine bugün pek çok bahsedilen kamp bölgesi tahsis olunmuş veya o günkü tabiriyle kendilerinin o kamptan yararlanma imkanı sağlanmış. Daha sonra o kampta, Şam'da, yine o bölgede olmak üzere arka arkaya ikişer yıl arayla üç kongre yapmışlar. Yani parti faaliyetlerini güney komşumuz Suriye toprakları içerisinde, kısmen Şam, kısmen de Helve kampı dediğimiz bu kampta yürütmüşler. 1982 yılına kadar orada yurt içine girmek için hazırlıklarını sürdürmüşler. Siyasi ve askeri eğitim yapmışlar. 1982'de grupları Türkiye'nin içersine göndermeğe başlamışlar, 82 ile 84 arası-ki bu Güneydoğu Anadolu bölgesinde etüd, hazırlık, inceleme ve yerleşme dönemidir-yaptıkları etüdlerin büyük bölümü bizim elimize geçmiştir. Şunu kabul etmek gerekir ki, etüdlerden bazıları Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin yaptıkları etüdlerden çok daha iyidir. Sosyal, ekonomik, politik, doğal zenginliklere varıncaya kadar. Yani sadece terörle ilgili değil, sosyal ve ekonomik yönden de etüdler yapılmıştır. Bu da şunu gösteriyor ki, etüdleri yapanlar ellerine silah alıp dağa çıkanlar değildir. Etüdleri yapanlar bu iş için yetiştirilmiş, o bölgeye gönderilmiş, uzman hale getirilmiş insanlardır, askeri planları da, sivil hazırlıkları da onlar yapmışlardır. Bu hazırlık safhası 2 yıl sürmüştür ve bu 2 yıllık hazırlık safhasında askeri hazırlıklar yapılmış, dağlarda barınılacak mağaralar, depolar, sığınaklar, gerek yiyecek ve gerekse silah hazırlıkları tamamlanmış ve 15 Ağustos 1984 tarihinde Erüh ve Şemdinli ilçelerinin baskınlarıyla o bölgede tekrar terör ve silahlı olay başlamıştır.

Bunu şunun için belirtmek istiyorum, zaman zaman, devlet o bölgeye komando, jandarma, özel hareket timleri gönderdi bunlara tepki olarak o bölgede silahlı hareket başladı gibi sözler ve yazılar görüyorum. Hayır, öyle değildir. 15 Ağustos 1984'te Erüh ve Şemdinli ilçeleri baskını sırasında o bölgede özel hareket timi de yoktur, o bölgede fazla miktarda jandarma, komando da yoktur. Daha sonra, terörün silahlı propaganda yöntemi o bölgede en şiddetli şekilde kullanılmıştır. Kime karşı kullanılmıştır? Sivil halka karşı kullanılmıştır. Bugün karakollara, jandarmaya, polise yönelik hareket o zaman

incelendiğinde doğrudan doğruya köylüye yöneliktir. Lütfen herkes hafızasını yoklasın, özellikle 1986 yılında, 86'nın ve 87'nin ilk yarısında 30 kişilik, 25 kişilik, 22 kişilik, 26 kişilik vatandaş kayıplarımız olan köy baskınları vardır. 2 aylıktan 70 yaşına kadar. Ve yine hafızamızı yoklayalım, gazetelerde ve basında görüyoruz, o bölgelere giden muhabirlerin, oradaki köylülerle yapılan röportajlarda "Efendim, yardım istedik, köyümüz sabaha kadar yandı, asker veya jandarma gelmedi, yardım gelmedi," gibilerden sözler vardır. Yani bu iki olayı birleştirdiğimizde o zaman o bölgede yeteri kadar askeri gücün bulunmadığını görüyoruz. Bir de terörün, silahlı propaganda yönteminin en acımasız şekilde sivil halka yönelik olduğunu görüyoruz. Niye sivil halka yönelik? Çünkü, silahlı propaganda da amaç kendisine karşı çıkabilecek olan kitleyi sindirmek, korkutmaktır. Yoksa 2 aylık bebeden, 70 yaşındaki yaşlıdan ona zarar gelmeyeceği belli, ama o onu özellikle hedef alıyor ki, çok gaddarca eylem yapıyor ki, bu eylemin kendilerine geleceğinden korkan diğer köylüler, diğer aileler de teröre karşı çıkmasın.

İşte bu olaylardan sonra o bölgeye özel hareket timleri, jandarma komando birlikleri ve hava indirme tugayı gibi birliklerin gönderilmesine başlanıyor. Yani güneyden gelen silahlı militanlara karşı, terör gruplarına karşı, köylüyü korumak amacıyla. Ve bir süre sonra köylü ya köyünü bırakıp kaçmak zorunda kalıyor veya evini, eşyasını karakolun bulunduğu yerlere, karakolun yanına taşımak gibi bir olayla karşılaşılıyor. Terör bir taraftan vatandaşları hedef alırken, bir taraftan da esas hedef olan devlete yöneliyor ve devletin yol makinelerini yakılıyor, devletin okulları yakılıyor, devletin öğretmeni öldürülüyor, devletin inşa etmek istediği köprüler ve diğer yatırımlara engel olunmaya çalışılıyor. Şimdi, sloganlar var: "Halk için, halk yararına," diye. Ama namlunun hedefi halk. Sloganlar var: "Halk için halk yararına," diye, ama halka hizmet götürecek olan makina hedef, halkın çocuğunun okuduğu okul hedef. Demek ki bu eylemin amacı halk için, halk yararına falan değil. Eylemin amacını zaten kendi dokümanlarında yazmışlar. "Marksist ve Leninist esasa dayalı bağımsız bir Kürt devleti kurulması." O bölgede Marksist ve Leninist esaslara dayalı bir Kürt devletinin kurulmasını amaçlıyorlar. O zaman tabii ki devleti bölmeyi amaçlayacaksınız. Yani devleti hedef alacaksınız. Amaç halkın iyiliği için birşey yapmak değil, amaç o bölgede ayrı bir devlet kurmak, o bölgeyi T.C.'den koparmaktır.

Şimdi biz yıllarca terör olayı ile insan haklarını, demokrasiyi ve ya insan hakları konusunda demokratik haklar konusunda söz söyleyen, yazı yazan fikir sahiplerini terazinin aynı kefesine koyduk. Hep-sini aynı şekilde itham ettik, uzaktan baktığımız zaman, amacına silahla ulaşmak isteyen terörist ile fikrini kalemle izah etmek isteyen özgürlük savunucusu insanımız terazinin aynı kefesine kondu. Böyle olunca da, bu olaylara dışardan bakan, olayın belki ayrıntısını bilmeyen kişiler, ister ilim adamlarımız, diyelim, ister, yabancı uzmanlar diyelim, özgürlüğü, demokrasiyi, insan haklarını savunurken onların arkasına saklanan teröristi zaman zaman farkında olmadan savunmak zorunda kaldılar, veya teröristler, terör amacını güdenler, bunların bu iyi niyetinden faydalandılar. Sokakta yapılan kanunsuz gösteri yürüyüşünde, demokratik haklar isteyen grupların arasına karışmak suretiyle, demokratik hak kılıfı arkasında kendi amaçlarına ulaşmak için eylemler yaratmaya başladılar. İşte önemli olan bu olayın ayrılmasıdır.

Güneydoğu olayını çözmek istiyorsak, sorunun ne olduğunu, bu sorunun nedenlerini, sorunun teşvikçilerini iyi belirlemek ve ona göre de bir çözüm politikası oluşturmak gerekir. Sorun Güneydoğu Anadolu sorunu mudur? Sorun Kürt sorunu mudur? Oraya bir Kürt devleti kurulması sorunu mudur? Yoksa sorun, adına Kürt dediğimiz insanlarımızın insan haklarıyla ilgili, demokratik haklarla ilgili bazı sorunlar mıdır? Bunun iyi tesbit edilmesi lazım. Sorun, Türkiye Cumhuriyeti devletinin bölünmesi, zor kullanılarak bölünmesi, terör yöntemi ile bölünmesi ise, bu devletin birlik ve beraberliğini isteyen herkesin buna karşı çıkması gerekir ve teröre karşı da yöntemin, terörün kurallarına uygun bir yöntemle tesbiti lazımdır. Sorun Güneydoğu Anadolu bölgesinin sorunu ise, o bölgenin sorunlarını ortadan kaldıracak geniş kapsamlı bir politikanın tesbiti, sosyal haklardan, kültürden, ekonomiden, ziraattan, hayvancılıktan tutun da, diğer pek çok olaylara kadar sorunları içeren bir milli politikanın tesbiti ve bunun o bölgede uygulanması. Hayır, mesele ana dili kürtçe olan insanlarımızın bir kısım haklarının meselesi ise, o zaman oturulup onun da çok rahatça konuşulabilmesi lazım.

Ancak, burada şunu belirtmek istiyorum. Sorun, silahlı bir sorun değildir. Silahlı sorun tamamen gündemin dışındadır, onu tasvip etmiyorum. Sorunu, Kürt sorunu, Kürt insanın sosyal, ekonomik, kültürel istekleri veya hakları olarak ele alıyoruz diyenlerin, bu konudaki en son isteğine varıncaya kadar tüm sorunlarını açık kalplilikle bu-

gün ortaya koyması lazım. Bugün ben bunu istiyorum, 6 ay sonra birşey daha isteyebilirim, 8 ay sonra birşey daha isteyebilirim, 1 sene sonra daha başka birşey daha isteyebilirim zihniyeteti olursa, o zaman bu sorun çözülmez. O zaman bu sorunun çözümü imkansız hale getirir. Demek ki bu sorunu demokrasi içersinde, konuşarak, görüşerek çözelim diyenlerin, bu konuda söylecekleri en son şeyi bugünden söylemeleri lazım.

Bu durumun müzakere edilmesi, oturup tartışılması için ancak burada bir noktaya daha parmak basmak istiyorum. Türkiye'de ana dili Türkçeden başka dil olan sadece Kürtler değildir. Türkiye'de, hemen saymaya başlarsak, 17 tane dil bulabiliriz. Konu kamuoyuna hep Kürt meselesi, hep kürtçe olarak yansınca, pankartı, onlarla kaset yapılması yasaklanmıştı. Bu yasada hiç kürtçe tabiri yoktur. Daha sonra yakın bir tarihte, 1 yıl önce aşağı yukarı, bu kanun kaldırıldı. Bunu kaldıran kanunda da hiç kürtçe ibaresi yoktu, hiç kürtçeden bahsedilmiyordu. Ne gerekçesinde ne de kanunun metninde. Ancak ertesi gün kanun çıktıktan sonra basında gördük, manşetlerle "kürtçe serbest bırakıldı" diye... Ne evvelkinde kürtçe var, ne sonrasında kürtçe var, ama kamuoyu kürtçe'ye angaje olmuş, kamuoyu doğrudan doğruya bu yasalarla kürtçeyi hedeflemişti. Oysa ki Türkiye'de anadili Arnavutça olan insanımız da var, Boşnak da var, Laz da, Çerkez de var, Abaza da var, Gürcü de var. Şimdi Türkçe'den başka bir dil için, anadili Türkçe'den başka bir dil olan insanlarımız için bazı şeyler düzenleyeceksek, bunu yalnız kürtçe için değil, bunu kürtçeden başka, ana dili diğer diller olan insanlar için de düşünmemiz lazım. Bunu onlar için de, birlikte düzenleyebileceksek, hep birlikte ne alıp ne verebileceksek, kürtçeyi de aynı olayda düşünmemiz lazım. Türkiye'de sadece türkçe ve kürtçe olsaydı, probleme belki daha değişik açıdan bakılabilirdi. Problem sadece türkçe ve kürtçe meselesi değildir. Sadece türklerin ve Kürtlerin meselesi değildir. Benim anlayışıma göre bu topraklar üzerinde oturan insanların hepsi Türk'tür. Nasıl Türk'tür? Aslen Kürt olan Türk'tür, aslen laz olan Türk'tür. Türklük bir müşterek unsurdur. Türkçe de bir müşterek unsurdur.

Şimdi, Orta Asya'dan, SSCB'nin ayrılmasından sonra ortaya çıkan pek çok bağımsız Türk devleti var, geliyorlar, gidiyorlar, hiçbiriyle oturup tam konuşamıyoruz. Ben buraya gelen Türk devletinin başkanlarıyla tercüman aracılığı ile konuşuyorum. Demek ki dünyanın her tarafında da aynı Türkçe yok. Dünyanın her tarafında da



Türk dediğimiz zaman aynı insan karşımıza çıkmıyor. Bir yerde Kazak, bir yerde Kırgız, bir yerde Tatar, bir yerde Türkmen. Peki Türk kim? Orta Asya'lılara sorarsanız, onlar bizim Türkçemizi kabul etmiyorlar. O halde, Türkiye'de ana dilleri laz da olsa, çerkes de olsa, abaza da olsa, gürcü de olsa, resmi dil olarak türkçe'yi konuşan, bu topraklar üzerinde yaşayan insanların müşterek vasfı Türktür. Yoksa, geçmişinin, anadilinin farklı olması bence insanların bölünmesini, ayrılmasını gerektirmez. Peki, bu prensipleri dikkate alırken nasıl bir çözüm gerekir.

Sayın konuklar, o bölgede görev yaptığım süre zarfında benim karşıma yüzlerce heyet geldi, parlamenterler geldi yurtdışından, gazeteciler geldi, pek çok ülkenin devlet adamları geldi. Oturduk, konuştuk, pek çok konuda da bana sorular sordular, kürtçe eğitimden, televizyon yayınlarından, okullardan başlamak üzere, pek çok sorular. Bu soruların cevapları bizde yazılı çizili yok. Ben bu soruların cevaplarını kendi mantığım ölçülerine göre vermeye çalıştım. Aynı heyetler Ankara'da diğer yetkililerle de konuştular, Dışişleri Bakanlığı'na gittiler, sayın müsteşarla konuştular, sayın bakanla konuştular, belki başbakanla konuştular, büyük bir ihtimalle bana sordukları sorular onlara da soruldu ve orada da her yetkili kendi mantığına göre bu soruların cevaplarını vermeye çalıştı. Şimdi şöyle bir tablo var: Yurtdışından Türkiye'nin önemli bir sorununu incelemeye gelmiş olan heyet var. Devletin yetkililerine sorular sormuşlar, devletin dört yetkilisi önemli konularda 4 tane ayrı cevap vermiş. Siz bu 4 ayrı cevaptan sonra Türkiye'nin tutarlı bir politikası var diyebilir misiniz? Türkiye bu sorunu çözmek istiyor diyebilir misiniz? Türkiye bu sorunu öğrenmiş, kavramış, bu konuda bir adım atmış diyebilir misiniz? Diyemezsiniz. Ülkenize gittiğiniz zaman da hangi yetkilinin cevabını benimseyeceğinizi, eğer bir rapor vermeniz gerekiyorsa hangisini raporunuza alacağınızı şaşırırsınız.

Zaman zaman tenkit ettiğimiz, aramızda ihtilafımız bulunan bir Yunanistan var. Ben İmroz adasında kaymakamlık yaptım. İmroz adasının yönetimi biraz özeldir. Lozan anlaşmasının bazı hükümlerine dayanır ve Türkiye'nin diğer ilçelerinden farklı bir yönetim tarzı gösterir. Orada, Lozan anlaşmasının uygulanmasını ve Yunanistan'ın Ege adalarındaki politikasını izledim. İmroz adasından kaçan iki Rum aile vardı, yakındaki Semadirek adasına sığınmışlardı. Semadirek bir Yunan nahiyesidir ve orada bir nahije müdürü vardır. Eşyaları ve çocukları ile beraber İmroz adasından kaçarak Yunan

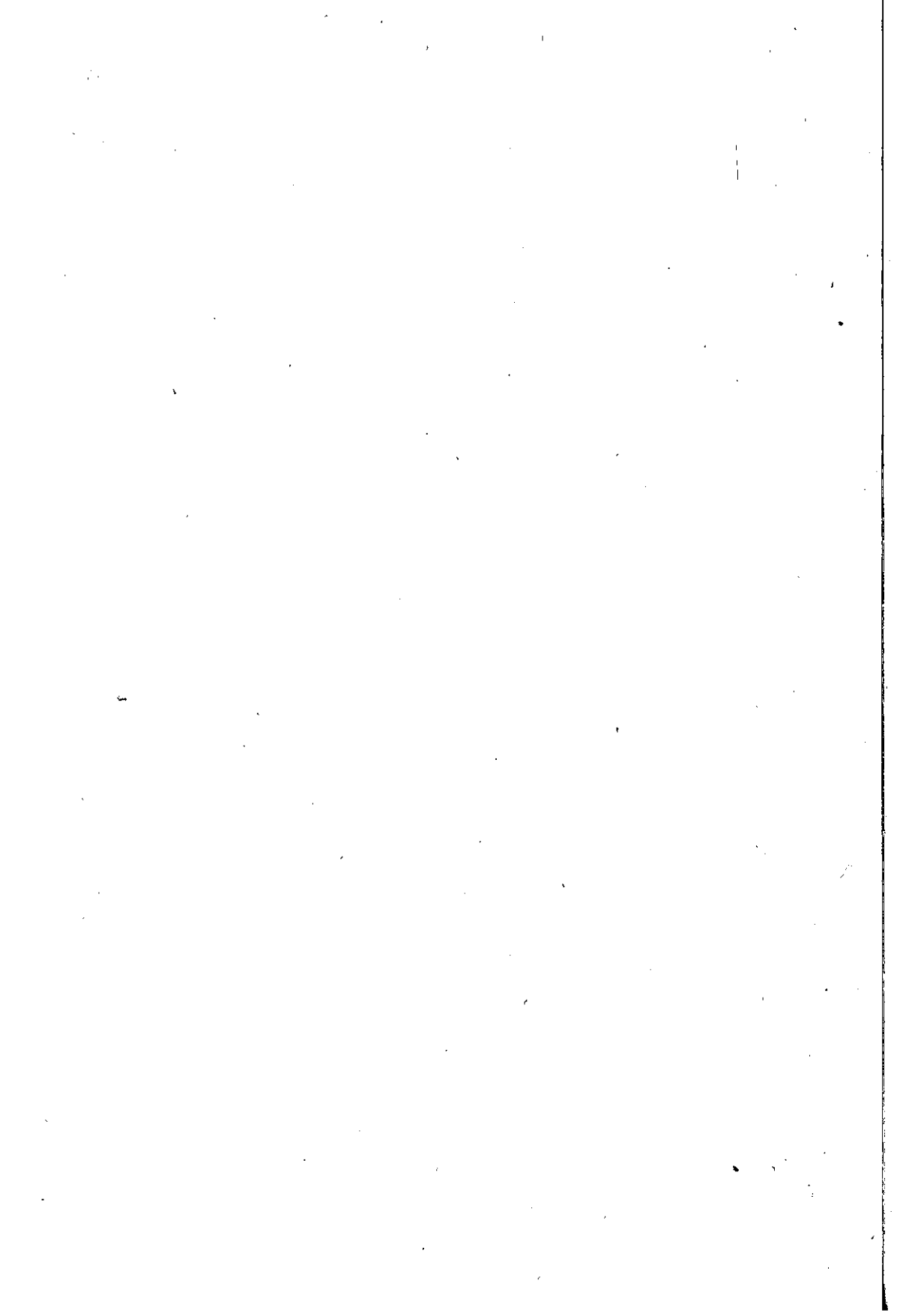
adasına sığınan, aslen Rum olan bu iki Türk vatandaşının eşyalarını hiç kimseye sormadan, danışmadan, Yunan nahiye müdürü iskele üzerinde yaktı ve bunları çoluk çocukları ile beraber tekrar geriye gönderdi Onlarla da bir mesaj gönderdi adaya. Dedi ki: "kim adadan ayrılırsa, aynı muameleye maruz kalacaktır." Bu basit örnek, yalnız Ege değil, tüm adalardaki politikanın temelidir. Yalnız adalar değil, Yunanistan'ın tüm gözü olduğu topraklardaki politikasının temelidir. Bu politika iyidir, kötüdür, tartışılır, ama bu politikayı tespit etmiş, bu politikayı nahiye müdürüne ezberletmiş. Nahiye müdürü kimseye sormadan Yunanistan'ın bu milli politikasını uyguluyor. Kerkük'ten, Bulgaristan'dan Yunanistan'dan, vaktiyle Kıbrıs'tan, Ege'deki adalardan kaçıp gelenlerin eşyasını hangi nahiye müdürü yakabilir, onları geri gönderebilir, hangi vali yapabilir, hangi bakan yapabilir? Veya yakmadan geri gönderebilir mi? Gönderemez, devletin taa en üst mercilerine kadar konular gidecektir, aylarca, günlerce konuşulacaktır, kimisine "git" diyeceğiz, kimisine "kal" diyeceğiz, kimisine ondan sonra "otur" diyeceğiz. İşte bu, pek çok konudaki tespit edilmiş milli politikanın yokluğu ve yetersizliğidir. İşte şimdi Türkiye'nin en büyük sorunu karşısında da benim yıllardan beri savunduğum budur. Demokratik bir ülke isek, bu sorun TBMM'de tartışılır, biz millet olarak TBMM'ni bizim temsilcimiz ve bizim söz ve karar organımız kabul ediyorsak, orada tartışılır, tartışıldıktan sonra da asgari müşterekleri tesbit edilen bir milli politikaya ulaşılır. Bu milli politika da hem içerde, hem dışarda, bütün dünyaya ilan olur. Herkes bilir ki, Türkiye bugün de, bundan beş sene sonra da, bundan 20 sene sonra da, bu politikayı uygulayacaktır. Ben Kıbrıs olayları sırasında üniversitede öğrenciydim. Biz imtihanlarımızı bıraktık, "Kıbrıs bizimdir," diye mitingler yaptık. Bir süre sonra, "Ya taksim ya ölüm," mitingleri yaptık. Yani önce hepsi bizim dedik, daha sonra ölüme razı olduk, daha sonra da federal sisteme gittik. Bunu tenkit babından söyleyemiyorum, bunu başlangıçtaki politikamızı tam tesbit edemediğimiz anlamında söylüyorum. Böyle bir politika olması için, saptanacak olan politikanın en sonda gidilebilecek olan noktayı ilk baştan iyi tesbit etmemiz ve onu milli politika olarak yurt içine ve yurt dışına deklare etmemiz, kabul etmemiz gerekir.

Burada tabii söyleyecek çok şeyler var, ben fazla zamanınızı almak istemiyorum, çok değerli konuşmacılar güzel ve çok doyurucu beyanlarda bulunacaklar, bu nedenle ben fazla zamanınızı almadan burada kesiyorum. Tekrar bana söz vermek lütfunda buldukları

için Sayın Başkan'a, beni dinlemek zahmetinde buldukları için de çok değerli konuklara çok teşekkür edip saygılar sunuyorum.

★★★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Sayın Valimize teşekkür ediyorum, sağolsunlar. Efendim, şimdi bu konuda çok derin bilgisi olduğunun bilinci içinde, gazeteci-yazar Yalçın Doğan arkadaşımızdan bir yorum rica ediyoruz. Buyrun efendim.



## Yalçın Doğan

Milliyet Gazetesi Yazarı

Değerli konuklar, "Ich melde" mich aus Kurdistan" "Kürdistan'dan bildiriyorum. "NDR Alman Televizyonununun nevrüz günü Şırnak ve Cizre'de bulunan muhabiri, 21 Mart 1992 günü olayları kendi televizyonuna bu cümlelerle başlayarak bildiriyordu. Arkasından gelen cümle: "Burada çok korkunç olaylar yaşanmakta, bunları size aktarmak için, anlatmak için cümle bulamıyorum." Muhabir bildiriyor olayları, hemen akabinde birkaç dakika sonra, NDR televizyonunda bir harita. Türkiye ikiye bölünmüş Kars'tan aşağıya kadar inen bir bölüm var, sağ tarafı, doğuya bakan bölümün üzerinde Kürdistan yazıyor, öbür tarafından, Türkiye. Bu ilk haber, aynı televizyonda ikinci haber: Ünlü Gencher'in bağlı bulunduğu Freie Demokratische Partei, onun Genel Başkanı, FDP'nin Genel Başkanı Lambsdorf'un ilk cümlesi; "Türkiye'de bugün korkunç olaylar yaşandı, insan haklarına riayet etmeyen Türkiye'nin AT'ye girmesi kabul edilemez." Aynı günlerde Alman dergilerine bakıyoruz. Ermeni dizileri yayınlanıyor, Türk-Ermeni ilişkileri anlatılıyor. Bir kere, herhangi bir haberin bu biçimde verilmesi, bu harita arkasından hemen Lambsdorf'un sözleri. Birdizi yayın... Dünyanın neresinde olursa olsun, özellikle batı ülkelerinden bahsediyorum- basının özgür olduğuna inanıyorum, özgürce yayın yaptıklarına inanıyorum, ama zaman zaman da Almanya'da bile olsa, Amerika Birleşik Devletleri'nde bile olsa, bu tür yönlendirmelerle kendi halklarını nasıl yönlendirmekte, kendi halkını nasıl eğitmekte olduklarını ve nasıl bir taraf olmak gerektiği konusunda halkını uyardığını da biliyorum. Bu basit olay bile Kürt sorunu konusundaki dış bağlantıyı ve dış desteği yeteri kadar ortaya koyuyor. Zaten dış bağlantısının ortaya konulmasında yüzlerce belge, yüzlerce fotoğraf ve olay var. Bunların en çarpıcılarından biri -basına

ne kadar yansıdı bilmiyorum- bundan bir süre önce Ankara'ya gelen Libya'nın ikinci adamı Callud'un Çankaya'daki macerası. Cumhurbaşkanı ile görüşürken Libya'nın PKK'yı desteklediği kendisine söylendiğinde ve Callud bunu şiddetle reddettiğinde, önüne bir belge uzatılıyor. Ankara'daki Libya sefaretinden Libya'ya gönderilen, PKK'nın desteklendiğine ilişkin bir şifre. Bunun fax'ı veriliyor kendisine. Olayın dış bağlantısına, dediğim gibi, çok fazla örnek var. İspanyol mahkemelerinin, Alman mahkemelerinin kararları var, bunun tarihsel kökenleri de var. 1913'lere kadar inen kökenleri var. Şimdi ben burada kısaca bu dış bağlantıyı bu örneklerle belirtmek istedim. Sonra... işin tarihine girmek istemiyorum, ne oldu, ne bitti fakat işin tarihinde ve bugüne kadar uzanan durumda önemli bir bağlantı var: Kürtlerle Ermeniler arasındaki bağlantı. İlk Kürt kuruluşu Kürt Teabül ve Terakki derneği Teabül: dayanışma, terakki: gelişme, ilerleme. 1908'deki bu kuruluşun kurucuları arasında ilginç isimler var, birini hepimiz biliyorsunuz, Saidi Nursi, bir başkası Seyit Abdurrahman isminde biri, çok ilginç Damat Ferid Hükümetinde Danıştay Başkanlığı yapmış.

Yani Asala terör örgütüyle PKK arasındaki işbirliği, ki bu işbirliğinin belgeleri doğrudan doğruya Ermeni yayınlarında kendini gösteriyor; Armenian Rewiev, Armenian Report dergilerinde bu buluşmanın ve terörün bundan sonra ne şekilde yönlendirileceğinin anlaşmaları var. Bu kısa geziden sonra ben asıl günümüze gelmek istiyorum.

Ben hem Güneydoğu'yu, Sayın Kozakçıoğlu kadar olmasa da dolaştım, son şubat ayında oldukça uzun dolaştım, hem de Nevruz günü ve ondan bir gün önce Şam'da Apo'yla görüşme fırsatı bulabildim. Güneydoğu'da -biraz önce dikkat ettim- Sayın Kozakçıoğlu devletin varlığını belirtirken oradaki askeri gücü özellikle vurgulamak ihtiyacını duydular. Benim güneydoğuda gördüklerim çok somut bir gerçeği yansıtıyor. Güneydoğu'da devlet geri çekiliyor. Güneydoğu'da devlet nasıl geri çekiliyor? Valisiyle, savcısıyla, öğretmeni ile, imamı ile.

Örneğin, Cizre'de camilerde 40 tane imama ihtiyaç var. O tarihte, yani bundan 1-1,5 ay kadar önce, sadece 9 imam bulabilmişlerdi. Cumhuriyet Savcısı izin almış, yok, yargıç yok, Habur'a giden ünlü uluslararası karayolunun üzerinde bulunan bir hastanede 12 tane doktorun görev yapması gerekiyor, sadece bir doktor var.

Emniyet görevlileri ve komutanlar son derece büyük bir moral.

bozukluğu içinde. Hatta, çarpıcı bir olay yaşadım Cizre'de . Emniyet müdürü ve kaymakamla birlikte Cizre'de emniyet müdürlüğü binasında otururken, orada görev yapmakta bulunan en yüksek komutan-ki bir yarbay, oranın asayişini ve güvenliğini korumaktan sorumlu- görüşmek istedi ve telefon etti. Akşam saat 18.30'da hava karardı. Hava karardıktan sonra sokağa çıkmak mümkün değil. Güvenliği korumaktan sorumlu en yüksek rütbeli komutan, emniyet müdürüne gelemeyeceğini söyledi ve kendi evine çağırdı. Gelmesi gereken mesafe, herhalde Sheraton Otelinden orduevi kadardı. Ama o mesafeyi akşam saat 18.30'dan sonra alamadı ve gelmedi. Orada görev yapan komutan yok, devleti devlet yapan unsurların hemen hiçbir tanesi yok. Görevliler sürekli izin alıyorlar, gitmek istemiyorlar, aileleri ve çocukları zaten yok. İşte devletin çekilmesi demek bu demek ve dolayısıyla orada bir devlet boşluğunun, bir otorite boşluğunun doğması demek. Kanımca bu otorite boşluğunu PKK doldurdu.

Biz burdan baktığımız zaman PKK'yı sadece bir terör örgütü olarak gördük ve yıllar yılı da hep öyle baktık. Olayların içinde yaşamış Sayın Kozakçıoğlu bence çok yerinde bir gözlemde bulundu. Ülkenin bu konuda bir politikası yok. Bunu olayın içinde yaşayan insanlar, yöneticiler söylüyorlar. Boşalan o geniş alanda, o otorite boşluğunda, PKK aynı zamanda bir siyasal parti gibi çalışmaya başladı ve kendine halkta bir taban oluşturdu. İki kişi arasındaki özel anlaşmazlıkları insanlar devlete götürmekten vazgeçmişler. En çok tarla sorunu vardır Güneydoğu Anadolu'da. Bu ister bir tarla sorunu olsun, şu arazinin şurası senin, burası benim, ister herhangi bir anlaşmazlık, ister bir hırsızlık olayı olsun, konuyu çözen PKK, devlet değil.

Zaten bunun sonuçlarını daha sonra 20 Ekim seçimlerinde siyasi olarak gördük, orada sadece HEP kökenliler milletvekili olabildiler ve onların aldıkları oy oranı da yaklaşık % 70'i buldu. Dolayısıyla devletin çekilmesi ile birlikte, aslında sadece bir terör örgütü olmadığını, PKK doldurduğu boşlukla bence göstermiş oldu.

Daha sonra iktidar değişti ve bugünkü koalisyon geldi. Ne dedi sayın Başbakan? "Biz Kürt realitesini tanıyoruz, dedi. Bunu ilk 1-2 ay söyledi, şöyle bir hafızanızı yoklayın, başbakanın son günlerde böyle bir söz söylediğini duydunuz mu? Hayır. Artık böyle bir söz söylemiyor. Neden? Geçen yıl kürtçe konuşmanın serbest bırakılmasıyla birlikte çok büyük bir şey yapmışcasına gururlandık, bu engeli, bu sorunu aşmaktan çok büyük bir adım atmışcasına hep birlikte se-

vindik. Herhalde gidenleriniz görmüştür, komik. Sadece komik. Oradaki insanlar zaten başka bir dil konuşmuyor ki. Adam zaten sadece kürtçe konuşuyor. Gidin Belediye'ye, vilayete... nereye giderseniz gidin, belediye başkanlarının kendileri, muhtarlar, kim olursa olsun her yerde, sokakta, evde kürtçe konuşuyor. Adam başka bir şey konuşmuyor. Biz İstanbul'da ve Ankara'da oturuyoruz, "kürtçe konuşmayı serbest bıraktık," diye övünüyoruz ve bunu bir politika olarak kabul ediyoruz. Komik.

Aynı komiklik başka alanlarda da var. Kepenk kapatma. İnanılmaz bir koordinasyon bozukluğu ve kopukluğu var. Türkiye'nin bölgeyle ilgili uygulamalarında sadece politika yokluğu değil, uygulamada da inanılmaz boşluklar var. Ankara'da herhangi bir yetkili asker ya da sivil oturuyor, bölgedeki herhangi bir ilçede bir eylem. Kepenk kapatma. Ankara'dan emir geliyor: "Kepenk kapatmak devlete karşı bir protestodur, biz bunu kabul edemeyiz." O zaman derhal kepenkler açılacak, peki nasıl açılacak? Panzerle açılacak, topla, tüfekte açılacak. Zaten PKK'nın isteği bu. Oradaki ince nokta zaten bu. Önemli olan halkla PKK arasında çelişki yaratmak. Önemli olan halkı kendi tarafında çekmek. PKK zaten bu tür eylemleri onun için yapıyor. Ne olur adam 2-3 gün kepenği kapatırsa. Yani sadece ona hoşgörüle bakalım anlamında söylemiyorum, sonuçları açısından da söylüyorum. Kepenk kapandığı sürece adam günlük gelirini karşılayamayacak. E, ne kadar süreyle karşılayamayacak, malını ne kadar satamayacak orada elmasını armudunu... ne satıyor ise. Bir gün, iki gün, üç gün, zaten açmak zorunda kalacak ister istemez. O anda PKK, "hayır açmayacaksın" diye bastırırsa, işte bizim beklediğimiz çelişki kendiliğinden doğacak. O zaman Ankara'dan onu panzerle ya da bilmem ne ile açtırmak için emir vermenin ne anlamı var? Bu mantığı konuyla ilgili her ayrıntıya indirgemek ve orada söylemek, uygulamak mümkün. Ama başta, herhangi bir politika yok. Sayın Kozakçıoğlu'nun belirttiği gibi 4 ayrı, 24 ayrı, 14 ayrı kişiyle oturduğunuz zaman, 4, 24, 14 ayrı yanıt alıyorsunuz, çünkü ortada bir politika yok. O yanıtlar da zaten güncel, yani hemen o anda verilmiş, ertesi gün o yanıtı veren kişinin zaten o politikayı uygulayıp uygulamayacağı belli değil. Çünkü sürekli değişim içinde. Bir ilke yok ortada, bir karar yok.

Kürt realitesini tanımak. Peki ne yapacağız da Kürt realitesini tanıyacağız? Ne olacak da Kürt realitesini tanımış olacağız? Aslında Nevruz olaylarına kadar geçen dönemde olanların-ki bu bir isyandı,



bir isyan denemesi idi- o zamana kadar geçen dönemde iki temel politika vardı: Ya ver kurtul, ya ez kurtul.

Kürt realitesini tanımak sözüyle birlikte ilk kez toplumda demokratik eğilim başgösterdi. bir hoşgörü başgösterdi, acaba biz bunu başka çözümlerle de çözebilir miyiz konusu geldi gündeme. Ne yazık ki Nevruz olayları "ver kurtul" ilkesini, kuralını bir kenara itti. Ne yazık ki, "ez kurtul" politikasına dönüldü. Nevruzdan hemen sonra, önce devlet ağırlığını hissettirdi ve orada terörün sanki fazla olmayacağı düşüncesi doğdu, bir sessizlik dönemi yaşandı. Arkasından yine son günlerde gördüğümüz gibi, özellikle Suriye'nin Bekaa'yı boşaltma kararından, Amerika'nın baskısıyla aldığı bu karardan sonra -kampın boşaltılmasıyla birlikte yeniden terör olayları tırmandı.

Ancak burada da henüz bir politika yok, tam boşluk içinde, bu boşluk sırasında Türkiye bir tartışmayla karşılaştı. kürtçe televizyon olsun mu, olmasın mı?

Ve Cumhurbaşkanı'nın hem Atatürk'ten yollamalar yaparak, hem kurucu meclis döneminden yollamalar yaparak aslında bu konunun, yani kürtçe meselesinin daha önce konuşulduğu -hatta Kürtlere federasyon mu, eyalet mi, özerklik mi neyse- Atatürk'ten yollamalarda belirtildi. Daha sonra, söylenenlerin bilimsel olarak doğru olmadığı ortaya çıktı.

İlginç bir nokta, şimdi kürtçe televizyonu savunan, olması gerektiğini savunan Sayın Cumhurbaşkanı'nın, TRT 2'nin ilk kez yayına gireceği sırada, 1984 ya da 85 yılında, milli güvenlik kuruluna söylediği önemli bir laf var. Milli Güvenlik Kurulu'nda kendisine 2.kanal neden yayına girecek, hangi ihtiyaca cevap verecek diye sorulduğunda, o zamanki Başbakan'ın, Sayın Özal'ın verdiği yanıt ilginç: "Kürtlere Türkçe öğretmek için." Bugün Kürtlere kürtçe televizyon. O tutarsızlık bizi ilgilendirmez, ancak onu saptayıp bir kenara koyarız. Ama madem ki Kürt kimliğini tanıyacağız, o zaman bunun araçlarının neler olması gerektiğini söylemek bugünkü hükümete düşer.

Bugün için hükümet -belki biraz ileri bir söz, belki biraz abartılmış bir söz ama- ne yazık ki askerlerin çizdiği politika çerçevesinde davranıyor. Ve sadece terörü önlemek için olayın üzerine gidiyor ve buna günlük, bugünlük bir olay olarak geliyor. Devamı yarın, öbür gün, 1 yıl sonra, temelden nasıl çözüleceği konusunda herhangi bir politika geliştirilmiyor.

Son bir noktayı belirtmek istiyorum. "Şefkatle kucaklayacağız, sarılacağız, şunu yapacağız, bunu yapacağız." Ve aslında bölgedeki halka baktığımız zaman, bugünkü hükümete bu konudaki çözüm için tamnan süre, duyulan inanç, henüz ortadan kaybolmuş değil. Henüz bölgede halkın hükümete bir güveni var. Bu sorunu demokratik bir biçimde çözeceği konusunda henüz bir inancı var. Bunun araçları ortada olmasa bile, var. Şu anda bence hükümet zaman kaybediyor, sadece en kaba terörü önlemek için olayın üzerine silahla gidiyor. Silahla giderken, biraz önce size çizdiğim, bir komutanın evinden çıkamayacağı bir durumda görev yapan polis ve asker hangi psikoloji içinde? Kapıdan dışarı adımını attığı zaman, herhangi bir anda, oradaki asker ya da polis, içinde şöyle bir duygu taşıyor, ya ölecek ya öldürecek, başka seçenek yok. Düşünebiliyor musunuz bir insanın ya öleceğim ya da öldüreceğim psikolojisi içinde gün hafta ay ve yıllarca yaşadığını? Bu durumda görev yapan bir insanın hata yapmaması imkansız. Dolayısıyla, Nevruz olaylarından sonra bölgeye giden- Keşke Sayın İnönü burada olsalardı, SHP heyetinin yazdığı rapor- bu rapor halka da kötü davranıldığı yolunda örnekler anlatan bir rapor. Neden bazı bölümlerinin doğru olmadığını hemen büyük bir tepkiyle kabul ediyoruz. Ya ölecek psikolojisi içinde bulunan güvenlik güçlerinin bir hata yapmayacağını nereden garanti ediyoruz? Ayrıca, o insanların hata yapması demek, PKK haklıdır demek değil ki. Neden bu farkı görmüyoruz?

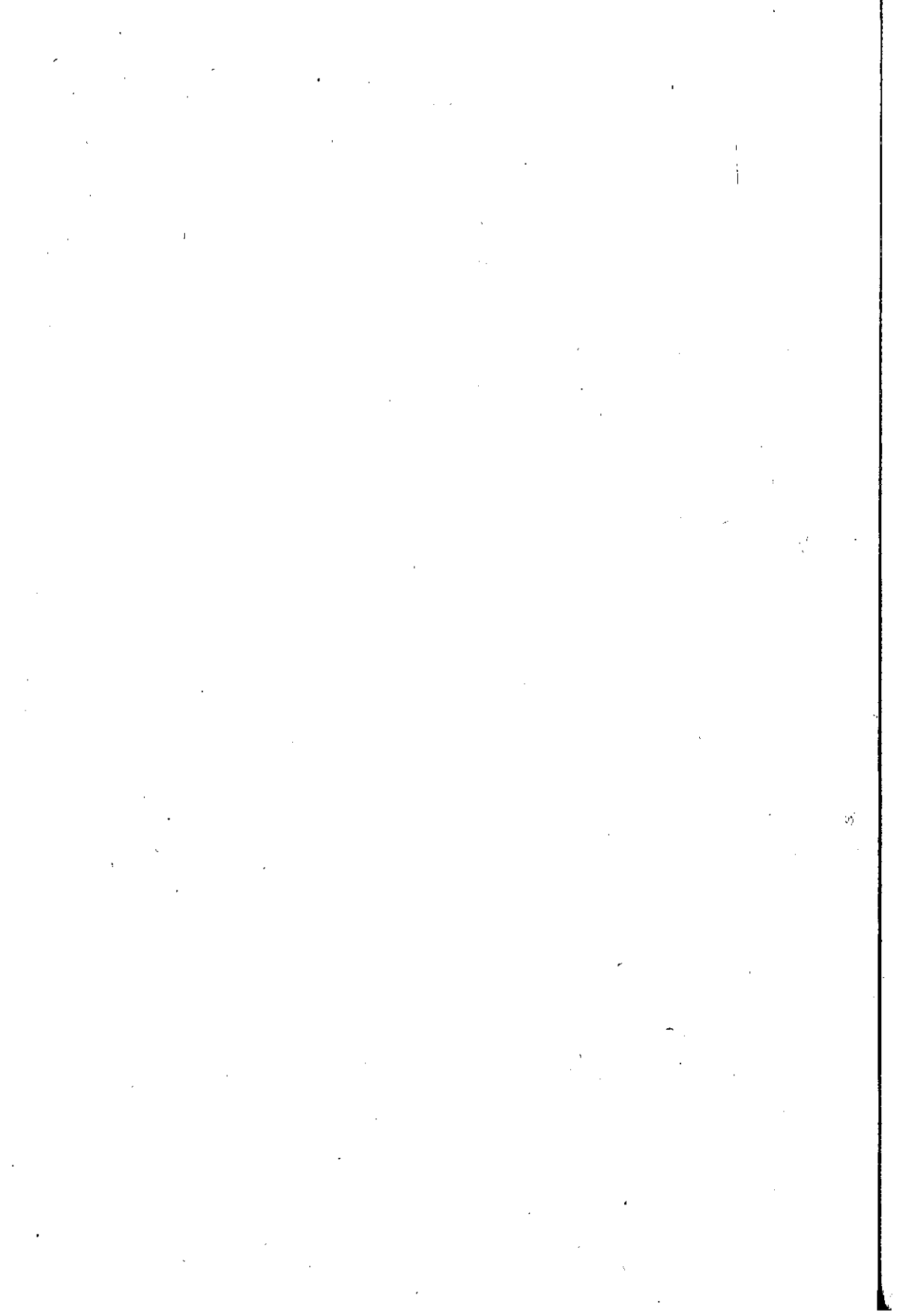
Bence hükümet bu sorunun çözümünde çok temel iki fırsatı kaçırdı. Birini kaçırdı, öbürünü de kaçırmak üzere. "Şefkatle kucaklayacağız halkı." Ne yapacağız da şefkatle kucaklayacağız? Nedir bunun anahtarı? Bu şefkatle kucaklamanın araçları nedir? Anahtarı nedir? Bence bunun önemli araçlarından biri HEP milletvekilleridir. Eğer HEP milletvekillerini, HEP kökenli SHP milletvekillerini biz bu kadar uzaklaştırmasaydık... meclis kürsüsünde kürsü dokunulmazlığını, DYP'nin başkan yardımcısı olan Sayın Avcı, hele ki o yıllarda uzun uzun bunu yıllar yılı savunmuştur. Orada ne söyleyeceği belli olmayan HEP kökenli bir Grup Başkan Vekilinin sözlerini yarıda keserek arkadaşlarını da engellemeyerek yaka paça kürsüden indirdikleri zaman, ben o sırada meclisteydim. Kuliste diğer HEP milletvekilleri fiziken ağlıyordu. Onlara daha mecliste konuşma fırsatı tanımazken, düşüncelerini açıklama fırsatı tanımazken, bölgedeki halk acaba hangi duruma düşer? İşte halkla devlet arasındaki köprüyü kurmakta en önemli araçlardan biri bence HEP milletvekilleriydi ve biz onları ittik ve böylece bir fırsatı kaçırdık, bana kalırsa. Çünkü çeşitli damgalar yediler. HEP milletvekilleri, PKK yanlısı da olabilir, bu düşüncüyü de taşıyabilirler. Onlar, PKK'nın TBMM'deki temsilcisi

diye görülebilir kimileri tarafından. Bütün bunların hepsi ayrı, ama oradaki halkı en iyi tanıyan onlar ve onları biz ittik, uzaklaştırdık.

İkinci önemli unsur oradaki belediye başkanları. Bölgeyi dolaştığınızda göreceksiniz, çoğu, hemen hemen %95'i Kürt. Yarı türkçe, yarı kürtçe konuşuyorlar. Anlaşmakta bile güçlük çekiyorsunuz belediye başkanlarıyla. Ama yöre halkını o kadar iyi tanıyorlar ki, hangi partiden olursa olsun önemli değil. Oradaki halkın kilidini açmakta ve halkla devlet arasında bağlantıyı kurmakta en önemli anahtarlardan biri, bence oradaki belediye başkanları. Onların ihtiyaçlarının yerine getirilmesi, onlarla diyalog kurulması. Ama şu anda yapılıyor ve sadece şu anda yapılan, kaba terörün üzerine silahla gitmek. Geleceğe dönük herhangi bir politika üretilmiyor, bundan önce olduğu gibi. Dolayısıyla, herhangi bir biçimde bugün bu terörün üstesinden Türkiye gelebilir, ihtilal operasyonu, şu operasyon, bu operasyon, 20-30-40 hatta daha fazla şehit verebiliriz, onlardan şu kadar insan ölebilir, 10 militanı var onların, hepsini, tamamını da öldürebiliriz. Ama acaba öldürmekle Kürt sorununu halletmiş mi oluyoruz? Geçici bir sessizliğe, geçici bir barışa aldanyor muyuz? Bence bu konuyu T.C. Devleti hükümetinin düşünmesi gerekiyor. Sabrınıza teşekkür ederim.



Dr. Nejat Eczacıbaşı: Sayın Yalçın Doğan'a teşekkürler ediyoruz. Şimdi panelimize geçiyoruz. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyetinin 30 yıllık geçmişinde, kürsüde 6 kişinin birlikte yer aldığı olmadı. Fakat bu arkadaşlarımızın hem bilgisinden, hem de kişiliklerinden fedakarlık edemedik, onun için 6 kişilik bir panelimiz var bugün. Vaktimiz de sınırlı. Vaktimiz sınırlı olduğuna göre, 2 tur yapacağımızı düşünerek belli bir sınırlama getirmek gerekti. Fakat ben bu sınırlamada sıkıntı içindeydim. Konu önemli, arkadaşlarımız da önemli ve bilgili. Ancak biz her zaman bir süre tesbit ederiz. Bir vakit sınırı içinde kalmaya da çalışırız. Bugün arkadaşlarımız izin verilerse, ilk turu 15 dakika ile sınırlayalım, fakat mümkün olduğu kadar kendi insaflarına bırakalım. Tabi aşarlarsa diyeceğimiz yok. Fakat gene kendi takdirlerine bırakalım. İlk konuşmacımız Sayın Uğur Mumcu. Buyrun efendim.



## 1. BÖLÜM

**Uğur Mumcu**

Cumhuriyet Gazetesi Yazarı

Türkiye'de birçok konuyu rahatça tartışabiliriz. Ancak Kürt sorunu karşısında tartışmayı güçleştiren çeşitli engeller vardır. Engellerden biri, bu konudaki devlet yasaklarıdır. İkincisi Kürt milliyetçilerinden gelen duygusal tepkilerdir. Üç; hepimizde- Kürt ve Türk-daha önce oluşan önyargılardır. Bu nedenle Kürt sorununu bilimsel biçimde bir laboratuvar olgusu olarak ele alamadık, bu yüzden çeşitli sorunlarla da karşılaştık.

Yasaklar konusunda ilginç bir örnek vermek istiyorum. Kürt ayaklanmaları konusunda araştırma yapmak için çalışmalara başladım. 2 yıl önce Genelkurmay Başkanlığının 2 ciltten oluşan yayınının kütüphanelerden kaldırıldığını öğrendim. Genelkurmay Başkanlığına ve Harp Tarihi dairesine başvurdum, nedenini sordum. Şimdiki Genelkurmay Başkanı sadece bana bunun yasak olduğunu bildirdi. Neden yasak olduğunu sordum. 1972'de Tağmaç zamanında yasaklandığını söylediler. O zaman bu yasak bir başka Genelkurmay Başkanı tarafından kaldırılabilirdi. Ancak bugün kaldırılmış değil. Biz tabii bu kitabı bulduk. Nasıl bulduk? Büyük meslek sırrı, bulduk. Yayınladık da.

Böyle bir yasak yayından yollama yapmak da yasaktı, bunu nasıl aşık, o da çok ilginçtir.

Şeyh Sait ayaklanmasıyla ilgili Genelkurmay yayınının Reşat Halli adlı bir kurmay albay tarafından yazılan bölümünün, Behçet Cemal kitabından kelime kelime kopya edildiğini saptadık, "herhalde" dedik Genelkurmay yetkililerine, "kopya olduğu için yasakladınız!"

Türkiye'de bir resmi kurum, Genelkurmay Başkanlığı gibi bir kurum bile artık yayından kalkan bir kitabı kopya çekiyor, ondan sonra da yasaklıyor! O zaman siz bu konuda nasıl düşünce sahibi olacaksınız?

Türkiye'de birçok konuda olduğu gibi bu konuda da bilgi sahibi olmayıp da fikir sahibi olanlar çoktur, Kürtlerde de Türklerde de. Örneğin, Koçgiri ayaklanması, Şeyh Said ayaklanması, ondan sonraki ayaklanmalar, Dersim ayaklanması. Bunların liderleri kimlerdir? Bunları da bilen çok az Kürt ve Türk'e rastladım.

Zaman kısıtlı olduğu için ben de önyargılardan ve yasaklardan mümkün olduğu kadar sıyrılarak sadece bazı belgeleri okuyacağım. Bu konudaki belgelerin kaynakları neler? "İngiliz gizli belgeleri," bugün gizliliği kalmamıştır. "Fransız gizli belgeleri," bugün gizliliği kalmamıştır. "TBMM gizli tutanakları," bugün gizliliği kalmamıştır. Bunun dışında o davanın savcılarının şimdiye kadar hiç yayınlanmamış anıları. Şeyh Sait isyanı savcılarının daha sonra umumi müfettiş olan Avni Doğan'ın anıları. Avni Doğan'ın anılarına ek, İttihat ve Terakki dönemindeki takip raporları. Bunları incelemeyen insanların Kürt isyanları konusunda, Kürt ayaklanmaları konusunda fikir sahibi ve yargı sahibi olmalarına olanak yoktur.

Şimdi İngiliz belgelerinden parçalar alalım. 20 Aralık 1920, Paris'te, Kürt Şerif Paşa (Stockholm Büyükelçisi) ve Ermeni Bagos Paşa arasında bir anlaşma oluyor, bir muhtıra imzalanıyor ve birlikte Paris Konferansına sunuluyor.

"Ermeni ve Kürt uluslarının yetkili delegeleri olan bizler, yüksek ırka mensup, çıkarları ortak ve resmi ve gayriresmi hükümetleri kendilerine bunca zulüm etmiş bulunan Türklerin boyunduruğundan tamamen kurtularak ve bağımsızlıklarından başka maksat takip etmeyen iki milletin emellerini Paris Anlaşmasına sunmaktan onur duyarız." diyorlar, isteklerini bildiriyorlar.

Yine Fransız komiserliğinin bir başka belgesi. Türkler ve Kürtlerin soy ve din olarak kardeş oldukları görüşü savunuluyor. Bu belgelerin hepsini inceleme olanağı yok, ama incelediğimiz kadarıyla şu ortaya çıkıyor: Kürt olayını Fransız ve İngilizler âni ânına izliyorlar, dakikası dakikasına izliyorlar. Uçan kuştan haberleri var. İngilizlerle Fransızların çıkarları da o tarihte birbiriyle çelişiyor. İstanbul'da İngiliz yüksek komiser yardımcısı Amiral Webb, Dışişleri Bakanı

Lord Curzon'a gönderiyor... 19 Ağustos 1919 Gizli yazı. "Amerika Trabzon ve Erzurum'u içine alan bir Ermenistan'ı himaye edecek, geri kalan 4 il bir Kürt devleti olarak İngilizlerin himayesine bırakılıyor."

Yine, "İnkılap Tarihi" değil, "devrim tarihi"ni doğru dürüst bilenler, Binbaşı Noel'in ilişkilerini de bilirler.

Binbaşı Noel (İngiliz entelijans servisi görevlisi), Güneydoğu'ya gider, orada aşiretlerle, özellikle Bedirhan aşiretiyle ilişki kurar. Rişvan aşiretiyle, daha birçok aşiretle ilişki kurar. Bunların hepsi İngiliz gizli istihbaratının belgelerinde tek tek kanıtlıdır. Bu belgede "Satın alındığı takdirde güçlük çıkarmaz" deniliyor. Kim güçlük çıkarmayacak kişi? 1908'deki Kürt Teavün Cemiyetinin Başkanı ve ömür boyu başkanı Seyit Abdülkadir. Kimdir Seyit Abdülkadir? Seyit Abdülkadir, Damat Ferit Paşa Hükümetinin üyesi ve Şurayı Devlet Başkanı, Kürdistan Taali Cemiyeti Başkanı. Şeyh Sait ayaklanmasından önce yakalanıyor. Ankara'ya götürülüyor, Ankara'dan Diyarbakır'a götürülüyor ve 27 Mayıs 1924 günü, yani Şeyh Sait isyanının başlayacağı gün ve yargılanmasının başlayacağı gün, oğlu ile birlikte asılıyor.

Seyit Abdülkadir ile ilgili sayısız belgeleri var İngiliz istihbaratının. Abdülkadir, İngiliz Yüksek Komiseri Hohler'e şu görüşünü bildirir: "Kürt güç durumdadır, kişisel görüşüm durumun tehlikeli olduğudur. Mustafa Kemal gittikçe tehlikeli bir hal alıyor." Irak komiserliğinden İngiliz Dışişleri Bakanlığına gelen rapor: "Abdülkadir ile yeğeni Şeyh Taha'nın araları açıktır, bu iki liderin aralarını Bedirhan oğlu bulabilir." Binbaşı Noel, Celadet Bey'lerle Bedirhan ailesinin ileri gelenleri ile dolaşiyor ve Mustafa Kemal'i Sivas'ta Ali Galip'le birlikte suikastle ortadan kaldırmak istiyorlar.

Bir belge: İngiltere -müsteşar Hohler- "Mezopotamya" diyor, "Şimdi bizim olduğuna göre ona bir Kürt devleti kurdurup kuzey dağlarını böylece koruyabiliriz." Yine, Damat Ferit Paşa Hükümetinin İngilizlerle yaptığı gizli bir anlaşma! (Bu gizli anlaşma Mustafa Kemal tarafından ele geçiriliyor. Bunların hepsinin belgeleri, dipnotları var.) 12 Eylül 1919 günü İngiliz hükümetinden H.N.Churcill ve Damat Ferit Paşa imzalıyorlar. Anlaşmanın üçüncü maddesi, "Türkiye bağımsız bir Kürdistan kurulmasına karşı koymaz."

Belgeleri okumaya devam ediyorum, 1919 tarihli belgeler. Hohler, "Kürt sorununa verdiğimiz önem Mezopotamya bakımındandır,"

diyor. "Kürtlerin ve Ermenilerin durumları beni hiç ilgilendirmez." Yine bir İngiliz Komiseri, Dışişleri Bakanına bildiriyor: "Kürtlere her ne kadar inanmasak da onları kullanmamız çıkarımız gereğidir. Mr. Hohler, Kürt Meselesi hakkında Kürt Başkanı Şeyh Said Abdülkadir ile - Seyit Abdülkadir demek istiyor- görüştü. Kürtler, bütün ümitlerini İngiliz hükümetine bağlamış durumdadır. Bu ara Mustafa Kemal gittikçe tehlikeli olmaya başlıyor. Kuvvetleri Kürtleri Mustafa Kemal Paşa'ya karşı kullanmak için para ödemeye hazırlar."

Bir başka belge: "Kürt kabileleri, İngiliz ve Fransız hakimiyetine konacak. Kürdistan hiçbir şekilde bırakılmayacak. Kürdistan'da hiçbir şekilde Türk bırakılmayacak, bir tek Kürt devleti mi, yoksa bir çok Kürt devleti mi kurulacağı düşünülecek. Ermenilere Amerikalılar kanalıyla silah sağlanacak."

1920'ye geliyoruz. "Kürdistan tamamen Türkiye'den ayrılıp özerk olmalıdır, Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt kulübü başkanı Seyit Abdülkadir ile Paris'teki Kürt delegesi Şerif emrimizdedir."

İngiliz belgeleri böyle söylüyor. Bu konularda, Mezopotamya'nın geleceği konusunda, Ortadoğu sorunu konusunda, iki önemli diplomatik toplantı yapılıyor. Bunlardan biri Londra görüşmesi, ikincisi San Remo görüşmesi. Lloyd George, İngiliz Başkanı, 26 şubat 1920'de Londra'da, "Güney Kürdistan büyük Britanya'nın manda yönetimi, denetimi altına geçme olasılığı bulunan Musul ilinin de bir bölümünü oluşturur," diyor. Böyle bir tanım yapıyor. Fransızlarla aynı konuda bir tartışmaları var. Tutanaklar Sayın büyükelçi Osman Olcay tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Tutanakları bugüne kadar getirerek yorumlarsak çok ilginç sonuçlar çıkıyor. Bu Londra görüşmelerinden sonra San Remo'da da aynı görüşmeler oluyor. Ve Sevr anlaşmasından önce San Remo'da Kürtlere özerklik verilmesi kabul ediliyor. Bunun tutanakları da var. Sonra, bilindiği gibi Sevr anlaşmasının 62 ve 64. maddelerine göre Kürtlere özerklik verilecek. Koçgiri isyanı işte o sırada patlak veriyor. Koçgiri isyanının liderleri, Ankara Hükümetine bir muhtıra yazıyorlar. Muhtıradaki İngiliz hükümetince kabul edilen Kürdistan özerkliğinin Ankara Hükümetince tanınmamasının açıklanması isteniyor. Kürdistan özerk yönetimi konusunda Mustafa Kemal Hükümetinin ivedi yanıt vermesi, vs. isteniyor. Kimler bunlar? Koçgiri, Pezgavir, Paksüden, Aslanal, Perçikan, Çembirga, Gimyan aşiretleri. Bunlar belgelerle ortada.



Seyh Sait ayaklanması çok daha sonra. Onu da göreceğiz. Koçgiri ayaklanması, Yunan kuvvetleriyle Türk ordusu savaşırken meydana geliyor. Merkez ordusu Komutanı Nurettin Paşa isyanı bastırmakla görevlendiriliyor. Nurettin Paşa ile ünlü Topal Osman, Koçgiri isyanını çok acımasız yöntemlerle bastırıyorlar. Bunun da yakınmalarını ilk Büyük Millet Meclisi'nin gizli tutanaklarında görüyoruz. Bir yıl sonra İzmir suikasti nedeniyle asılacak olan Ziya Hürşit başta olmak üzere, bu zulmü sergiliyorlar.

Yine o günlere ait bir tarihsel belgeyi okumak istiyorum: El Cezi-re Komutanı Nihat (Anılmış) Paşa'ya Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına bir gizli talimat gönderiliyor. Burada "Kürtlere Özerklik" isteniyor.

Yıl 1921 "Göreceli olarak bütün ülkede geniş çapta halk tabanlarını ilgilendiren ve etkili biçimde yerel yönetimler kurulması iç siyasetimiz gereklerindedir. Kürtlerin oturdukları bölgelerde hem iç, hem dış siyasetimiz bakımından, göreceli olarak yerel bir yönetim biçimini gerekli görüyoruz." Ancak, bu özerkliği tanımlarken hukusal gerçekleri de bilmemiz gerekiyor. O da 1921 Anayasasının 11. maddesidir. Zaten 21 Anayasası vilayetlere muhtariyet ve manevi şahsiyet veriyor. Diyor ki, "dahili ve harici siyaset dışında diğer konularda, seçilmiş meclisler tarafından yönetilirler ve sadece valiyi merkezi hükümet tayin eder ve nahiyeleri, vilayetleri "şura"lar yönetir.

1924 Anayasasında bunu görmüyoruz. O tarihteki akımlara ve siyasal gerçeklere bakarsak, bu şura sözünün de konsey, sovyet gibi algılanması gerektiği sonucuna varırız. Çünkü o tarihte, biliyorsunuz, Anadolu'da o zamanki adıyla bolşeviklik ceryanı yaygın. Tek yardım eden ülke Sovyetler Birliği ve o tarihte sol akıma karşı da hoşgörüle bakıyor ve böyle bir çözümü de uygun görüyor şuralar. O zamanlar hatta, "yaşasın şuralar hükümeti" gibi türküler bile yakılıyor.

Yine ünlü Enver Paşa Bakü'ye gidip, Lenin'in desteği ile "Halk Şuraları Fırkası" kuruluyor, Komünist nitelikte, Halk Şuraları Fırkası. Türkiye'de yaygın cehalet burada da çok etkisini gösterir, Turancı diye alkışlarla. Aslında komünist işbirliğidir. Enver Paşa, Lenin'le işbirliği yapmıştır. Enver Paşa'nın Mustafa Suphi ile -o ayrı bir hikayedir- kavgalarının nedeni de, hangisi daha Moskova'ya bağlı olacaklardı. Fakat bizde ırkçılar, turancılar genellikle, Enver Paşa'yı büyük "turancı" olarak selamlarlar. Oysa bilseler Enternas-

yonale bağlılığını, bilseler komünist partisi kurduğunu, herhalde bu görüşlerden vazgeçerler.

Şimdi, o tarihteki akım da bu. Yine Mustafa Kemal, 1925'te bir soru üzerine Kürt özerkliğine açıklık getiriyor. Diyor ki; "Bizim istediğimiz zaten bir çeşit özerkliktir." Bir çeşit özerklik. "Özerklik" değil, "bir çeşit özerklik" diyor, "ulusal sınırlarımız içinde." Musul ulusal sınırlarımız içindedir. Bu 'ulusal sınırlar' tabirini de "ben buldum," diyor Mustafa Kemal. "Musul'u kendi toprakları içine alan sınırlara ulusal sınır demiştim," diyor. Gerçekten, o zaman Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz komutanı gelmiş İhsan Sabis Paşa'yı aldatarak orada oturmuş. Musul bizim için önemlidir, İzmit basın toplantısında, Kürt sorunu hakkında soru soruluyor. "Kürt sorunu, bizim, yani Türklerin çıkarları için kesinlikle söz konusu olamaz, çünkü bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt öğeleri öylesine yerleşmiştir ki, pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar, bu yoğunluklarını kaybede kaybede, Türklerin arasına gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki, bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Örneğin Erzurum'a giden, Erzincan'a giden, Harput'a kadar giden bir sınır çizmek gerekir ve hatta Konya çölündeki Kürtleri de gözönüne almak gerekir." "Anayasamız gereği," demin okudum- "Zaten bir çeşit özerklik olacaktır," diyor. Yani Kürtler orada yoğun yaşadıklarına göre, şurâlarını, vilayet ve nahiye şurâlarını kendileri seçsinler, demek istiyor.

Sayın konuklar, bu belge de yasaktı. Tarih Kurumunun bu belgesi de yasaktı. Atatürk'ün bu sözlerine 12 Eylül askeri hükümeti sansür koymuştu. Bu sansür nasıl aşıldı? Afet İnan'ın kızı tarih araştırmacısı, ben ondan duydum. Belgeyi almaya çalıştım, bir Taksim toplantısında bundan söz ettim. Doğu Perinçek de gazetecilik yaptı, gitti buldu ve 2000'e Doğru'da bunun belgesini yayınladı. Ama başka bir yorumla: "Kürtlere özerklik" diyerek! Oysa 1921 anayasasının bu maddesiyle birlikte yorumlanmalıdır bu. Ancak yasağın hiçbir anlamı olmadığını işte bu örnek ortaya koyuyor.

Şimdi tekrar devam ediyoruz. Bu İngiliz belgeleri sayısız, Fransız belgeleri sayısız, burada tek tek okuyarak başınızı ağrıtmak istemiyorum. Lozan Anlaşması, biliyorsunuz Musul sorununu çözememişti, askıda bırakmıştı. Tam o sırada Nasturi ayaklanması başladı. Nasturi ayaklanmasını bastırmakla görevli birliklerden bazı subaylar ve erler kaçtılar. Suriye topraklarına, Irak topraklarına geçtiler.

Bunların liderleri yüzbaşı İhsan Nuri idi. İhsan Nuri daha sonra Dersim generali İhsan Nuri Paşa olarak geldi ve Ağrı isyanını yönetti. Şimdi demek oluyor ki, Musul sorunu askıdayken, Nasturi isyanı çıkıyor. Nasturi ayaklanmasını da Şeyh Sait isyanı izliyor. Önyargılardan söz ettim. Genellikle, tarih kitaplarında Şeyh Sait'in İngilizler tarafından yönetildiği ve kışkırtıldığı yazılır. Ancak eldeki belgeler bunu ortaya koymuyor. Hiçbir İngiliz belgesinde Şeyh Sait'in doğrudan doğruya kışkırtıldığını gösteren bir kamt yok. Ancak sadece İngiliz silah şirketlerinden Diyarbakır'a (Kürdistan Harbiye Nazırlığına) gönderilen silahlar var. Onun dışında herhangi bir belge bulunmuyor. O isyanı bastıran İsmet İnönü de sonradan yazdığı anılarında böyle bir kamt bulunamadığını söylüyor. Şeyh Sait ayaklanmasını incelediğimiz zaman, Şeyh Sait duruşmalarda bir Kürtlük davası gütmeye çalıştığını, amacının "İslamcılık" olduğunu söyler. Aslında geriye doğru tekrar dönersek, Şeyh Sait ayaklanmasının asıl lideri Cibran aşiretinin reisi Cibranlı Albay Halit Beydir. Cibranlı Halit Bey isyanı hazırlar. İsyana Hormek ve Lolan aşiretlerince Mustafa Kemal'e bildirilir, öyle sanılır, ama asıl isyanı Mustafa Kemal'e bildiren hem Şeyh Sait'in hem de Cibranlı Halit Bey'in bacanağı olan Binbaşı Kasım'dır. Kasım Bey sonradan Ataç soyadını almıştır, isyandan sonra yargılanıp beraat etmiştir ve Söke'de kendisine bir incir bahçesi verilmiştir. Sonra da Elazığ'da ölmüştür. 1940 yılında Söke kaymakamlığının çift aylık bir belgesinden, Binbaşı Kasım Ataç'ın Mustafa Kemal'e "Ben Erzurum'da olayı ilk kez haber verdim," dediğini okuduk. Bunu da nereden bulduk? Aramızda MİT görevlileri varsa soruşturma açmak için uğraşsınlar! Onu da Avni Doğan'ın yayınlanmamış anılarının eklerinde bulduk. Demek ki, Mustafa Kemal o dönem kitle iletişimi yok, fax yok, telefon sınırlı- o dönemde müthiş bir istihbarat kaynağına sahip. Şeyh Sait'in bacanağını kullanıyor ve Şeyh Sait'le birlikte dağa çıkartıyor ve sonradan Şeyh Sait'i Binbaşı Kasım aracılığıyla teslim alıyor. Önce Cibranlı Halit Bey kurşuna diziliyor Bitlis'te, sonra Seyit Abdülkadir İstanbul'dan getiriliyor. O da çok ilginç. Yine devletin olanakları bakımından ne kadar trajikomik bir olaydır. Takip edecekler Seyit Abdülkadir'i. Nasıl takip etsinler? İstanbul Taksim Belediyesi memurlarından biri çok güzel İngiliz taklidi yapıyor, onu gönderiyorlar ve temasları İngiliz Elçiliği adına bu belediye memuru yürütüyor. Zabıta memuru, kaydı var. Üç lideri birden yakalıyor, tutuklatıyor ve daha sonra kurşuna dizdiriyor veya astırıyor!

Daha sonraki olaylar, tabii tek tek incelendiği zaman hepsinin ayrı nedeneri vardır, fakat her birinde de bir dış ilgi söz konusudur. Bu belgeler var, kışkırtma, ayartma. İlki, hepsinde vardır. Hıoybun Cemiyeti toplantılarında Ermeniler vardır. En son Dersim ayaklanmasında da çok sayıda silah ele geçmiştir. Bugünkülerle mukayese edilecek ölçüde çok sayıda silah. Bunların umumi müfettişliklerden raporları vardır. Bu raporları nereden bulduk? Sahaflardan bulduk! 100 tane basılmış, örneğin emekli bir vali ölmüş, oğlu satmış sahaflara. Bu raporlar var, fotokopilerini aldık. Bu raporlara göre 4000 silah, 5000 silah, 6000 silah... bunlar ele geçiyor. Silahların teslimi isteniyor, verilmiyor. Her isyanın, haklı haksız, sosyolojik nedenleri vardır, psikolojik nedenleri vardır, ama işte Dersim isyanı lideri Şeyh Rıza'nın İngiliz kraliçesine yazdığı mektupta da bu ilişki, bu ilgi çok açık seçik ortadadır.

Son olaylar nedeniyle bir örnek vererek konuşmamım bu bölümünü kapatayım. İngiltere'de çok ünlü bir kitabevi vardır, Londra'da. Funles. Funles'in karşısında da Collets diye bir kitabevi vardır, bütün marjinal örgütler sol, sağ, etnik köken, Ermeni, Yahudi hepsi bütün yayınlarını oraya gönderirler. Bu kitabevinde bulunur bu yayınlar.

PKK'nın Lübnan'da ASALA ile toplantı yaptığını ve terör eylemlerinden vazgeçtiklerini ve bunu PKK'ya bıraktıklarını yazmıştık. O tirihte birçok Kürt milliyetçisi tarafından tepkiyle karşılandı bu yazılar. Kaynağını da yazdık, belgesini de yazdık. Daha sonra, daha yeni, Michael Günter adlı bir Amerikalı profesör aynı bulguları Armenian Reporter dergilerine dayanarak yazdı.

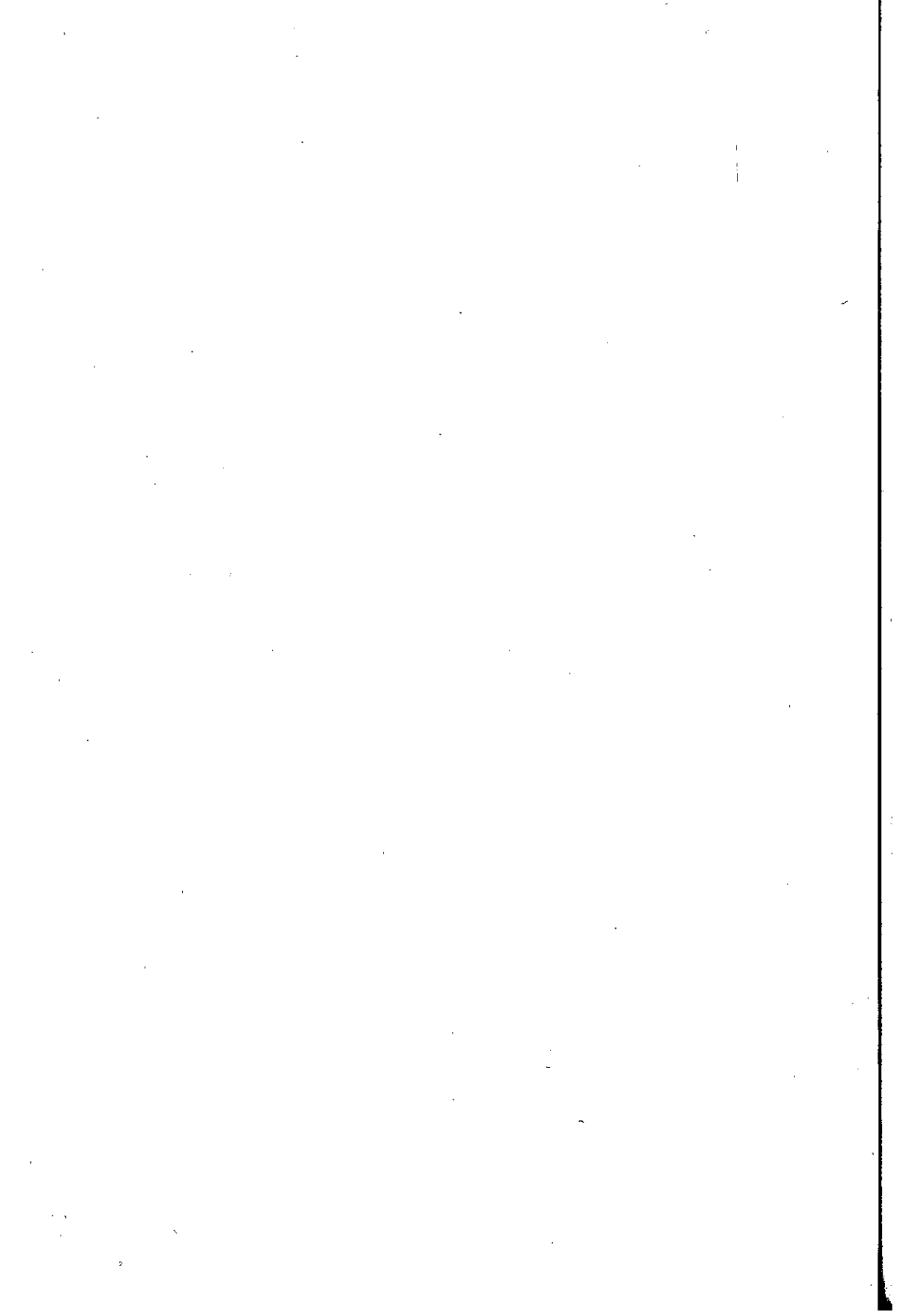
Şimdi çok açık seçik ortadadır, Ermeni terör hareketi 1975 Kıbrıs hareketini izleyen yılda başlamıştır, yükselmiştir 80'e kadar, 82'de sahneden aniden çekilmiştir. Bıçakla keşilir gibi kesilmiştir Ermeni eylemleri. Ondan sonra PKK eylemleri, 1984'de başlamıştır. Aynı dönemde, 80 öncesinde Ermeni terörü, iç terörle de adeta eşgüdümlü şekilde yürümüştür. İç terör yürümüştür, iç terör yükselmiştir. İç terörde sağ sol terörü yürümüştür, ona paralel olarak da ASALA eylemleri dış temsilciliklerimize ve diplomatlarımıza yönelmiştir.

Değerli konuklar, bu dünyada artık terörle kimse sonuç alamaz. Terör bir insanlık suçudur. Terörün sağcısı, solcusu, Kürdü, Türkü, Lazı olmaz. Terör terördür. Katil de katildir. Her sorunu demokratik rejim içinde çözmek gerekir. Yasakların çare olmadığını bugün görü-

yoruz. Bugün üniter devlet yapısı içinde Kürt sorununu barışçı biçimde ele almaktan başka çare yoktur. Kürt sorununu yasaklarla ele almanın çıkmaz sokaklarda son bulduğunu kendimiz gördük. Örneğin Genelkurmay'ın tamimnamelerinde Kürt tanımı: "Efendim, yüksek dağlarda kar yağarmış, kar güneşten erirmiş, basınca postalla "kart kurt" edermiş, Kürt buradan kaynaklanmıştır." Bu gibi komiklikler son bulmalıdır. Bunun gibi, bugün gördüğümüz Kürt şovenizminde Kürtlerin "ari ırk" olduğu ve çok yüksek ırk olduğu yolundaki tezler de aynı zamanda bir başka şovenizme kapı açmaktadır. Ezilen bir ulusun ya da dilini konuşamayan bir halkın milliyetçiliğini ve tepkilerini hoşgörmek mümkündür. Ama bu ölçü hiç bir zaman şovenizmle eş anlamlı değildir. Kürt şovenizmi, Türk şovenizmini davet eder. Her ikisinin de vuracağı kapı militarizmdir. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederiz Sayın Mumcu. Buyrun Sayın Prof. Tanyol.



## **Prof. Dr. Cahit Tanyol**

Sosyolog-Yazar

Efendim, Kürt çobanına demişler ki, eline büyük bir para geçerse ne yaparsın? Düşünmüş düşünmüş, demiş, "soğanın cücüğünü yerim." Sen ne yaparsın," demiş, "E bana yiyecek bir şey kalmadı," demiş. Yalçın Doğan da, Uğur Mumcu da o kadar güzel şeyler anlattılar ki, bana söyleyecek çok az şey kaldı. Şimdi Kürt sorununun, tabii bu son dönemlere ait olan vesikalarını, eylem tarzlarını, Uğur Mumcu zaten usta olarak çok güzel anlattı. Ben yalnız şu noktalar üzerinde durmak istiyorum. Bu Kürt sorununun elbette üç nedeni var. Birincisi, toplumsal sorun olarak karşımıza çıkıyor. İkincisi ekonomik sorun olarak karşımıza çıkıyor, üçüncüsü de politik sorun olarak karşımıza çıkıyor. Aslında son yıllardaki terör hareketleriyle başlayan Kürt sorununda politik olaylar birdenbire ön plana geçmiş bulunuyor. Her iç ve her dış olayda bir takım etkenler olur. Bugünkü Kürt olayının almış olduğu biçime bakarak, yani ayaklanmaları, doğudaki bütün olayları hep onlara yükleyip de kendimizi haklı çıkarmaya hakkımız yoktur.

Bundan 70 sene önce Ziya Gökalp, Diyarbakır'da bir dergi çıkardı. Alma Ata'dan döndü ve Küçük Mecmua diye bir dergi çıkardı. Bu derginin ilk sayısında, "Türkler'le Kürt'ler" diye bir makalesi var. Bu makalenin içeriği sonradan Lozan'da İsmet İnönü tarafından da aynen savunuldu. Daha doğrusu, İsmet İnönü'ye bir nevi vesika mahiyetindeydi. Dikkat ederseniz Gökalp bir şey söylüyor, "Türklerle Kürtler" diyor. "Türkler" demiyor. Yani "ile" kelimesi, bir tarihsel bileşiğe önem veriyor. Ziya Gökalp'ın bu makaleyi yayınladığı dönemde -ki Antep savaşları başlamıştı. Antep savaşının çeteleri içinde 16 çete vardır. Bunların hemen hemen 14'ü Kürt çetesidir- Antep savaşında ölen, bir nevi bizim çocukluğumuzun efsane kahramanı olan Karayı-

lanlıoğlu, Akmalı aşiretinden bir Kürttür. Üstüne ağıt yazılmıştır. Asıl önemli olan, ağıdın bir nakaratı vardır. "Vurun Türk uşağı, namus günüdür, vurun Kürt uşağı, namus günüdür," sözüyle aynen Ziya Gökalp'in "ile" ile söyleyeceği gibi bir ayırım yapmıyor. Sonradan çok garip bir şey, bu türkü yasaklandı.

Bir şey daha söyleyeyim. Belki sonradan söylemem gerekeni önceden söylüyorum ama İsmet Paşa Lozan'da Kürt meselesi tartışıldığı zaman, özellikle Uğur Mumcu'nun vurguladığı gibi, Musul ve Kerkük meselesi ortaya çıkmış ve İngilizler devamlı olarak orada Arabın daha fazla olduğunu ve Kürtleri de, Türkleri de istemediğini söylemişlerdir. Kürtleri "azınlık" olarak nitelerek istemektedirler. Bütün mesele, o günden bugüne, Kürtleri azınlık kategorisine yerleştirirlerse, o zaman sorunlar güya kendiliğinden çözümlenecek. Şimdi tarih boyunca baktığımız zaman, Kürtlerle Türkler arasında tıpkı Gökalp'in söylediği gibi, İsmet Paşa'nın da Lozan'da belirttiği gibi -ki Ziya Gökalp'ten müphem belli- diyor ki: Hayır, Kürtler bir azınlık değil, şu anda TBMM Kürtlerin ve Türklerin meclisidir. Şu anda TBMM hükümeti Kürt ve Türk hükümetidir." İşte efendim, bu söz karşısında plebisit yapalım da... bir takım şeyler, kaçamak şeyler ortaya atıyor İngilizler. Önemli olan Musul ve Kerkük meselesinin çözümlenmesi idi. Uğur Bey gayet güzel anlattı. Şeyh Sait isyanının arkasından da yine bu Musul ve Kerkük meselesi ortaya çıktı.

Nitekim Hatay meselesi de çıkınca, Hoyven Cemiyeti Suriye'de patlak verdi. Elbette bir ülkeyi karıştırmak isteyenler genellikle azınlıkları kışkırtırlar. Eğer Kürtleri azınlık kategorisine yerleştirirlerse o kolay, fakat azınlık kategorisine yerleştirilmemiş. Geçenlerde Sayın Özal'ın "doğuda kürtçe bir yayın yapalım," diye bir beyanatu var. Ne tarihsel, ne toplumsal geçeğe uymayan bu beyanatını her alanda yalanlamak mümkün. Çünkü Osmanlı döneminde bütün azınlıklar, bütün halklar istedikleri zaman istedikleri okulu açarlardı. Ermeni Ermenice açmış, Yahudi Yahudice açmış, ama Türk, Kürt, Osmanlı tıbbiyesinde okumuş, Osmanlı harbiyesine gitmiş, Osmanlı medresesinde okumuş. Demek ki kendini gerçekten de ayırmamış tarihsel olaya baktığımız zaman.

İlk defa acaba, Osmanlı Devleti Kürtlerle ne zaman temas etti? Resmi olarak biz bunun Yavuz Sultan Selim'le başladığını görüyoruz. İkinci önemli olay, Anadolu'daki Osmanlı ve Selçuk döneminden önce, Anadolu'nun Türkleşmesinden önce, Sümerler, Elamlar, Urartu-



lar falan, bunların hepsine Kürtler de sahip çıkıyor, biz de Atatürk döneminde Tarih Kurumunda sahip çıkıyorduk. Atatürk'ün belki bir gerekçesi vardı. O gerekçe de şuydu: Atatürk Rumelili idi. Rumeli'yi biz Anadolu'dan önce fethettik. Venizelos Lozan'da diyor ki: Efendim Rumeli'de nasıl Türkler çekilince birçok milletler, devletler çıkmışsa Anadolu'dan çekildiği zaman da birçok devletler çıkar." Lloyd George da "Anadolu'da Türklerden başka herkese devlet kurmak mümkündür," diyor, devlet kurabilir diyor, bu yüzden bunların hepsinin endişesi Misak-ı Milli sınırları içinde parçalanmış bir Türkiye'yi kaldırmak oluyor. Bu bakımdan tabii en büyük çoğunluğu Kürtlerde görüyoruz.

Fakat Yavuz Sultan Selim'den önce Kürtlerin ve Türklerin ve Tatarların Anadolu'da yaygın bir şekilde bulunduğunu Katip Çelebi'de ve bir de Şemdaniz tarihinde görüyoruz. Kadı Burhanettin döneminde, ondan sonra Fatih'e gelinceye kadar Kürtler bizim tarih sahnemizin dışında. Yok. Vakta ki Uzun Hasan'la Otlukbeli savaşında Fatih kazanıyor, Uzun Hasan'ın devleti doğrudan doğruya Türkmen aşiretlerine dayandığı için, onun dağılmasıyla Türkmen aşiretlerinden bir kısmı İran'a geçiyor, bir kısmı Güneydoğu'ya iniyor. Hamas, Halep, Rahta, o havaliyle yerleşiyorlar. İşte o zaman Kürtler yüksek yaylalardan çıkarak şehirlere doğru inmeye başlıyorlar. Bir bu. İkincisi, fakat asıl önemli olan, Çaldıran Savaşından sonra İdris-i Bitlisi'nin bu işe aracı olmasıdır. İdris-i Bitlisi hem Yavuz'un mahremi, güvendiği bir adam, tarihçi, kendisi de Bitlis'li Kürt zaten. Bulunan Kürt beyleriyle tek tek İdris-i Bitlisi konuşuyor ve bunların bir kısmı zaten doğrudan doğruya Yavuz Selim'e geliyor, Osmanlı tabiyetini kabul ettiklerini bildiriyor, buyruğuna giriyorlar. Bağdat, Diyarbakır, Mardin ve bugün kü Güneydoğu dediğimiz bölge bir hallaç pamuğu gibi, bazan İranlılara geçiyor, bazan Türkler'in eline geçiyor, Osmanlıların eline geçiyor. Fakat bütün bu geçmelerin hepsinde aşiret beylerinin rekabeti önemli, yani bunun herhangi bir kürtçülük hareketiyle, sonradan meydana gelen bir hareketle alakası yok. Bunlara beylik veriliyor, beylerbeyi oluyorlar, fakat onlara rakip birisi varsa isyan ediyor. Yani isyanların geliş şekli tamamiyle bu biçimde devam ediyor. Bu bakımdan Kürt isyanları ile Anadolu'da 1856'dan itibaren başlayan Celali isyanlarının da bir ayrılığı var.

Celali isyanlarının olmasında mutlaka devletin otorite boşluğu var, bugün olduğu gibi. Bu otorite boşluğundan faydalanarak, devlet savaşta giderken bir yığın beylerbeyinin kethudaları ayaklanıyorlar,

halka zulüm ediyorlar, vergi alamayınca dağa çıkıyorlar. Halbuki burada Kürt beyler de Osmanlı tabiyetine giriyorlar, ama bunların bir özelliği var. Celali isyanlarında adam azılı çıkınca, İpşir Paşa gibi paşalık veriyorlar, beylik veriyorlar, beylerbeyliği veriyorlar, devlet bunu hallediyor. Yavuz Sultan Selim Kürt beyleriyle karşılaştığı zaman ona biat ediyorlar. Ama Anadolu beyliklerinden farklı bir özellik veriyorlar, çünkü Anadolu beylikleri, Osmanoğlu tarih sahnesine çıktığı zaman Germiyanoglulları, en son Karamanoğulları olmak üzere bunların hepsini tasfiye ediyor; fakat Kürt beylerine gelince, tasfiye etmiyor onları, beylik doğrudan doğruya babadan oğula intikal ediyor. Ve böylece doğuda aynı zamanda bir feodal toplum, feodalizm meydana geliyor ve daima Kürt beyleri, Kürt liderleri. Tabanda halk yok. Aşiret beylerinin kavgasıdır, rekabetidir, kıskançlığıdır. Ta o günden günümüze kadar, son zamanlara kadar daima bu egemen oluyor aşiretlerde. Fakat hiçbirinde ne devletten ayrılma, ne de bağımsızlık gibi istekler söz konusu olmuyor. Ta ki, İkinci Meşrutiyete gelinceye kadar.

İkinci Meşrutiyete gelince, o zaman İttihat Terakki, devleti de içeren bir diktatorya kurmuştu. Binaenaleyh aynı zamanda Türkçülük ve Turancılık da çıkmıştı. Bu Türkçülük ve Turancılık karşısında -ki bunun lideri Ziya Gökalp olmakla beraber bunun karşısında- bir hareket daha vardı; Prens Sabahattin. O da ademi merkeziyet prensiplerine dayanan bir sistemi savunuyordu. İşte sonradan kürtcülük hareketi... ki Kürt Şerif Paşa'nın bazı mektuplarını buldum ben. Bu Kürt Şerif Paşa'nın mektuplarına göre bunların bütün düşmanlığı İttihat Terakki'ye. Yani burada birşeyler oluyor. İkinci bir olay, sonradan milli mücadelede gene var. Tabanda Kürt halkıyla alakası yok. Doğrudan doğruya Kürt ağaları, aşiret reisleri, TBMM'ne geliyorlar yani İsmet Paşa Lozan'da "Türkiye Türk ve Kürt milletlerinin müşterek, ortak devletidir," dediği zaman o doğru söylüyordu bir yerde. Yalnız burada gelenler Kürt ağaları, Kürt beyleri. İlk defa zannediyorum ki çok önemli, üzerinde de durmamız gereken karanlık bir konu. Bunlar devlete karşı değil, devletle beraberdir.

1950'den sonra tıpkı İttihat ve Terakki'deki gibi bu Kürt ağaları bu sefer partilere ayrılıyorlar. Bir kısmı DP oluyor, bir kısmı SHP oluyor, böyle devam ediyor. Şimdi olayın asıl üzerinde durulması gereken tarafı, bu PKK denen örgüt sadece soyut bir terör hareketi midir? Çünkü bunlar ilk defa ağalara karşı da aynı zamanda cephe alıyorlar. Bu zamana kadar gelen hareketlerden tamamıyla

değişik bir durum var. O bakımdan bunun üzerinde dururken çok dikkatli davranmak gerekir. Sebebi de şu: Yalçın Doğan gayet güzel devlet yokluğundan bahsetti. Yani devletin güvensizliğinden bahsetti.

Buna ait bir olay belki Uğur Mumcu'nun söylediklerine ışık tutar. Milli mücadelede Antep harbi sıralarında, bu Antep harbi çetecilerinden Çardaklı Ahmet Ağa vardı. Kürt. Ahmet Ağa'nın köyüne gittim, aşağıda, Fırat'ın kenarında iki tane köy var. Sordum, "Ahmet Ağa," dedim "bu köyler nedir?" "Evladım, onlar Ermeni köyleridir," dedi. "Ne yaptınız?" "Kestik," dedi. "Artiha vardı," dedi. "Çok yakındık, sabah akşam yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmezdi," dedi. "Fakat çocuklardan bir tanesi ağzından bir şey kaçırdı. Duvarların içinde maverler olduğuna, silahlar olduğuna dair birşeyler duyduk, dedi. "Ardık, gerçekten bulduk," dedi. Ve "Bilecik'e kim kaymakam olacak, Urfa'ya kim mutasarrıf olacak, hepsinin isimleri vardı. Bunun üzerine biz bunların hepsini temizledik," dedi. "Yalnız evladım sana bir şey söyleyeyim mi? Aslında biz bu adamları öldürmeye mecburduk, çünkü aslında devlet yoktu," dedi. "Yani" dedi, "Ermeni çeteleri geliyor, bunlara baskı yapıyor ve bir nevi suç işletiyor. Baskıdan sonra birçok Ermeni'yi Fırat'ta boğulmuş gördük," dedi. "Çünkü, devlet yok, sığınacağı hiç kimse yok," dedi.

Ve bir olay daha. Tabi ben ilk turumu kısa kesmek istiyorum. Osmanlı döneminde Anadolu'daki Celali eşkiyaları öylesine darıma dağın etmiştik ki, köylü çift bozanlar bir taraftan, köylerini, tarlalarını bırakıp Celali'ye koşanlar bir taraftan, alabildiğine geliyordu. Devlet İstanbul'dan adalet fermanları gönderdi. Para istemedi. Bu eşkiyaların başında mutlaka kapı kulundan bir kimse vardı. Yani halktan kimse yoktu. Nasıl ki Kürtlerde Kürt ağaları, Kürt beyleri varsa, bunlar da aynı şekilde, mutlaka kapı kulundan biri bulunuyordu. Bu da para etmedi, onun üzerine devlet aciz kaldı. Dedi ki, "Kendinizi koruyun." Yani devletin vergi memurları, tahsildarları, yani devlet katında olan kimseler köye gelirse silahlanın, köye sokmayın. Öyle ki, mesela Sivas Valisini Sivaslılar içeri sokmadılar. Soypayla, tüfekle. Bunlara "il erleri" derler, yani köyde köylünün kendi kendisini savunması için kurmuş olduğu bir örgüttü bu. Fakat çok garip birşey. Bu sefer de "il erleri" köyü soymaya başladılar ve böylece köyler dağıldı gitti.

Şu anda bir noktaya dokunmak istiyorum, fazla da konuşmak istemiyorum. Şimdi "köy korucuları" diye bir şey var. Bu köy korucuları

"il erleri"nin başka türlüdür. Üstelik de kötüsü. Ötekisi soygun. Fakat şimdi köy korucusundan ne istiyor devlet? Casusluk istiyor. Aynı zamanda devlet bir husumet, kin yolu açtı, birbirlerini sevmeyenler ihbar edecek. Binaenaleyh yeni "il erleri"nin devletin işine karşıması, bana öyle geliyor ki, öyle bir kargaşa getirecek ki, bu iki taraflı da çalışabilir. O bakımdan, gene Yalçın Doğan'ın söylediklerine dönüyorum. Devletin orada gücünü yitirmiş olması önemli bir sorundur.

Aslında Milli Mücadelede İsmet Paşa," şu anda bu meclis Kürt ve Türk meclisidir. Hükümet Kürt ve Türk halklarının hükümetidir," dedikten sonra, bu çizgi değişti. Demin söyledim. Karayılanoğlu türküsünü tuttular değiştirdiler, "Kürt uşağı"nı kaldırdılar. Ölen Karayılanoğlu, Kürt. Dahası var. Antep memleketimizdir, ama mesela Antep'te "Kürt tepesi" var, "Türk tepesi" yaptılar. Yani bizim bir takım kusurlarımız oldu. Yani milli mücadeleden sonraki TBMM ve hükümetler doğrudan doğruya Türk meselesine önem verdiler, halbuki, Osmanlı'da bu gayet kolaydı. Tabı Osmanıye olarak Kürt-Türk hepsi beraberdi. O yüzden Kürt mektepleri açmaya gerek olmamıştı.

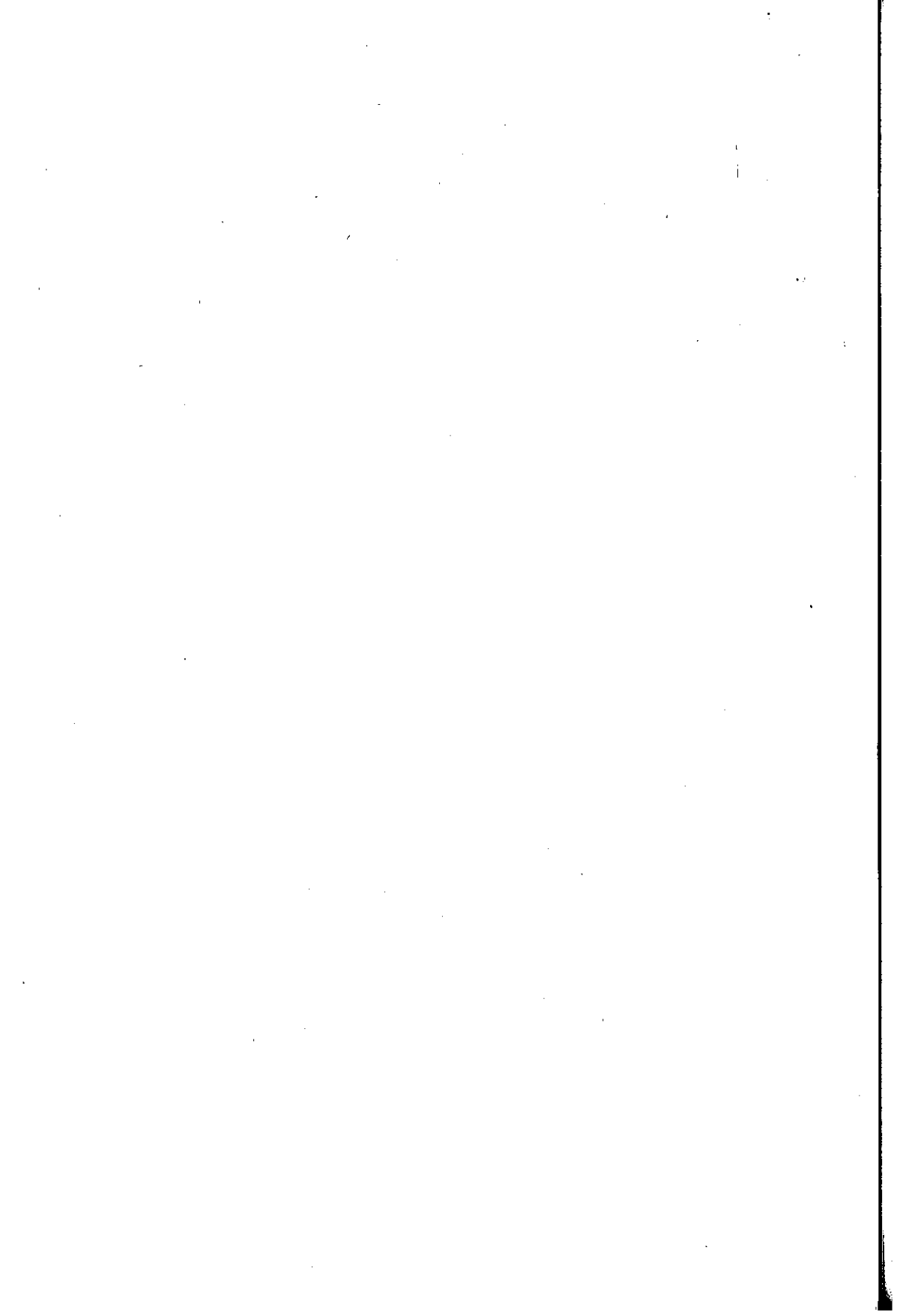
İkinci bir şey daha var. Bilhassa son zamanlarda milliyetçi Kürtçüler tarafından ortaya atılıyor. Buna ait bende Mehmet Sekban'ın - meşhur Kürtçülerdendir - bir kitabı var, "biz" diyor, "uzun zamandır Kürt alfabesi ve kürtçe konuşulmasını istiyorduk. Nitekim, Irak'ta, Süleymaniye'de İngilizlerin himayesinde kurulan bir okulda kürtçe tedris yaptık. 10 tane broşürden başka birşey bulamadık," diyor. Üstelik de, hele şu anda, oradaki kürtçenin devamını kadınlar temsil ediyor, analar konuşuyor. Bunlar okumamış. Bunlar belki tartışma konusudur, Sayın Özal tutup da GAP'ta kürtçe yayın yapacağım," demek suretiyle... aslında biz hiçbir zaman Kürt'e ekalliyet ve azınlık muamelesi yapmış değiliz ve böyle bir muamele yok. Geleneğimizde yoktur bu. Bunu, mesela Mitterand "azınlık" olarak görüyor ve batı müdemadiyen "azınlık" olarak görüyor. Azınlık olarak görünce elbette azınlığın mektebi olacak. Biliyorum, Ziya Gökalp evvela bir Kürt alfabesi yapmaya kalkar, sonradan vazgeçer. Gerekçe olarak da "Türk tarihinin dışında bir Kürt tarihi yok," der. Çünkü tarih, bir yaşantı. Bu yaşantıya Kürtler ve Türkler milli mücadeleye kadar iştirak etmişler, son yıllara kadar iştirak etmişler. Fakat "Osmanlı" kavramının yerine Türk kavramı geçince Kürt'e "Sen ille Türksün." Yok efendim, o Kürttür. Kürt olmak da ayıp değil, Avşar aşireti gibi. Bi-

naenaleyh, özellikle bizim kuşakta, Kürde Kürt demek bir nevi hakaret gibi görülmeye başlandı ve bir Kürde "Kürt" demeye, sanki hakaret ediyormuşuz gibi, söylemeğe çekinirdik. Halbuki, yanlış bu.

İşte bugün, bütün başımıza gelenlerin altında aslında T.C.'nin yanlış politikasının, yanlış öğretim ve eğitim sisteminin, yanlış şartlanmaların neticesi var. Nitekim biz "Vatandaş Türkçe konuş" dediğimiz zaman aklıma Kürdün türkçe konuşması gelmezdi. Efendim, Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederim Sayın Prof.Tanyol. Efendim, konuşmacıları dinlerken aklınıza sorular gelebilir. Bugünkü düzenimizde, vakit darlığından ötürü sizlere dağıtılan soru kağıtlarına sormak istediğiniz soruyu ve kime sormak istediğinizi belirtirseniz, kahve arasından sonra bunları sizlerden toplayacağız. Şimdi söz Sayın Emekli Büyükelçi İsmail Soysal'ın.



**İsmail Soysal**  
Emekli Büyükelçi

Ben Kürt sorununun uluslararası boyutuna, kısa tarihçesiyle birlikte, daha çok güncel konulara değinmek suretiyle konuşmamın birinci turunu yapmak istiyorum.

Kürt sorunu uluslararası alana Osmanlı İmparatorluğu çöktüğü sırada gelir. Sayın Mumcu biraz önce konunun yakın tarihteki gelişmesi üzerine ayrıntılı bilgiler verdi, bizi aydınlattı. Sorunun uluslararası boyutu ise şöyle gelişmiştir: Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra İran'ın Irak'a, Irak'ın İran'a, Irak'ın ve İran'ın Türkiye'ye karşı Kürtleri kışkırtmaları oldu. O zamanki kışkırtmalar aşiret reislerini harekete geçirmek ve karşı tarafı, bugünkü deyimle, "destabilize" etmek amacıyla olmuştur. Ülkesinde sadece birkaç yüz bin Kürt bulunan Suriye bile Türkiye'ye karşı son 7-8 yıldır kışkırtıcı ya da en azından yıkıcı eylemlere göz yumucu tutum içinde olmuştur. Türkiye her iki komşusuna karşı, bildiğim kadarıyla, hiçbir kışkırtmada bulunmamıştır.

Gariptir, Arap Birliği, özellikle Irak'ı rahatsız eden Kürt sorunu karşısında seyirci kalmıştır. Bunun nedenini, sanıyorum, bu birlik içindeki devletler arasındaki liderlik çekişmeleri, kuvvet dengeleri ve kimi kez de büyük devletlere alet olmalarında aramak doğru olur.

1926 yılına dek Kürtlerin alet edildikleri kışkırtmalara karşı bu devletler arasında yardımlaşma yoluna gidilememiştir. Çünkü Irak İngilizlerin, Suriye Fransızların yönetimi altındaydı. Nitekim Türkiye ile İngiltere arasında 1924'de Musul sorunu ortaya çıktığı bir zamanda Şeyh Said isyanının başlaması bir raslantı olamazdı. Şurası biliniyor ki, eğer sorunun çözümü için Türkiye'nin önerdiği üzere, Musul bölgesinde plebisit yapılırsa idi, çoğunluğu oluşturan Kürtler,

oradaki Türkmenlerle birlikte, Türkiye'yi seçeceklerdi. Sonunda, Türkiye Musul'dan vazgeçince 1926'da Komşuluk Antlaşması imzalanmış, Antlaşmanın 6-10. maddelerde her iki hükümetin, sınırların iki tarafında 75 km. derinlikte, eşkiyalığa ve suçlulara karşı önlemler alması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ile İran arasında 1926, 1929 ve 1932 yıllarında imzalanan Dostluk ve Güvenlik Antlaşmalarıyla (Kürt aşiretleri sözkonusu) birbirlerine yönelik silahlı hareketlerin engellenmesi yükümlenilmiştir. Suriye adına Fransa ile yapılan 1926 Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesine ek 3 numaralı protokole ve 1940 Dostluk Antlaşmasının 1. maddesine buna benzer hükümler konulmuştur.

Irak, İngiltere'nin kabul ettirdiği bazı kısıtlamalarla 1932'de bağımsızlığına kavuşunca, kuzey komşuları Türkiye ve İran ile birer saldırmazlık paktı yapmak istemiş, ancak Türkiye bunun yerine çok taraflı paktın daha etkin olacağını ileri sürünce, sonunda bu üç devlet ve Afganistan arasında saldırmazlık ve sınır güvenliği konusunda dayanışma temeline oturtulan 1937 Sadabat Paktı imzalanmıştı. Bu Paktın 7. maddesiyle, tarafların birbirine karşı sınırın ötesinde gizli örgütlere göz yummaması ve yıkıcı eylemleri kışkırtmaması hükme bağlanmıştı. Bu hüküm özellikle Irak, Türkiye ve İran için Kürtler düşünülerek konulmuştu.

Sadabat Paktı 2.Dünya Savaşından sonra tarihe karışmışsa da, 1946 yılında yapılan Türk-İrak Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasına- ki bugün de yürürlüktedir- ekli 6 sayılı protokle sınır güvenliği konusunda çok daha ayrıntılı hükümler konulmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Batılılar için Ortadoğu'da Sovyet tehlikesine karşı bir Savunma Paktı yapılması konusu ön plana gelmiş ve sonunda 1955 Bağdat Paktı kurulmuştu. Türkiye ve Irak'tan başka İngiltere, Pakistan ve İran'ın da üyesi olduğu ve ABD'nin dışardan desteklediği bu Pakt varken, batılıların Irak Kürtlerini kışkırtmaları, yani Irak'ı "destabilize" etmeleri sözkonusu olmazdı. Ama Irak, 1958 darbesi üzerine Bağdat Paktından ayrılmıştı. Pakt, CENTO olarak, varlığını 1979 İran Devrimine kadar sürdürecekti, CENTO döneminde İran ve Türkiye'ye karşı özellikle komünistlerin özendirebilecekleri Kürt eylemleri, Paktın "Yıkıcı Eylemler Komitesi"nde ele alınacaktı. Ancak, Irak hükümetleri sıkı bir Arap politikası güdünce, ABD, İsrail, İran üçlüsü Irak Kürtlerini kışkırtmak ve Irak'ı "destabilize" etmekten geri durmamıştı.



1980-1988 İrak-İran savaşında Irak hükümeti İran'daki Arapları isyana sevk etmek isterken, Tahran hükümeti de Irak Kürtlerini isyana teşvik etmişti. Bu kıskırtmalar 1990-1991 son Körfez savaşında da sürecek, ama beklenen sonuçlar alınmayacaktı.

1991 martında Irak yenilince, Başkan Bush ABD kuvvetlerini hemen çekmekle Saddam rejimine karşı olan Kuzeyde Kürtleri, güneyde Şiileri adeta isyana özendirmişti. Ama Saddam birkaç hafta içinde Şiileri ezdikten sonra, Kuzeyde Kürtleri perişan bir halde Türkiye sınırına sürünce, ABD, İngiltere ve Fransa 36. paralelin kuzeyinde Kürtler için bir koruma bölgesi oluşturmuştu. Bundan başka, Türk hükümetinin izni ile 1991 haziranında İncirlik'te bir "Çekiç Güç" oluşturarak, Irak kuvvetlerini bu Kürt bölgesine girmekten men etmişti.

1991 yılının ikinci yarısında Iraklı Kürt liderlerin Saddam ile yaptığı "Özerklik" görüşmeleri çıkmaza girince de, bölge ABD koruyuculuğunda bir Kürt yurdu durumuna gelmişti. Şunu özellikle belirtmek isterim ki, Irak Kürtlerinin korunması ile ilgili 688 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında "Çekiç Güç" gibi askeri düzenleme öngörülmüş değildir. Bu kararda Irak'ın toprak bütünlüğü belirtilmiş ve sadece insancıl amaçlarla Kürtlere yardım (Comfort Operation) istenilmiştir.

"Çekiç Güç" zamanla bir "Kürdistan" kurulması doğrultusunda güvence sağlayan etkin güç durumuna gelmiştir. Bu gücün biri Türk, öteki Amerikalı çift komutanı vardır. Gerçi İncirlik üssünde Amerikan, İngiliz, Fransız hava kuvvetlerinden oluşan bu gücün süresini 1992 haziran sonunda uzatıp uzamamak Türkiye'nin kararına bağlıdır, ama Türkiye'nin ABD ile çeşitli alanlardaki yoğun işbirliği ve dengeler çerçevesinde buna "hayır" demesi zordur. Ancak, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gereği yinelenmek koşuluyla, bunu kabul etmesi beklenebilir.

Bu arada Türkiye'ye karşı 1984'den beri tedhiş eylemleri yapan PKK örgütünün Suriye kontrolündeki Bekaa (Lübnan)'daki üssü, Türkiye'nin baskısı üzerine, birkaç hafta önce Suriye hükümetince kapatılınca, Irak-Türk sınırı üzerinden eylemler daha da yoğunlaşmıştır.

Türkiye, Kuzey Irak'tan PKK'nın Türkiye'ye saldırıları karşısında, önceleri Irak hükümetinin izniyle, 1991 baharından sonra da,

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

orada Irak'ın otoritesi kalmadığı için onun iznini aramadan, Irak topraklarında PKK Kamplarına karşı hava ve kara hareketleri düzenlemektedir. Bunlar sıcak izleme (hot pursuit) sayılmakta ve meşru görülmektedir. Zaten 1946 Türk-İrak Antlaşmasının sınır güvenliği ile ilgili 6 sayılı protokolüne göre her iki hükümetin, sınırın 75 km. derinliğinde öteki tarafa karşı girişilecek eylemleri önleme yükümlülüğü vardır ki, bugün Irak bunu yapamadığına göre, Türkiye'nin giriştiği harekâtı Irak hükümetinin protesto etmesinin haklı görülmemesi gerekir.

Irak Kürtlerinin mayısta yaptıkları seçimle oluşturulacak 100 kişilik Konseyin (Parlamento) Irak hükümetiyle başlatılması beklenen özerklik görüşmelerinde sonuç alınmaz ve buna karşın ABD bölgede korumacılığını sürdürse durum ne olacak? Türkiye'nin İncirlik'teki "Çekiç Güç" ün varlığına bir süre daha izin vermesi varsayılırsa, Irak Kürdistan'ının sürekliliği Türkiye'deki Kürtler üzerinde nasıl yankılar uyandırabilir? Buna ikinci turda, söz bana geldiğinde değinmek istiyorum.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederim Sayın Soysal, buyurun Sayın Feridun Yazar.

## **Feridun Yazar**

HEP Genel Başkanı

Konuşma sırasında sonuncu olduğumu sanmıştım, şimdi sıra geldiğine göre, öncelikle bu paneli düzenleyen Konferans Heyetine çok teşekkür ediyorum. Saygıdeğer bir hizmettir. Ancak benden önceki konuşmacı arkadaşları da dinledim. Onların da belirttikleri gibi, panelimizin konusu olan sorun bir "güneydoğu" sorunu değil, Türkiye'yi bugünkü çıkmaza getiren "Kürt" sorunudur. Bu nedenle, önce sorunun adını doğru koymalıyız ki çözümü de doğru olabilsin. Sayın Emekli Büyükelçi Soysal'ın da belirttiği gibi, bu sorun Ortadoğu'da bir Kürt sorunudur. Ve Türkiye'yi de çok yakından ilgilendirmektedir. Ancak dikkati çeken bir konuya da değinmek istiyorum. Her nedense bu çok ciddi konuların tartışılmasında devletin yetkili insanları bulunmuyor veya geliyorlarsa da bir açış konuşmayla yetinip, çekip gidiyorlar. Dolayısıyla sanki kendi kendimize konuşuyoruz gibi geliyor bana.

Şunu öncelikle söylemek istiyorum, Türkiye sorunu da değildir. Kürt sorunu bir Ortadoğu sorunu ve giderek bir dünya sorununa dönüşmektedir. Ve sorun Kürtlerin kendi kimlikleriyle yaşamak istedikleri bir uluslaşma hareketinden kaynaklanmaktadır. Sayın Uğur Mumcu'nun değerli araştırmalarından istifade etmiştik. Biliniyor ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda yapılan 1921 Anayasası Türk milliyetçiliğine dayanan bir Anayasa değildir. Bir Türkiye Anayasasıdır. Ve bu Anayasada Türkiyeli olmak önemlidir. Bu nedenle de herhangi bir etnik yapının isminden bahsedilmemiştir. Bu da bize devletin tek ulusa dayalı bir devlet olarak kurulmadığını göstermektedir. Bu yapı 1924 Anayasasına kadar devam etti. Sayın Mumcu'nun da biraz önce belirttiği gibi, Meclis'in gizli zabıtlarında El Cezire komutanına Atatürk'ün yazdığı talimatla Kürdistan özerk-

liği önerilmiştir. Atatürk o gün talimatında şunları söylüyor: "Halkın kendi kaderini belirleme hakkı dünyaca kabul edilmiştir. Ve bizce de kabul edilmiştir. Ve özetle Kürtlerin gönüllü birliklerini sağlamak gerekir ve bu bizim görevimiz," demektedir. Ayrıca 10 Şubat 1922 tarihinde Atatürk, Kürdistan özerkliği için 18 maddelik bir yasa önerisini Meclise vermiştir. Ama Türkiye'nin hiçbir arşivinde ve kaynağında buna rastlanmamıştır. Ancak biz bu yasa taslağını tarihçi Cemşit Bender'in kitabında bulduk. Cemşit Bender de bunun kaynağını, Amerikalı Ortadoğu tarihçisi, Kerenski Üniversitesi Öğretim Üyesi olan ve "The American Society of Kurdish Nationalism" adlı kitabında bu yasa önerisine yer veren Profesör Robert Olson olarak göstermektedir. O da kaynak olarak İngiliz gizli belgelerini göstermektedir.

Buna göre devlet Atatürkçü bir görüşle yönetildiğini her ne kadar savunsa da, aslında şimdiki izlenen politika Atatürk'ün o yıllarda izlediği politika ile bağdaşmamaktadır. Çünkü Atatürk hiçbir zaman Kürtleri reddetmemiştir. Hatta özerkliklerini bile düşünmüştür. Bu nedenle Atatürkçülük daha sonra değiştirilmiştir ve biraz da Atatürk'e haksızlık edilmiştir. Çünkü Atatürk gelişen çağa göre kendisini yenileyen ve gerçekleri kabul eden bir yapıdaydı. Ancak, Atatürk'den sonraki devlet yöneticileri değişik bir politikayı, yani ileriye kapalı, statükocu ve inkârcı düşüncüyü Atatürkçülük diye topluma kabul ettirmişlerdir.

Bunu bazı pratik yaşamımızda görmek mümkündür. Örneğin 12 Eylül'de ben Diyarbakır Cezaevinde tutuklu iken, Atatürk'ün nutuk kitabı bize okutuluyordu. Bir kişi yüksek sesle okur, hücredeki diğer kişiler, yine yüksek sesle tekrarlardı. Nutuk kitabında Kürtlerden çok uzun uzun bahsedilir. Bu bölüme geldiğimizde Atatürk, "Kürtler bizi destekliyor," diye bazı komutanlara telgraf göndermiştir. "Kürt" kelimesi yüksek sesle çıkınca, asker elinde sopa ile üzerime geldi ve "Kim Kürt dedi?" diye bağırdı. Ben de, "Ben söylemedim, Atatürk söylemiş," dedim. O zaman asker "Nerede bu Atatürk, çıksın ortaya, bu da Kürtçüymüş," dedi. İşte bu Atatürk'den sonraki inkârcı politikanın topluma uygulanan şartlanmasının açık bir örneğidir. Kürt denildiği zaman ülkeyi bölen, devlete zarar veren ve hatta son zamanlarda Türk düşmanı gibi topluma sunulmak isteniyor. Hatta giderek bir ırk düşmanlığına dönüştürülmek isteniyor. Halbuki Kürtler ve Türkler bin yıldır birlikte yaşıyorlar.

Şöyle bir misal ile durumu açıklarsam beni hoşgörün. Türkler Anadolu'ya gelmeden önce Ortadoğu'da ve Türkiye'nin doğu bölgesinde Kürt halkı yaşıyordu. Ve Türkler Anadolu'ya Kürtlerin desteği ile ayak attılar. Yani Kürtler Türkleri misafir ettiler. Ama misafir güçlenince, ev sahibinin doğal haklarını elinden aldı. Kimliğini reddetti. Dilini yasakladı, doğal kaynaklarını kullandı ve elde ettikleri ile kendisine daha çok çıkar sağlayarak esas sahibini mahrum bıraktı. Ama Kürtler sanıyorum ki bin yıldır sürdürdükleri bu konukseverlikten vazgeçmek istemiyorlar. Ancak artık ellerinden alınmış bulunan haklarına kavuşmak istiyorlar. İşte, olayın ince noktası buradadır.

Tarihi gelişimi incelersek çok uzun sürer. Ancak kabataslak olarak herkes bilgi sahibidir. Türkiye'de Kürt sorununu bu hale getirenin kim olduğunu araştırırsak, karşımıza bunun sebebinin devletin izlediği politika olduğu çıkar. Çünkü bu güne kadar devleti yöneten, devletin politikasını belirleyen Kürt halkı değildir. Kürt halkı Kürt kimliği ile hiçbir zaman yönetici olmamıştır. Yönetici olanlar, devletin politikasını belirleyenler Atatürk'tür, İsmet Paşa'dır, Menderes'dir ve bugünkü hükümet olanlardır, siyasi parti liderleridir. Buna 10 yılda bir yapılan askeri darbe yöneticilerini de katarsak, kimin bu tabloyu çizdiği ortaya çıkar.

Örneğin; 27 Mayıs ihtilalinde, dikkat edilecek olursa hiçbir Kürt hareketi yoktu. Ama ihtilal sonrası 250 Kürt ağası ve ileri geleni Sivas'ta kampa alındı ve içlerinden 55 kişi batı bölgesinde mecburi iskâna tabi tutuldu. 27 Mayıs bir Kürt hareketinin sebebi olarak yapılmadı. Ama Kürtlere zarar vermeden de gitmedi. Yani Türkiye'de ne yapılırsa yapılsın, Kürt olayı bahane olarak gösterilir. Çelişkili bir politika izlendiği için Kürt sorunu da gündemden çıkmadı.

Atatürk, Kürdistan'a otonomi yasası hazırlıyor, meclise öneriyor, ama Atatürkçülük adına Kürt kimliği reddediliyor ve dili yasaklanıyor. Benim çocukluğumun geçtiği yıllarda Doğu ve Güneydoğu'da her tarafa "Vatandaş Türkçe Konuş" levhaları asılırdı. Hatta 1988'de Urfa'nın Siverek Adliyesinde aynı levhayı gördüğümde, "bu utanç verici bir tablo," dediğim için Devlet Güvenlik Mahkemesi hakkımda soruşturma açtı. 12 Mart döneminde hiçbir silahlı eylem olmadığı halde, zora dayalı bir hareket içine girilmediği halde, bütün Kürt aydınları tutuklandı, işkenceler gördü ve uzun yıllar cezaevinde kaldılar. Ve doğu halkına büyük baskılar uygulandı. Öğrenciler okullarından atıldı. 12 Eylül'de olayın boyutu daha da değişmişti. 12 Mart dön-

minde tutuklanan sayı 200 civarında iken, 12 Eylül'de tutuklananların sayısı, soruşturmaya uğrayanlarla birlikte 10.000'i aştı. Ve 12 Eylül'de tutuklananlar çok acı günler yaşadılar. Cezaevinde kıyımaya uğradılar, açlık grevlerinde öldüler, aileleri ve yakınları büyük zulme uğradılar. Bölge halkı birçok yerlerde kadınlı erkekli çırılçıplak soyularak birbirine seyrettirildi. Ben Kürt'üm demek bile yasaklandı. İşte devletin bu anti-demokratik uygulamaları ve yasakçı, inkârcı, demokratik yolları tıkayan tutumu, zora karşı zor mantığını geliştirerek PKK'nın örgütlenip silahlı mücadele vermesinin zeminini hazırladı. Zaman zaman HEP gerekçe gösterilmektedir. Aslında birazcık düşünülecek olursa, bu ortamın sorumlusu devletin uygulamaları ve izlediği politika olduğu kendiliğinden anlaşılır. Diyarbakır cezaevinde yapılanlar sanıyorum tarihin en çarpıcı dönemini vurgulayacaktır. O gün cezaevinden çıkanlar bir daha dönmek üzere, hangi yol gerekiyorsa ona başvurmuşlardır.

Ben Belediye Başkanı iken 800 işçiyi Belediye'ye almıştım. İçinden biri PKK'lı çıktı diye 1,5 sene tutuklu kaldım. Bir senesi hücrede geçti ve çıkarırken cezaevi iç güvenlik amiri, "Uygulamalarımızı beğendiniz mi?" diye sorduğunda, kendisine şöyle cevap vermiştim: "Ben devleti severek girmiştim. Ama şimdi sevdiğimi söyleyemem. Ve siz bu uygulamalarla buradaki insanları ıslah etmiyor, o insanları devletin aleyhine kışkırtıyorsunuz ve bence yaptığınız devleti korumak değil. Devleti bölmek için ne gerekiyorsa yapıyorsunuz. Aslında devleti yıkmaya çalışsan sizensiniz," demiştim. İşte insanların demokratik mücadele yolu tıkandığı için insanlar başka yolları denemek zorunda kaldılar. Asıl suçlu bence bu demokratik yolları tıkayan yöneticilerdir. Bu yolları tıkayanların suçu başkasına atmaya hakkı yoktur. Devletin demokratikleşme hareketlerini engellemesi ve bunu zora başvurarak yapması kendi karşıtını doğurmuştur. Gerek şahsen ben, gerekse partim, sorunların şiddet hareketleri ile değil, demokratik ve siyasal yollarla çözümünden yanayız. Silahlı mücadeleleri ve şiddeti ortadan kaldırmak için, onun nedenlerini ortadan kaldırmak lazımdır. Öncelikle tabulardan kurtulmak gerekir. Türkiye'de birçok tabu vardır. Ve bu tabular bir türlü kaldırılamıyor. Bence Türkiye'de her şey çok açık ve net olarak tartışılabilir. Üniter devlet sistemi tartışılmalıdır. Kürtlere ve diğer etnik yapılara örgütlenme hakkı verilmelidir. Hiç kimse bugün söylediğinin yarın suç olma endişesini taşımamalıdır.

Kürtlerin Türkiye'de sorunlarının nasıl çözülmesi gerektiği sınır-

sız bir biçimde tartışılabilir. Sorun otonomi ile mi çözülür, federasyon ile mi çözülür, bağımsızlıkla mı çözülür, bunların toplumda, kamuoyu önünde, açık bir şekilde, korkusuzca tartışılması ve çözümlerinin bulunması gerekir. Kan dökmeyi, şiddet eylemlerini ve şu anda savaş halini almış bulunan hareketi ancak bu biçimiyle durdurmak mümkündür. Kürt halkı, potansiyel suçlu olarak görülmemelidir. Çözümleri cesur ve açıkça ve ciddi bir biçimde tartışıp gündeme getiremezsek, diyaloglar kuramazsak, kan dökülmesini önlememiz mümkün değildir. Türkiye'de bu demokratik güven de sağlanmalıdır. Yoksa bu sorunu İngilizler yaratıyor, Ermeni işbirliğidir, Fransızlar körükliyor gibi suçlamalarla bir yere varılmaz. Biz bu ortamı yaratmazsak hiç kimse burnunu bizim işimize sokamaz.

Türkiye Birleşmiş Milletler'deki tüm sözleşmelere imza koyan, Helsinki Nihai Senedini kabul eden, AGİK sürecini uygulamayı taahhüt eden, Paris Şartı'nı imzalayan bir devlettir. İmzaladığı ve kabul ettiği bu sözleşmelerin gereği yerine getirilmediği zaman, elbette ki başka devletlerin müdahalesine uğrar. Çünkü artık dünya entegrasyona gidiyor. Herkesin iç hukuku dahi bir diğer devleti ilgilendiren döneme girilmiştir. İnsan haklarının ihlali Kürt sorunundan kaynaklanır. Kürt sorununa demokratik çözüm bulunmadığı sürece, Türkiye'de insan hakları uygulaması da mümkün değildir. İnsan hakları ihlali devam ederse ve Kürt sorunu çözülmezse, Türkiye Avrupa Topluluğuna öyle sanyorum ki giremeyecektir. İşte bu koşullardaki bir Türkiye, terörle mücadele ediyorum diye insan haklarını askıya alırsa, çocuk sözleşmesine çekince koyarsa, Mandela gibi insanlar da verilen ödülü reddederler.

Son zamanlarda bölgede Hizbullah ismi adı altında, devletin belli güçlerinin organize ettiği bazı kişiler, faili meçhul cinayetler işlemektedirler. Bunlara Hizbullah deniliyor ise de, biz olmadığımız biliyoruz. Çünkü bu kişilerin üzerinde çelik yelek çıkıyor ve yaralananları askeri hastanelerde tedavi ediliyor. İnsanlar MİT'in ajanı olmakla ölmek arasında bırakılıyor. Birkaç gün önce Van'dan gelen bir kişi, MİT'in kendisine ajanlık teklif ettiğini ve kabul etmediği takdirde kendisini, çocuklarını ve karısını öldüreceklerini söyleyerek kaçıp Ankara'ya gelmiş. Böyle uygulamalarla Mandela'ya ödül kabul ettirmek mümkün mü?

Yine basında, "Kürtler politikayı, daha doğrusu diplomasiyi devletten daha iyi yapıyorlar," gibi yazılar görüyoruz. Bu aslında haklı-

lıktan kaynaklanan bir başarıdır. Haklı bir olayda taraftar bulmak çok daha kolaydır. Atatürk'ün, "Birlikte Cumhuriyeti kurduk," dediği bu devlette, kimliği inkâr edildi Kürtlerin. Asimilasyon hareketiyle dili ve kültürü yok edilmeye çalışılıyor. Bunu gören Avrupa devletleri de elbette ki ilgi göstereceklerdir.

Ashında Türk halkı ile Kürt halkı birbiriyle son derece iyi geçinen ve içiçe girmiş iki halktır. Şöyle söyleyebiliriz: Her Türk ailesinin evinde, ya bir Kürt gelin vardır ya da bir Kürt damat vardır. Yine, her Kürt ailesinde ya bir Türk gelin vardır ya da bir Türk damat vardır. Bu kadar içiçe girmiş bu iki halk, bugün izlenen yanlış politikalarla birbirine kurdılmamalıdır. Biribirleriyle olan gönül bağları koparılmamalıdır. Eğer gönül bağı koparsa, toprağın da kopması o kadar zor değildir.

21 Mart Nevruz öncesi hazırlanan senaryo çok korkunçtu. Bu senaryonun uygulanmasını önlemek için bir hayli çaba sarfettik, insanların ölmesini engelleyelim, kan dökmeyi durduralım, bu yangını söndürelim dedik. Bir çok paneller düzenlendi. Hepsine katıldım, ama bir sonuç çıkmadı. Bütün eksiklik, diyalogun kurulamamış olmasındandır. Eğer diyalog kurulmuş olsaydı, belki o gün kanlar dökülmeyecekti. Ve bundan sonrasına da demokratik yollarla çözüm bulunacaktı.

Diyalogun her şeyin başlangıcı olduğunu anlatabilmek için bir örnek vermek istiyorum. Nevruz bayramı günü saat 10.00'da makamımda otururken İçişleri Bakanı Sayın İsmet Sezgin telefonla beni aradı. Neler olup olmadığını sordu. Ben de kendisine "Henüz bir haber alamadık, bekliyoruz," dedim. Bana, "Sen halka hakim olmaya çalış ben de güvenlik güçlerine hakim olmaya çalışacağım," dedi. Buna çok sevinmiştim. Bu bir diyalogun başlangıcı olabilir, diye düşünmüştüm. Ve o gün birkaç kez Sayın Bakan'la telefon görüşmesi yaptık. Olayların büyümemesini ve kan dökülmemesini sağlamaya çalışıyorduk. Hatta öğleden sonra İstanbul Valisi Kozakçıoğlu ile de görüştüm. Ve bir hayli faydalı sonuçlar aldık. İstanbul'da, Van'da olayların daha büyümemesi bakımından önlemler aldık. Hatta aynı gün HEP'in düzenlediği bütün şenlikleri iptal ettim. Bu diyalogun çok daha siyasi boyutta kurulabilmesi, demokratik biçimdeki çözümü hızlandıracaktır.

Güneydoğu sorunu, Kürt sorunu, ekonomik sorundur, bölgesel kalkınma sorunu gibi bakanlar da var. Hatta son zamanlarda "Gü-



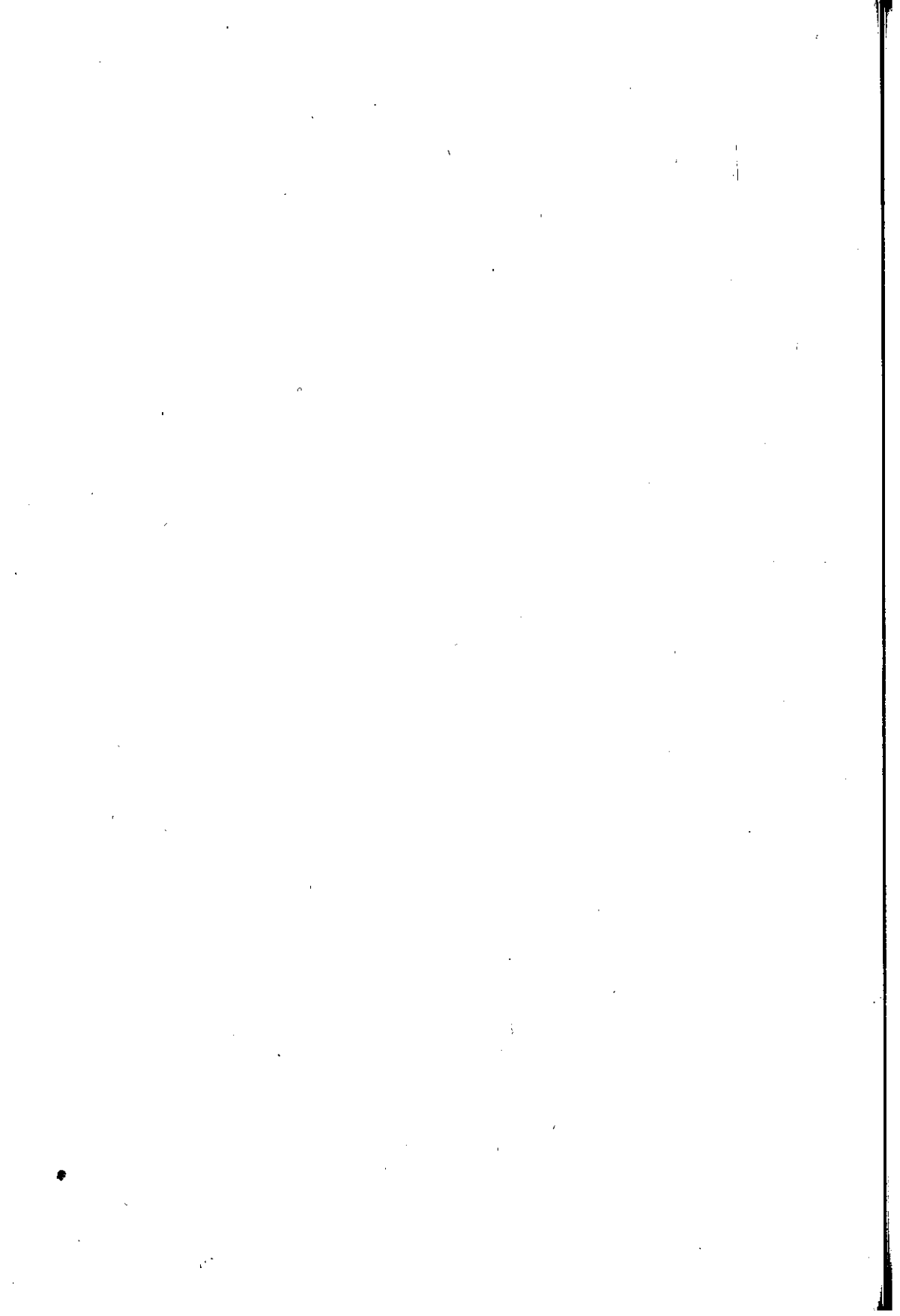
neydoğu bizim sırtımızda bir kamburdur, atalım gitsin," diyen bazı sermaye çevrelerine de rastlıyoruz. "Doğuya çok yatırım yapıyoruz ama hiçbir şey alamıyoruz," denilmektedir. Doğrudan alınan gelir, toplanan vergilerle ölçülüyor. Bunun doğru olmadığını söylemek istiyorum. Çünkü doğuda alınan vergi belki az olabilir, ama Batman'da çıkan petrol, Keban'da elde edilen enerji, Karakaya'da elde edilen enerji, Şırnak ve Silopi kömür işletmeleri, Maden bakır işletmeleri, Sivas demir işletmeleri, hayvancılıktan elde edilen gelir, hububattan elde edilen gelir ve doğunun turizm merkezlerinden elde edilen geliri gözardı etmek gerçeklere sırt çevirmektir.

Devletin yaptığı yatırımlara gelince, birinci kalkınma planı döneminde yüzde itibarıyla 11,85, ikinci plan döneminde 11,92, üçüncü plan dönemi 7,11, dördüncü plan dönemi 7,20 ve en son 1990 yatırım programında bölgenin yatırım payı % 13'dür. Bu %13'ün yatırım sahalarına göre yüzdesi şöyledir: Eğitim sektörü % 2, Sağlık sektörü % 2, Turizm sektörü % 21, cezaevi, memur lojmanları ve karakollara %7 pay ayrılmıştır. Bunun kalkınmayla ilgili bir yatırım olmadığı gayet açıktır. Ve bölgenin böyle yatırımlara da ihtiyacı yoktur. Artık yeni uygulamalarla cezaevlerine ve karakollara da gerek kalmamıştır. Artık tutuklama ve gözaltı uygulaması yerine, yakaladığını bulduğu yerde öldürme uygulaması başlamıştır.

Biz halkın Emek Partisi olarak şuna inanıyoruz. Türkiye'de Türk halkı ve Kürt halkı eşit, demokratik haklara sahip olmalıdır. Gönül birliği ile birlikte yaşamalıdır. Kürtlerin kendilerini ulusal kimliği ile ifade edebileceği, ama Türk halkı ile de birlikte yaşayacağı bir sistem oluşturulmalıdır. Uluslararası sözleşmelerin eksiksiz uygulandığı bir ortamda çözüm yolu bulunmalıdır. Konuşmamın birinci bölümünde şimdilik bu kadar, ikinci bölümde daha somut önerilerimiz olacaktır. Teşekkür ederiz.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederim Sayın Yazar, buyrun Sayın Mustafa Sönmez.



## **Mustafa Sönmez:**

Gazeteci-Yazar

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Böylesi önemli bir konuda panel hazırlığı için Heyetinizi kutlamak isterim. Bana ayrılan süre içerisinde konunun daha çok ekonomik ve sosyal yönüne değinmek istiyorum.

Tanımlar her yerde, her zaman önemlidir. "Güneydoğu Sorunu" deyince iki farklı şeyi anlamak mümkün. Birincisi, "Güneydoğu Sorunu"ndan, Türkiye'nin bir bölgesinin az gelişmişlik sorunlarını, bölgesel eşitsizlikten kaynaklanan problemlerini anlayabiliriz. Böyle olunca, diğer az gelişmiş yöreler olan "Doğu Karadeniz", "Çankırı-Kastamonu" alt bölgesinin sorunları ne ise, "Güneydoğu Anadolu Sorunu" da odur, diyebilirsiniz. Yani, "Güneydoğu Sorunu"ndan sadece ve sadece ekonomik ve sosyal az gelişmişliği anlayabilir, ortaya konulan sorunlara da "bölge kalkınması"nı hedef olan çözümler sıralayabiliriz. Nitekim DPT bünyesinde kurulu "Kalkınmada öncelikli İller" departmanı bu konuda uzmanlaşmış, sağlanan teşvikler ve diğer tedbirlerle, bu yörelerin az gelişmişliğini giderme projeleri üzerinde çalışıyor.

"Güneydoğu Sorunu" deyince anlaşılacak ikinci şey, "Kürt Sorunu"dur. Bu sorun Kürtlerin ayrı bir ulus olduklarının reddedilmesinden, Kürt kimliğinin inkarından kaynaklanmakta ve sadece Güneydoğu'daki değil, tüm Türkiye sathındaki Kürtleri ilgilendirmektedir. Kendi dilini konuşmasına, kültürünü, geleneklerini geliştirmesi-

ne uzunca zaman hoşgörüsüyle bakılmamış bir halkın kimliklerinin tanınması ile başlayan talepleri, "Kürt sorunu"nun da başlangıcı olmuştur.

Resmi literatürde -hatta birçok sivil sektörde- "Kürt sorunu" yerine, Güneydoğu sorunu teleffuz edilmektedir. Ancak bu, "resmi tanım"dır.

Panelin konusu olan "Güneydoğu," hem bölgesel az gelişmişliğin negatif sonuçlarının derinlemesine yaşandığı bir bölgemizdir, hem de ülke geneline şamil "Kürt sorunu"nun kültürel boyutlarının yoğun biçimde hissedildiği bir bölge olma özelliğini taşıyor. Buradan çıkarılacak birinci sonuç şudur: Türkiye özelinde, Kürt sorunu bölgesel, coğrafyasal bir olay değildir, dolayısıyla "federasyon", "bağımsız" devlet türü çözüm önerilerinin maddi zemini pek yoktur. Ancak bu konuda kaderleriyle ilgili son söz Kürt halkının olmalı, bu konudaki tartışmalar özgür bırakılmalıdır.

Yine de burada, Türklerle Kürtler gibi birbirleriyle etle tırnak halinde kaynaşmış bir toplumda, ayrılıkçı çözümlerin neden mesnetsiz olduğunu anlatmaya çalışırken, işin ekonomik temeline de değinme fırsatını yakalamaya çalışacağım.

"Ayrılıkçı" tezlerin temel savlarından biri, "Kürdistan" diye tabir edilen kısmın Türkiye'nin sömürgesi olduğu tezidir. Kürdistan'ın petrolü, elektriği, madenleri Türk burjuvazisi tarafından sömürüldüğü öne sürülen, Kürtlerin sömürgecilere karşı savaşarak "bağımsız Kürdistan"ı kurmaları öneriliyor. Bir kere, Türkiye'de burjuvaziyi "Türk burjuvazisi" olarak tanımlamak mümkün değildir. Bırakın burjuvaziyi, hangi kesimi pür "Türk" olarak isimlendirebiliriz ki? Mirasçısı olduğumuz Osmanlı toplumu çok çeşitli topluluklardan oluşurken, Türkler ancak "ana unsur"dur. Ancak geniş Osmanlı medeniyeti ve kültürüne, hatta devlet yönetimine yön verenlerin "Türk" olmadığı görülecektir. Sokullu bir Sırp'tı. Gedik Ahmet Paşa Rum'du. Padişahların anneleri gayrimüslim, gayri-Türk kökenli cariyelerdi. Bu da o çağda yadırganacak bir şey değildi. Avrupa'da tüm hanedanlar kız alıp veriyordu. Dolayısıyla, böyle bir mirasın ardından "Türk Milliyetçiliği" yapılmaz. Aynı şey, diğer "milliyetçilik"ler için de sözkonusudur.

Nitekim, "burjuvazi" denilen kesimin de "Türk burjuvazisi" diye nitelenmesi mümkün değil, çünkü bu ülkede sermayedarların , bü-

yük holdinglerin sahipleri arasında Türkler kadar Kürtler (Toprak Grubu, Ağa Ceylan, Erezler, Tatlıcılar v.b.), Rumlar, Yahudiler ayrıca, çok uluslaşma nedeniyle ABD'li, Alman, İngiliz kökenliler vardır. Yani burjuvazinin ulusu olmaz. Dolayısıyla, Kürdistan'da bir "sömürü" varsa, bunu gerçekleştirenler hem Türk, hem Kürt, hem de Amerikalı v.s. sermayedarlardır. Gelelim "sömürü"ye. Bana göre, Kürdistan denilen bölgenin sorunu "sömürülmek" değil. "sömürülemezlik." Çünkü kapitalist ilişkilere en az açılmış bölgeler Doğu ve Güneydoğu'dur. Türkiye milli gelirinin ancak yüzde 7'si bu bölgelerdeki 22 ilimize aittir. Demek ki, milli gelirin yüzde 93'nun yaratıldığı diğer bölgelerde sömürünün yoğunlaştığını söylemek daha uygun olur. "Kapitalist sömürü"ye bu kadar açık bir bölgede, feodal sömürü biçimindeki sömürü ise Kürtlerin kendi arasındaki, Kürt ağa ile yoksul Kürt köylü arasında olmaktadır.

Durum böyle olmasına karşın, başta PKK olmak üzere "Kürt davası"nı savunan birçok örgüt, bu temelsiz "sömürge" tezi üzerine politika yürütmekte ve "Kürt milliyetçiliği"ni körüklemektedir. Ortada ciddi bir "sömürü"den söz etmek mümkün olmamakla beraber, doğudan batıya bir kaynak akışı olduğu ve bu "kanama"nın, bölgenin gelişimini önlediği doğrudur. Doğu ve Güneydoğu'dan, ticaretten, tarım ve hayvancılıktan sağlanan servet, kapitalist gelişme için yatırıma dönüşmemekte, sözkonusu yatırım, kararlılığın daha yüksek olduğu Batı'da, özellikle İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Doğu'dan kaçan serveti, beşeri sermaye olan işgücü de izlemektedir. Özellikle son yıllarda hızlanan iç göç, bölge insanını sürekli Batı'ya çekmektedir. Amiyane bir tabirle Batı-Doğu arasında ilişkiyi şöyle formüle edebiliriz: Batı, Doğu'yu işgal etmemektedir, ama baştan çıkarmaktadır. Batı, çekim merkezi olarak Doğu'nun gelişme dinamiklerini kendine kanalize etmektedir.

Batı-Doğu arasındaki ekonomik ilişkiyi "Türk milliyetçiliği"de kendi tezlerine temel yapmaktadır. "Türk milliyetçilerine" göre Doğu, Batı'nın sırtında bir yükür, Devlet, Batı'dan Doğu'ya kaynak aktarmaktadır. Bu tezin sahiplerine göre bunun kanıtı, Doğu'dan toplanan vergi ile Doğu'ya yapılan harcama arasındaki farkta görülmektedir. "Doğu, az vergi ödeyip, çok kamu harcamasından yararlanmaktadır, vs." Bu tez de mesnetsizdir. Rakamlar, istatistikler, Doğu'dan toplanan verginin, Doğu için yapılan kamu harcamasından yüksek olduğunu gösterebilir, doğrudur da. Ama bu Doğu-Batı arasındaki kaynak trafiğini göstermez. Çünkü vergi ve kamu harcamaları, yara-

tilan milli gelirin ancak bir bölümüdür. Milli gelir, kâr, rant, faiz, ücret adı altında da paylaşılır ve bu adlar altındaki payları yüzde 75-80 dolayındadır. Yani yüzde 20-25'lik verginin trafiğine bakılarak bölgeler arasındaki kaynak dağılımının yönüne hükmedilmez. Kaldı ki, Doğu'da faaliyet gösteren KİT'lerin Genel Müdürlüğü Ankara'da olduğu için, Doğu'nun değil, Ankara'nın hanesine yazılmaktadır. Aynı şekilde, yapılan kamu harcamaları da tamamen Doğu'nun yararlandığı harcamalar değildir. Yapılan harcamanın bir kısmı "ücret" olarak sivil-asker kamu personeline "cari harcama" olarak giderken, yatırım harcamalarından ortaya çıkan katma değerden sağlanan kâr, faiz ve rantın en azından bir kısmı tekrar Batı'ya transfer edilmektedir.

Kaynak akışının Doğu'dan Batı'ya olduğunu gösteren iki gösterge daha vardır. Birincisi, bölgenin milli gelirdeki payının her geçen yıl daha da azalıyor olmasıdır. Doğu'daki 22 ilin milli gelirdeki payı 1965'te yüzde 10.4 iken 1980'de yüzde 7'ye dönmüştür. Batı'dan kaynak akışı olsa, bu payın artması gerekirdi.

Diğer gösterge: Türkiye'de mevduatların yüzde 4.2'si Doğu'dan toplanırken, kredilerin ancak yüzde 2.9'si aynı bölgeye verilmektedir.

Ekonomik temelleri sakat olan "Kürt milliyetçiliği" de, "Türk milliyetçiliği"de, itibar görmemesi gereken iki sapmadır.

Güneydoğu ile ilgili ekonomik sorunlara, bölge planlaması yapılarak ve kamu girişimciliği ile çözümler getirilebilir. Toprak reformu da içeren önlemler dizisi, özellikle KİT'lerin yatırımlarıyla tamamlanmalıdır. Batı'ya sermaye ve işgücü göçünü frenlemenin yolu, Doğu'da cazibe odakları, kutupları oluşturmaktır. Bu tür odaklar da bir plan çerçevesinde ve gerekli koşullar iyice etüd edilerek belirlenebilir. Bölgeye Batı'dan sermaye cezbetmek, en azından kısa vadede pek kolay değildir. Her tür teşviğe karşın bölgeye Batı'dan özel yatırımcı çekmek zordur. Bölgede yerleşen özel sermayenin teşviklerle uyarılması ise, bugüne kadarki uygulamalarla sonuç vermemiştir. Ancak KİT'lerce yapılacak doğru yatırımların yarattığı dışsal ekonomiler, yan sanayi alanları, bölgedeki girişimcileri hareketlendirebilir.

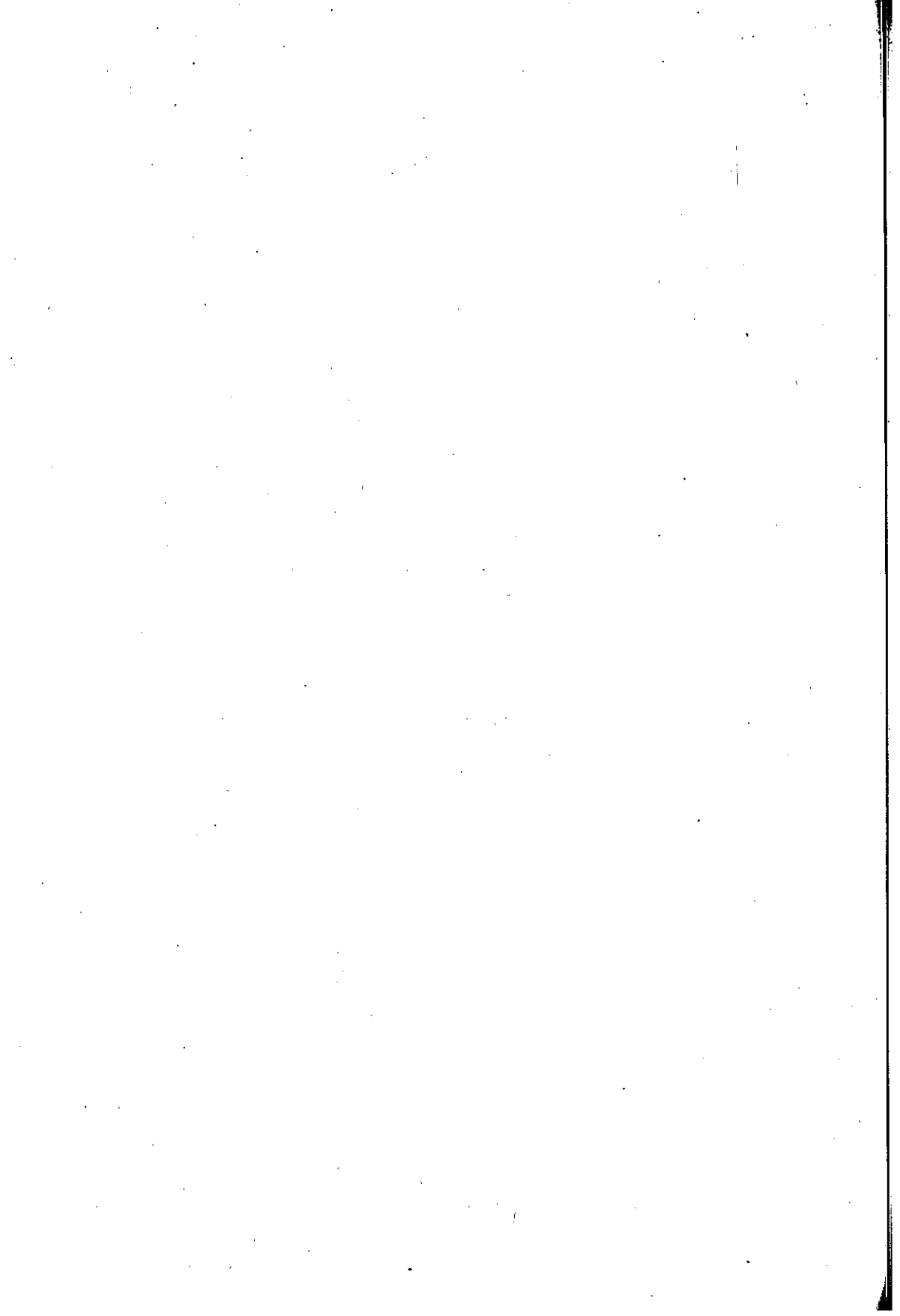
Bir şeyi daha anımsamak yararlı olacaktır. Doğu ve Güneydoğu'nun jeo-ekonomisi eski SSCB 'deki değişimlerle yeni boyutlar kazanmıştır. Bugüne kadar kuzeydoğusundaki pazarlarla ilişki kuramayan Doğu, yeni Türk Cumhuriyetlerindeki dünya pazarlarıyla bü-

tünleşme yolunun üzerindedir ve bu "açılım"dan ortaya çıkabilecek fırsatların potansiyel sahibidir. İran bile önemli açılımlara gebedir. Ayrıca Kuzey Irak'ta oluşma sürecindeki "fiili Kürt devleti"de bölgeye yeni ekonomik ufuklar sunmaktadır. GAP'ın etki alanının sınırlarını da dikkate alan bölgesel planlar, oy avcılığına, popülizme düşmeden hazırlanmış rasyonel politikalar, bölgenin sorunlarının çözümünü kolaylaştırır, özellikle KİT'ler, bölgenin sorunlarının çözümünde, yeni yatırıma gitmeden, Batı'da işlevini tamamlamış tesisleri Doğu'ya naklederek dengesizliği azaltmada ona araç olabilirler. Verimsiz bir "KİT'leri özelleştirme" tutkusundan, bazı KİT'leri Doğu'ya yönlendirmek gibi çok akılcı bir tercihe yönelinebilir.

Güneydoğu'nun az gelişmişliğinin "Kürt sorunu"nun bir parçası olduğunu, ama "Kürt sorunu"nun daha kapsamlı bir sorun olduğunu konuşmamın başında belirtmiştim. Politik ve kültürel önlemler içeren bu sorun, öncelikle teröre dayalı çözüm anlayışının dışlanması dayatıyor. Hem PKK, hem de devlet terörü, bir an önce terkedilmelidir. Bu iki terör arasında oluşan halk, gerçek iradesini ifade edemekte, yokluk ve yoksullukların yanında can güvenliği korkusuyla da bunalmaktadır. Yani koalisyon hükümeti "Kürt kimliği"ni tanımakla önemli bir adım atmıştır. Ama bunu yeni adımlar izlemelidir. Kürtlerin dillerini, kültürel kimliklerini rahatlıkla ifade edip geliştirecekleri koşullar sağlanmalıdır. Ancak Kürt kökenli yurttaşlar bu haklarını kullanırken "milliyetçi" bir sapmaya düşmemelidirler. Çünkü tarihte halen örnekleri görüldüğü gibi, "milliyetçilik," karşı-milliyetçiliği tahrik etmekte ve mozaik toplumlar bile anlamsız ve mesnetsiz bir şekilde kutuplaşmakta, aralarına kin tohumları ekilmektedir. Yüzyıllardır kardeşçe yaşayan Kürt ve Türk halklarının bu iççeliğin ahengini bozacak tahriklerden kaçınmasında, iki tarafa da görevler düşmektedir. Terörü dışlayan bir tartışma platformu her kesimde, her düzeyde, tabulara takılmadan, yapılmalıdır. Bugün TUSİAD mensupları ile HEP'li arkadaşlar ilk kez bir salonda buluşuyor ve birbirlerini dinliyorlar. Bu önemli bir başlangıçtır. O nedenle Ekonomik ve Sosyal Konferans Heyeti'ni böyle bir buluşmayı sağlama-sından dolayı katlamak gerekir. Benzer toplantı ve tartışmalar, başka çatılar altında da yapılmalıdır. Sabrınız için teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr! Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederim Sayın Sönmez. Buyrun Sayın Prof. Kışlalı.





**Ahmet Taner Kışlalı**  
Öğretim Üyesi-Gazeteci

Yaklaşık üç buçuk saattir konuşulan bir toplantıda sonuncu konuşmacı olmak gerçekten zor. O nedenle, dinleyenleri daha çok yormamak için, bazı düşüncelerimi aktarmaktan vazgeçmiştim. Ama benden önceki son iki konuşmacı, Sayın Yazar ve Sayın Sönmez, o düşüncelerimi dile getirmemdeki zorunluluğu yaratmış oldular. Düşüncelerinin çoğuna katılıyorum, ama özellikle bir noktada ayrılıyoruz. O da soruna konulan tanı. Eğer yanlış tanıdan hareket edersek, getireceğimiz çözümler de yanlış olur.

Sorun bölgesel midir, yoksa etnik midir? Ben bir siyaset bilimci olarak baktığım zaman, elbette etnik yanı da bulunan, bir bölge sorunu olduğu sonucuna varıyorum. Yanlış anlaşılmasın; olayı Güneydoğu'nun geri kalmışlığına indirgemiyorum. Sorunu, bölgenin olumsuz koşullarının oluşturduğu bütünü bir ürünü olarak değerlendiriyorum. Geri kalmışlık, bu sorunlardan sadece bir tanesidir.

Sayın Sönmez dedi ki: "Doğu Karadeniz de ekonomik bakımdan geri bir bölgeydi, fakat buna benzer bir sorun ortaya çıkmadı." Elbette çıkmadı. Çünkü orada, Güneydoğu'daki gibi bir yarı-feodal yapı yoktu. Crada 14 yıldır özgürlüklerin askıya alındığı bir ortam yoktu. Orada bir kuşak, can ve mal güvenliğini tanımadan, özgürlüklerin, insan haklarının ne olduğunu bilmeden büyümedi. Doğu Karadeniz'de toprak dağılımı ve gelir adaletsizliği bu boyutlarıyla hiçbir zaman yaşanmadı. Diplomalı, ama işsiz ve umutsuz bir kuşak yetişmedi.

Bugün Güneydoğu'da 20 yaşına gelmiş olan gençlerin hiçbirisi demokratik bir ortamı, insana insan olduğu için saygı duyulan, hu-

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

kük devletinin sağladığı güvencelere sahip bir otamı yaşamamıştır. Can korkusuna karşı tek güvence olarak silahı tanımış olan bir insandan, nasıl demokratik ve barışçı bir davranış bekleyebiliriz? Buna hakkımız var mı?

Eğer bu bir etnik sorun ise, o etnik grubun yaşadığı her yerde varolması gerekir. Güneydoğu dışında Kürt kökenli yurttaşlarımızın çok yoğun olarak yaşadıkları yöreler var, mahalleler, köyler var. İstanbul'da yaşayan Kürt kökenli yurttaşlarımızın sayısının 2 milyona ulaştığı öne sürülüyor. Fakat buralarda, Güneydoğu Anadolu'dakine benzer bir sorun yok. Çünkü Güneydoğu'dan kalkıp Marmara Bölgesine, Ege Bölgesine, hatta İç Anadolu Bölgesine yerleşen insanın koşulları değişiyor, üstündeki baskılar hafifliyor, yaşamı daha kolaylaştırıyor.

Sorunu ısrarla "Kürt Sorunu" olarak nitelendirenlerin özellikle şu soruyu yunıtlamaları gerekir: Güneydoğu'da yaşayanların çoğunluğu Kürt kökenli olmayıp da, Laz, Çerkez ya da Türkmen kökenli olsaydı, acaba benzer bir sorunla karşılaşılmayacak mıydı? Eğer sorunun etnik yanını ortaya çıkarmakta ileriye yönelik bir art niyet yoksa, en azından gerçekçi olmamak vardır. Bask sorununa bakın. Sınırın iki yanında da Bask'lar yaşıyor. Ama İspanya'da bir Bask sorunu varken, Fransa'da yoktur. Fransa'da sayıları daha az diye mi? Hayır. Fransa'da koşullar daha olumlu olduğu için.

Bask Bölgesi, Franco Faşizmi altında baskı altındayken, sınırın öte yakasında insanlar özgür ve barış içinde yaşadıkları için.

Güneydoğu sorununun elbette ki etnik bir boyutu var. Özellikle de Türkçe bilmeyen yurttaşlarımız açısından var. Türkiye'de ana dilleri farklı onbir grubun olması sorun değil. Ama bir yurttaşın resmi dili bilmemesi ciddi bir sorundur. Ne kadar gerçekçi olduğunu bilmiyorum, ama 1985 nüfus sayımına göre, anadili Kürtçe olanların çoğunlukta olduğu yalnız 4 il gösteriliyor Güneydoğu'da: Mardin, Diyarbakır, Hakkâri ve Siirt. 1965 nüfus sayımına göre, Güneydoğu Anadolu'da anadili Kürtçe olanların oranı % 37 iken, 1985'te % 28'e inmiş görünüyor.

Konuşulan dil ile ilgili olarak, kanunun unutulmaması gereken önemli bir yanı var. Acaba bu Kürtçe konuşanların hepsi de gerçekten Kürt kökenli midir? Örneğin, güvenlik nedeniyle Yavuz Sultan Selim'in getirip bölgeye yerleştirdiği sekiz Türkmen boyu olduğunu

biliyoruz: Kınık, Payındır, Çepni, Afşar, Alaçeri, Çoğandır, Alpagut ve Cihangirli. Şimdi bunların çoğunluğu Kürtçe konuşuyor. Bunun tersine, Kerkük'te Talabani aşireti içerisinde bir bölüm de Türkçe konuşuyor. Bu durumda, konuşulan dile göre bir ayırım yapmak ne ölçüde doğru?

Türklerle Kürtlerin kültürel etkileşimi Ziya Gökalp'in de dikkatini çekmiş. Kültürel benzeşmenin etkisiyle de olacak, Türkler ve Kürtler birbirlerinin kültüründen çok rahatlıkla etkilenebiliyorlar. Bir Türkmen boyu bakıyorsunuz Kürtleşmiş, bir Kürt aşireti bakıyorsunuz Türkleşmiş. Fakat çok güçlü bir Arap kültürü ile karşı karşıya kaldıkları halde, ikisi de Araplaşmıyor. Bu olgu da düşündürücüdür.

Güneydoğu sorununu çözmek için neler yapmalı? Çözüm ararken konuya siyasal ve kültürel açıdan nasıl yaklaşılması gerektiği ile ilgili düşüncelerimi sonraki konuşmama saklıyorum. Ama o aşamadan önce vurgulanması gereken bazı gerçekler var. Bir kere, siyasal ve kültürel çözümler terörü sona erdirmez. İlerde düş kırıklığına uğramamak için bu gerçeği daha başlangıçta kabul etmeliyiz. Koşulları iyileştirici, insanların üzerindeki baskıları azaltıcı yönde atılacak adımlar, sadece terörün toplumsal tabanını, yani toplumsal desteğini daraltır. Yabancı uzmanların da kanısı o ki, hiçbir ödün teröristi tatmin etmez! Yani ödün vererek teröristi eylem yapmaktan vazgeçirmeye çalışmak, terörün ortadan kalkmasını beklemek, gerçeklere ters düşen bir tutumdur. Bu konuda bir iki örnek vermek isterim.

İspanya'da, Bask bölgesine 1979 yılında, diğer 16 bölge ile birlikte özerklik verildi. ETA'nın siyasal kolu olan Herri Batasuna'nın olayları bu bölgede % 14'e kadar düştü. Ama aynı dönemde terör 10 katına tırmandı. Yani bölge insanının kültürel ve siyasal haklarını son noktasına kadar genişletiyorsunuz, büyük ölçüde kendi kendini yönetmesine izin veriyorsunuz, terör azalacağına artıyor.

Korsika örneği de ilginç ve önemli. Korsika, insan haklarının gerçekten de güvence altında olduğu Fransa gibi bir ülkenin parçası. Üstelik, 240 bin nüfuslu ufacak bir ada. 1990 yılında tüm bu olumlu koşullara karşın, o ufacak Korsika'da 28 siyasal cinayetin işlendiğini, ayrılıkçıların 197 yeri bombaladıklarını biliyor muydunuz? Korsika'nın doğal özellikleri turizmin gelişmesi için büyük olanaklar sunuyor. Teröristeler önce kendi halklarına kötülük ederek, eylemleriy-le bunu da önlüyorlar. Stratejilerinde PKK ile benzeşen çok yanlar

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

var. PKK'nın şantiyeleri, yol makinalarını, sağlık ocakları ve okulları yakması gibi, onlar da turistik tesisleri bombalıyorlar. İkisi de, kendi bölgelerinde koşulların iyileştirilmesinden adeta korkuyor. Tıpkı ETA terörünün, Bask bölgesinde gelir düzeyinin düşmesine neden olduğu gibi.

Elbette ki terörü besleyen bir ortamdır. Ortamı değiştirdiğiniz zaman terörün bundan etkilenmemesi düşünülemez. Koşullar iyileştikçe terörün toplumsal desteği azalır. Ama terörü bir yaşam biçimine dönüştürmüş olan profesyonel terörist, altındaki zeminin kaydığını hissettikçe daha sinirli, daha acımasız, daha katı olacaktır. O nedenden dolayı, terörist ile savaşı, terörü yaratan ortam ile savaştan ayırmak gerekir.

Terörün toplumsal tabanını daraltmak için ne yapmalı? Benim iki ilgi alanım var. Bu toplantıya konuşmacı olarak çağırılma nedenlerinin de bunlarla bağlantılı olduğunu sanıyorum. Bir tanesi bilimci ve eski siyaset adamı oluşum, biri de kültürel konularda geçmişte hükümet içinde sorumluluk taşımış bulunmam. Her iki alandaki yaklaşımlarımı ve çözüm özetlerimi ikinci tura bırakacağımı söylemiştim. Ama bir anlamda sorunu tanımlamaya çalıştığımız bu ilk turun sonunda, temel bir kavram üzerinde netliğe varmak zorunluğunun doğduğu kanısındayım: Ulus nedir? Türk ulusu nedir? Bu soruların yanıtını açıklıkla verebilmeliyiz ki, getireceğimiz kültürel ya da siyasal çözüm önerileri tutarlı olsun!

Bir defa tarihsel olarak baktığımız zaman, "ulus"un bir toplumsal olgu olarak doğmasının ırkla hiçbir ilgisi yok. Orta Çağ'dan çıkılırken, toprağa dayalı kapalı ekonominin birimler oluşturan feodal yapının çatlamaya başladığını görüyoruz. Ticaretin gelişmesiyle birlikte, ekonominin sınırları genişliyor. Bölgeler arası iletişim artıyor. Bölgesel diller latince ile birleşerek ulusal diller doğuyor. Ulusal dil, ulusal kültürü, ulusal kültür de ulusu doğuruyor. Eski ekonomik yapıya uygun bölge halklarının yerini, ekonominin yeni boyutlarına uygun olarak "ulus" alıyor. Ulus-devlet olgusu, işte bu sürecin ürünüdür. Bunun ırk ile ilgili bir yanı hiçbir şekilde yok. Keinlikle yok.

Atatürk'de ulus olgusunu gerçekten bu boyutuyla ele almış, hiçbir zaman ırkçı bir yaklaşım içinde olmamış. Ne ırk ne de din birliğini ulus kavramı içine sokmuş. Atatürk'un ulus anlayışı üç kavram üzerine kurulu: Ortak tarih, ortak dil ve ortak kültür. Ortak dilden

de kastı elbette anadil değil. Kurtuluş Savaşı sırasında Meclis kürsüsünde konuşurken "Türkiye Milleti" deyimini kullanıyor. Türk, Kürt, Laz, Çerkez, bu topraklar üzerinde yaşayan herkesin bir bütün oluşturduğu anlayışından hareket ediyor. Gayet açık olarak. Atatürk'ün ulus anlayışı içinde, örneğin Orta Asya'daki Türk'ün yeri yok. Ama Anadolu'daki herkesin, Türk'ün, Kürt'ün, Laz'ın, Çerkez'in yeri var. Medeni Bilgiler kitabında şöyle diyor: "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir." 1935'deki resmi tanımlama daha da açık: "Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür." İrk kavramına ve hatta din kavramına hiçbir zaman yer verilmemiş.

Türkler Anadolu'ya 11. yüzyıldan başlayarak geliyorlar ve bu göç ikiyüz yıl sürüyor. Tabii o dönemle ilgili bilgiler yaklaşık olduğu için, verilen sayılar pek birbirini tutmuyor. ama tarihçilerin verdikleri bilgilere göre; o süre içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya toplam 800 bin-1 milyon 300 bin arası Türk geliyor. O sırada bu topraklarda bulunan insanların sayısı ise, 8 milyonla 14 milyon arası. Yani gelen Türkler, o tarihlerde Anadolu'da bulunan nüfusun yaklaşık onda birini oluşturuyorlar. Ve Anadolu halkları ile içiçe giriyorlar, kaynaşıyorlar. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin, Anadolu Türkünün tipini saptamak için yürüttüğü altı yıl süren araştırmanın sonucu geçenlerde açıklandı: Anadolu Türkü diye bir tip yok! Çünkü böyle bir ırk yok. Birçok ırkın karmaşığı olan bir kültürel bütündür Anadolu insanı. Ve biz Türk ulusu dediğimiz zaman bunu anlıyoruz.

Alman Prof.De Groot, "Hunlar" (Die Hunnen) isimli yapıtında, Oğuz Han'ın 24 torunundan birisinin adının Kürt olduğunu söylüyor. Orhun Anıtları'nda varolduğu halde bugünkü Anadolu Türkçesinde kullanılmayan, ama bugünkü Anadolu Kürtçesinde kullanılan 532 sözcüğün varolduğunu öne sürüyor. Bu sava göre, Kürtler Anadolu'ya çok daha önceleri gelmiş olan bir Türk boyu olmuş oluyorlar. Önemli bir zaman aralığı ile Orta Asya'dan göçetmiş olan bu boylar arasında kültürel bazı farklılıklar oluşmuştur. Örneğin Kürt dili Farsçanın çok büyük etkisi altında kalmıştır. Ama etnik köken olarak arada büyük fark yoktur. Gene aynı kaynağa göre; Yenisey Anıtları'nda, Uygur Hakanı'nın "Ey Kürt Beyleri" diye başlayan deyişleri bulunmaktadır.

Türk ve Kürt sözcükleri arasındaki benzerlik bile çarpıcıdır. Ama Türkler ile Kürtlerin aynı kökenden geldikleri gerçek olsa bile;

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

asıl önemli olan insanın ne olduğu değil, kendisini ne hissettiğidir. Bu nedenle de, bu tür köken tartışmaları sorunu temelden çözemez.

Konuya sağlıklı bir biçimde yaklaşmak isteyenlerin, "soydaş" ile "ulus" kavramlarını birbirinden ayırmaları gerekir. Soydaşta elbette ırksal bir köken vardır; ama ulusta yoktur. Örneğin Fas'ta yaşayan Tuareg'ler Arap değildir, ama Fas ulusunun bir parçasıdır. Ceza-yir'deki Berberi'ler için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bir adım daha ileri gitmek istiyorum. Örneğin Arap uluslarından söz edebiliriz, ama tekil olarak bir Arap ulusundan söz edemeyiz. Bir Irak'lı ile bir Ceza-yir'li soydaş olabilirler, ama aynı ulustan değillerdir.

Prof.De Groot'un bulgularının ve onlardan çıkan sonucun yanlış olduğunu varsayalım. Diyem ki, Türkler ile Kürtlerin hiçbir köken benzerlikleri yoktur; ancak Anadolu'da biraraya gelmiş ve etkileşim içinde olmuşlardır. Bu varsayım da, bana göre sonucu değiştirmiyor. Aynı soydan, aynı kökten olmasak da, aynı ulustanız! Özbekistan'ı yıllar önce ziyaret ettiğim için açıklıkla söyleyebilirim: Güneydoğu'lu, hatta Türkçe bilmeyen yurttaşımız, bana bir Özbek'ten daha yakındır. Özbek ile aynı soydan olabiliriz ve bu nedenle ona sempati de duyabilirim. Ama Kürt kökenli bir yurttaşımız bana aynı ulusun bir parçası gibi gelirken, Özbek ile kendimi aynı ulustan hissedemiyorum. Bir kez daha altını çizmekte yarar var: Atatürkçü ulusçuluk anlayışı işte bu gerçeğin üzerine kurulmuştur.

Temel kavramlar üzerindeki bu hazırlık sunuşumdan sonra, asıl çözüm önerilerimi ikinci tura bırakıyorum. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Teşekkür ederim Sayın Prof. Kışlalı. Efendim bir kısa aradan sonra 2. bölüme geçeceğiz. Buyrun.

## 2. BÖLÜM

**Uğur Mumcu**

Cumhuriyet Gazetesi Yazarı

İzin verirseniz önce Panel'de ileri sürülen bazı düşüncelere yanıt vereyim, sonra da yazılı soruya gireyim. Kürt sorunu, Güneydoğu sorunu, PKK terörü nedeniyle terörlere eşanlı bir değerlendirme ile ele alınıyor. Tabii terör bu Kürt sorununun bir parçası, ancak Kürt sorunu tabii ki çok daha başka boyutlara sahip bir sorun. Önce şu tavrımızı gayet net ve açık olarak koymak zorundayız. Bugün 1984 Ağustos 15'ten, Eruh baskınından bu yana 3730 veya 3735 kişi öldürüldü. PKK'lı, devlet görevlisi, köy korucusu ve sivil yurttaş. Bu yarıçapı 100 ya da 200 km.'lik bir alanda oluyor. 12 Eylül öncesinde de 5300 kişi ölmüştür, sağ ve sol olarak. Demek ki, bu vahim ve ciddi bir olay. Önce Kürdüyle, Türküyle bu teröre karşı çıkmamız gerekiyor ve terörü açıkça ad vererek, "PKK cinayeti" diye kınamamız gerekiyor. Bunu yapmıyoruz. "Terör nereden gelirse gelsin," diye yuvarlak lafların anlamı yoktur. Terörün nereden geldiği bellidir, o zaman açıkça kınayacağız.

Bu arada ben meslek hayatımda başımdan geçen bir olaydan söz edeyim. Sayın Berker hatırlayacaklardır. Abdi İpekçi ile birlikte katıldığımız, TÜSİAD tarafından düzenlenen son toplantıda terör konuları konuşuldu. Ben ve Abdi Bey görüşleri savunduk. Bir araştırma ve inceleme konusu olduğu için daha yakın kanıtlarla, ben Türkiye'ye sokulan silahın Bulgar Kintex Şirketi tarafından ve Bulgar devlet şirketleri tarafından sokulduğunu anlattım, bunun üzerine 10 yıl boyunca TKP tarafından "CIA Ajanı" ve "MİT Ajanı" olmakla suçlandım. Bugün Bulgar Devleti çöktü ve Kintex Şirketinin Genel Müdürü, "Evet, biz kaçakçılık yaptık," dedi. Ben şunun acısını çektim, solcu ve sosyalist eğilimli bir yazar olarak sosyalist kamuoyunun hiç benimsemediği bir görüşü savunmak tehlikeli bir olaydı. Ama benim

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

görevim ülkeme karşıydı ve halkıma karşıydı. Ve 10 yıl, 15 yıl boyunca zaman zaman bunaltıcı, fiili taarruzlara varacak kadar tehditlerle karşılaştım. Ben bunları şuna örnek vermek için anlatıyorum: Bugün PKK bir siyasal davanın peşindedir. Ama PKK bir cinayet örgütüdür, bir terör örgütüdür. Bunu Kürt aydınları kınarlarsa, Kürt halkının üzerinde daha etkili olur. Bizim karşı çıkmamızın bir anlamı yok, biz, devlet terörü varsa, somut olarak ona da karşı çıkıyoruz. Türk aydınları olarak.

Örneğin, yasal düzenlemeler yapıyor. Akbulut hükümetinde SS kararname çıkarıyor, bu hükümetin içinde 7 tane Kürt kökenli bakan var. Bu Kararname'ye ilk yazıları yazanlar Türk kökenli ilerici Türk aydınlarıdır. Yani, olayları öyle Kürt-Türk diye ayırd etmenin kolaylığına kapılmayalım. Örneğin, Sayın Feridun Yazar 27 Mayıs'tan ve diğer iki askeri darbeden yakındı. İki askeri yönetim, özellikle son askeri yönetim, Türk ve Kürt ayrımı yapmadan cezaevlerini doldurdu. Ruhi Su, yaşamının son günlerinde bile pasaport alamadı Özal hükümetinden. Ben aracı oldum. Orhan Apaydın Kürt müydü? Orhan Apaydın'a hayatı zindan edildi. Ben 12 Mart'ta hapis yattım, Türk ordusu, siyasi görüşlerimden dolayı bana küçük bir demiri bile çok gördü. Ben er olarak askerlik yaptım.

Şimdi birkaç örnek vereceğim. Seyh Seyit Abdülkadir Kürt hareketinin en büyük liderlerinden biri. Torunu Hıdır Ceylan 12 Mart döneminin Sümerbank Genel Müdürüdür, saygıdeğer bir insandır. Türk devleti kin gütmemiş ona. Kâmrân İnan? Dedesi 1914'te Bitlis isyanında asılmıştır. Kâmrân İnan'ın ayrıcalığına Türk Uğur Mumcu sahip oldu mu şimdiye kadar? Cibranlı Halit Bey'in yeğeni O. Mehmet Emin Sever? HEP milletvekili, askeri doktordur, binbaşdır. Yani, Türk Uğur Mumcu'ya bir tek demiri çok gören Türk Ordusu, Kürt hareketinin en büyük askeri liderinin torununa kucak açmıştır, binbaşı yapmıştır. Böyle ayırım yok, Şeyh Said'in torunları bugün meclistedir. Çok saygıdeğer dostlarımdandır. Melik Fırat, örneğin, Büyük Millet Meclisi açıldığında başkanlık kürsüsünde oturan Septi Ağaoglu bir başka torunudur, daha başka torunları da vardır. Evet, devlet, kin güdüyor, kini kurulu düzene karşı düşüncüyü savunanlara karşı güdüyor. Kürt de Türk de bundan payını alıyor.

Yani sadece Kürt'ler hapsoldü., sadece Kürt'lere zulüm yapıldı, bunlar çok yanlış. Çok tersine örnekler vardır, gerisinde Türk-Kürt ayrımı yok. En eşit davrananlar onlar. Şimdi "siz biz" diyor, yani "bi-



zim", diyor. "Şöyle servet kaynaklarımız var, bizden yararlanıyorsunuz." Bunların aritmetik, ekonomik dökümü de yapılmaz. Devlet okullarında okuruz hepimiz. Kürtler de, Türkler de. Bugün İstanbul'daki, İzmir'deki, Ankara'daki Kürt sayısı, Diyarbakır'daki, Hakkari'deki Kürt sayısından kat kat fazladır. O zaman nasıl yapacaksınız? Devlet olanaklarından hangi Kürt, hangi Türk, ne kadar yararlanıyor diyebileni kutlamak gerekir. Böyle bir ölçü yok, böyle bir ekonomi, böyle bir ekonometri de yok. Kim hesaplayabilecek bunu? Bir sürü Kürt işadamı var. Hepsi İstanbul'da, Ankara'da. Adlarını vermek istemiyorum. TÜSİAD üyeleridir. Hakkari'de yatırım yapıyorlar mı? Yani herşeye Kürttü, Türktü diye bakmak aslında bir çeşit ırkçılıktır. Bunun da payı vardır, ama sadece o değildir.

Şimdi bir örnek vereyim. Abdullah Öcalan devlet bursuyla okumuştur. Geçenlerde çıkardık, belgeleri var. Abdullah Öcalan 70'li yıllarda önemli bir ad değil, kimse tanımıyor, 71'de burs almış -itirazımız yok- 84 yılına kadar öğrenciliği sürüyor. 84'te artık "Apo" belli bir terör örgütünün ya da ayırımçı örgütün ya da siyasal örgütün başı. Devlet biliyor. Devlet, sıkıyönetimiyle, MİT'ile Prof. Bahri Savcı'yı siyasal bilgilerden "komünist" diye atıyor, Abdullah Öcalan'a dokunmuyor. Bunların da belgeleri var. Yani Kürt-Türk ayırımı, her zaman, her olayda o kadar kesin değil. Devrimci, ilerici, solcu, sosyalist ayırımı, kapitalist ayırımı çok daha geçerli. TÜSİAD üyelerinden özür dileyerek ifade edeyim, geçerli olan bu.

Şimdi "devlet, devlet" dediğimiz zaman, soyut bir varlık değil ki devlet. Demokrat Parti döneminde Adnan Menderes ve arkadaşlarının ideolojisi hakim. Sonra 27 Mayısçıların, sonra Süleyman Demirel'in sonra 12 Mart rejimi. 12 Mart rejimi gidiyor, 12 Eylül rejimi geliyor, herbirinin görüşleri ayrı ayrı. Temelde devlet, "faşist" olur, "sosyalist" olur, "sosyal hukuk devleti" olur, ama teröre karşıdır. Teröre karşı olmayan devlet olmaz. Tersine, varlığını inkâr demektir.

Şimdi, Güneydoğu'da yıllarca sıkıyönetim ve olağanüstü hal sürdü. Sayın Kışlalı anlattı, haklı. Ama Sayın Kışlalı Ecevit hükümetinin bakanıydı, Kahramanmaraş'taki sıkıyönetimi Ecevit Hükümeti ilan etti. Neden? 100 kişi öldürüldüydü, mecburdu sıkıyönetim ilan etmeye. Şimdi son olaylara bıkıyorsunuz, nedir bu eylemler? PKK'nın kendi yayın organları var, Almanya'da "Serhildan, " (ayaklanma), onu da öğrendik, Kürtçe "isyan" demekmiş. Şimdi, bunların yayınları var, diyor ki, "Biz isyan ediyoruz." Silahlar var. Devlet ne

yapacak? Demokratik sosyalist olsanız, Leninist olsanız, ne yapacaksınız? İsyân bu, silahlı isyân. Şurada otururken birileri bize saldırırsa, hepimiz elimizde ne varsa onlarla kendimizi koruyacağız. Şimdi terörün sağcısı, solcusu olmaz. Bundan çok acı çektik, 12 Eylül öncesi. İşte son TÜSİAD toplantısında biz Abdi İpekçi'yle aynı görüşleri böyle savunduk. Katil katildir, teröriste ideolojisi nedeniyle rütbe verilmez. Bir kısmımız sola, bir kısmımız sağa destek verdik, 12 Eylül'ün geliş nedenlerini de işte kendimiz yarattık.

Bugün de ne yapıyoruz? PKK terörü olduğu zaman genel sözlerle, "efendim şiddete karşıyız." Şiddete herkes karşıdır, somut PKK terörüne karşı mısınız? HEP milletvekilleri anımsarlar, Bir gün Elazığ'da 7 tane mühendis kurşuna dizildi, PKK tarafından. Dedim ki, "bir taneniz inanmıyorsunuz, o 7 tane çocuk da Dev-yol'luydu, Dev-Yol'lu. Dev-Genç siyaseti. Onlar da vatan evladı. Orada kaç tane er ölüyor, subay ölüyor, bunlar da vatan evladı. Bunları kınamazsanız, demokratik talepleriniz de eskisi kadar geçerli olmaz, inandırıcı olmaz.

Şimdi, Sayın Yazar bir de tarihten, gizli tutanaklardan söz ettiler. Ben zamanınızı almamak için hızlı hızlı okudum, o El-Cezire komutanına gönderilen gizli yazının ikinci maddesinde, "ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemeleri bütün dünyada kabul edilmiş bir ilkedir," diyor. "Biz de bu ilkeyi kabul etmişizdir. Öngörülebileceği üzere Kürtlerin bu zamana kadar yerel yönetim birimlerini tamamlamamış ve başkanlarının ve tartışan yandaşlarının bu amaç adına tarafımızdan kazanılmış olması," yani "Kürtler bizden yanadır," diyor, ve "oylarını kullandıkları zaman kendi kaderlerine zaten sahip olduklarından, TBMM yönetiminde yaşamak istiyorlar; bunu duyurun," diyor. Yani, Mustafa Kemal'in amacı 1921 Anayasasında belli. Tabi ki 1921 Anayasasında ve o yıllarda Atatürk ve çevresindekiler sola daha sıcak bakıyorlar, uluslararası dengeler ve stratejiler ile haklılar. Demin örnek verdim. Enver Paşa'nın komünistliği inandırıcı mı? Hayır değil. Ama onunla işbirliği yapmayı o tarihte gerek görüyor. Mustafa Kemal'de öyle... Mustafa Kemal Sovyetlerden yardım alıyor, ama mesafeyi de koruyor, Kendisi komünist partisi kuruyor. Hatta -Azerbeycan olayı, günceldir- Azerbeycan olayında Lenin ile anlaşıp Azerbeycan'ı bolşevikleştiriyor. Kim? Mustafa Kemal ve Kâzım Karabekir. Belgeleri var. Ama o, o günde uygun bir strateji, belki bugün başka şeyler savunulur. Şimdi, o tarihte Kürtlere de daha demokratik bakıyor, ama şimdi can alıcı noktaya geliyoruz. Bu is-

yanlar durup dururken çıkmamış, haklı haksız, nedenleri var, ama isyan, ama ayaklanma. Şimdi, değerli konuklar, ben hukukçu olarak istiklal mahkemelerini mahkeme saymam. Sıkıyönetim mahkemelelerini de mahkeme saymam, çünkü yürütme organına bağlıdır. Ama şimdi düşünüyorum, düşünce sporu yapıyorum, Şeyh Sait ayaklanmasına karışanlar, Nasturi ayaklanmasına karışanlar, bugünkü DGM mahkemesinde yargılansalardı idam cezalarının daha mı az olacağını sanıyorsunuz? Mahkeme saymıyorum, altını çiziyorum. O dönemin özgün koşulları içinde bu olaylar da var. Böyle düşünün.

Şimdi, efendim diyorlar ki, "Siz hakkımızı tanıyın, efendim, Ermeniler, Fransızlar, İngilizler karışmasınlar". Şimdi, bazı tarihi gerçekleri gözardı ediyoruz. Neden gözardı ediyoruz? İşte belgeleri ortada, İngiliz belgeleri, Fransız belgeleri, San Remo tutanakları, bunların Türkçeleri de yayınlanmıştır. İşte kaynak veriyorum, gidin bakın, okuyun, ayrı yorum yaparsanız, tartışalım o zaman. Diyor ki, "Biz İngilizler olarak, Musul petrolerini alacağız ve bunun için Kürtleri kullanacağız." Olay bu! Bunu nasıl yok sayarsınız? Bu yok sayılmaz. Bırakalım o isyanları, geçmişte kalmıştır. Peki, Molla Mustafa Barzani nerede öldü? Amerika'da Amerikan askeri hastanesinde, CIA'nın denetimi altında öldü. Bu düşündürücü değil mi size göre? Kürt kökenli arkadaşlara soruyorum, düşündürücü değil midir? Peki, emperyalizm deniyor, nedir emperyalizm, adresini verin! Amerika barış meleği midir bu durumda? Neden? Zamanımız dar, tartışmak istemiyorum, Irak rejimindeki özerklik olayını, İran'ın nasıl Barzani'yi değiştirdiğini, desteklediğini, nasıl anlaşmalar yapıldığını, sonra Amerika'nın nasıl boşverdiğini.

Türkiye'ye de bir kısım Peşmerge girdi, onu da anımsayın. Bunlar hep bağlantılı olaylar idi. Şimdi ben bu konuda fazla birşey söylemeyeyim. Sosyalist Özgürlük Yolu Dergisi 1977'de Carter'e mektubunu yayınladı Barzani'nin. Bir ihanet belgesidir. Diyor ki Barzani, "Kürt sorununu size emanet ediyorum." Bunları nasıl görmezlikten geliyoruz. Emperyalizm varsa işte buralarda var.

Şimdi, Sayın Büyükelçi İsmail Soysal'a katılıyorum. Kürt sorunu Türklere ve Kürtlere bırakılmış bir sorun değil, Ortadoğu sorunudur. Ortadoğu ve Ortadoğu'ya büyük güçlerin vereceği yeni siyasi coğrafya ile ilgili bir konudur. Bunun içinde petrol de var, Sovyetlerin çöküşü de var, herşey var ve oluşum halindeyiz. Çevik güç de var, çekiç güç de var, hepsi var. Hepsi içiçedir bütün bunların. Şimdi Sayın ho-

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

calarım kusura bakmasınlar, bir olay tek nedenle bağlanarak açıklanmaz. Bir sürü nedeni vardır, belirleyici neden esastır. Yani, Kürtlere baskı yapıyor mu? Elbette yapıyor. Kürtlerin dili baskı altında mı? Elbette baskı altında. Ama baskı altında olsa da, olmasa da, bu oyunlar yine olacak. Biliyorum, Kasturi isyanı olmasaydı, Musul sorunu olmasaydı, Mustafa Kemal daha demokratik yaklaşacaktı.

Bugün de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bugün kamuoyunda Kürtlerle ilgili daha yumuşak özgürlükçü çözümler varken, PKK eylemlerine bakın. Biz belleği çok zayıf bir ulusuz, 75'te, 76'da, "4-5 yıl sonra askeri yönetim gelecek ve etkisi 10 yıl sürecek" deseydik kimse inanmazdı. Ben endişe ediyorum bu PKK terörünün de bir gün rejim değiştireceğinden. Şimdi, orduyu düşünün, her ulusun ordusu vardır ve orduların görevi de sınırları korumaktır. Askeri ölüyor, subayı ölüyor, emekli generali ölüyor, o da kendi açısından bazı önlemler alır. Ve öyle bir an gelir ki, Kahramanmaraş olayı gibi, sıkıyönetime en fazla karşı olanlar sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalırlar. Ve sıkıyönetim ilanıyla rejimin değiştiğini ihtilal olduğu gün farkedeler. Aslında hepimiz yaşadık, Menderes'i İstanbul Sıkıyönetim'de örgütlenen subaylar yıktılar. 12 Eylül rejimi de Kahramanmaraş'la birlikte başladı. Bugünkü olaylara da çok soğukkanlı yaklaşmak gerekir.

Efendim, Tarık Ziya Ekinci... Sayın Ekinci eski parlamenter, TİP milletvekili. "Kürt gerçeğini kabul etmenin sosyal, siyasal ve yasal gerekleri olduğuna inanıyor musunuz?" diye soruyor. Evet inanıyorum, bu bir. "Bu gerçeğe bağlı gereklilikler varsa, bunları yerine getirmeden salt Kürt gerçeğinden söz etmenin herhangi bir pratik yararı var mıdır?" diye ekliyor. Bu, tabii, çok kapsamlı bir yanıtı gerektiriyor. Kısaca şuna açıklık getirmek gerekir. Teröre karşı mıyız, değil miyiz? Bu bir.

Tarihe nasıl bakıyoruz? Dış manipülasyon, dış etki var mı, yok mu? Belgelere rağmen ne diyoruz? Bu iki.

Üç, "Bugünkü Kürt realitesini kabul etmenin anayasa hukukundaki, pozitif hukuktaki değişiklikleri neler olmalıdır?" Sorun bu.

Şimdi, Mustafa Kemal bir kan ırkçılığı devleti kurmadı. Kurulan devlet bugün sosyal hukuk devleti diye adlandırılıyor. Öyleyse önemli olan yurttaşlıktır, kan değildir, kafatası değildir. O zaman özür dileyerek söyleyeyim, ırkçılardan, Turancılardan Kürtlerin ne farkı olacak? Olmaz. O zaman, sadece Kürt gerçeği ile hareket edersiniz,

Türk şovenizmini kendiniz davet etmiş olursunuz. Bir kere bunu kabul edelim. Önemli olan yurttaşlık bilincidir, yurttaşlık haklarıdır. Kürdüyle, Türküye, Arnavut kökeniyle, Lazıyla, ne olursa olsun, kendini ne hissederse hissetsin, önemli olan, "yurttaşlık bilinci" dir.

Zaten AGİK sürecine girmişiz. AGİK'de azınlık olduğuna göre, efendim, gayri müslimleri kapsar. Kürtler azınlık mıdır değil midir, bir derin tartışmaya girmek istemiyorum ama, kastedilen herhalde Kürtlerdir. Dil yasaklarını kaldıracaksınız, Kürt realitesini kabul etmenin gereği. Efendim kaldırıldı. Neye yaradı? İbrahim Tatlıses ve saz arkadaşlarına yaradı bir süre.

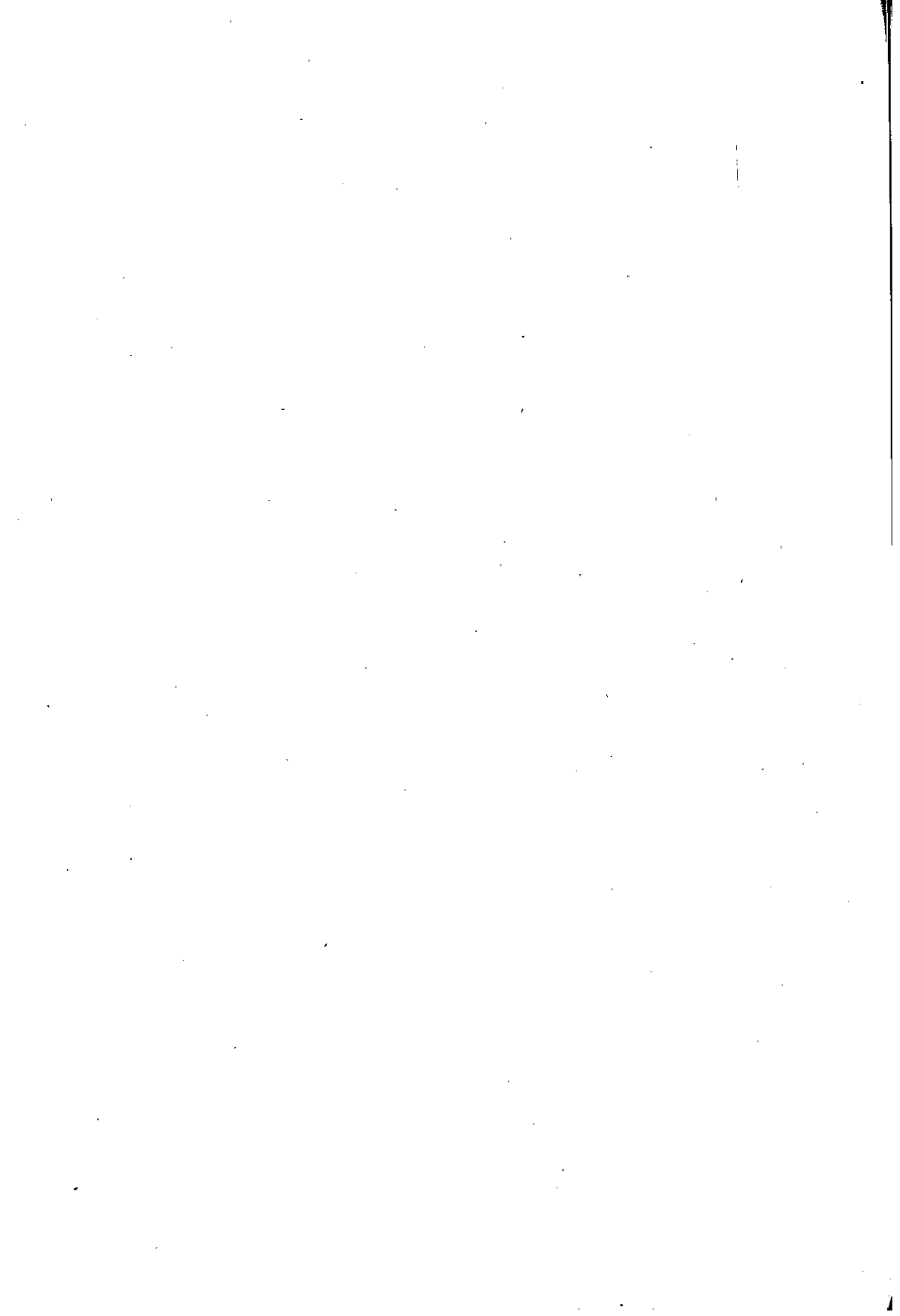
Şimdi öyle bir çağdayız ki, televizyonu, parayı veren kuracak. İşte bugün, karşı çıktığım için söylemiyorum, realiteyi saptamak için söylüyorum, bugün Magic Box yasa dışı bir kuruluştur. Ama tekniğe karşı gelmez, bu gereği kabul etmek zorundadır devlet. (Şimdi GAP televizyonu tartışması, keşke Amerika'nın sesi radyosunun Kürtçe yayın kararını vermesinden önce söylenecekti. Zamanlı söylendiği için kuşkular yaratıyor) Yoksa, zaten kurulacak, efendim, kendi dilinde gazete çıkaracak. Yasağın anlamı yok. Efendim, bu gereklidir. Evet, bu gerekler üniter devlet çatısı içinde çözüm bulmalıdır, bizim görüşümüz budur. Aksi görüşler de vardır. Silaha başvurmamak, silahlı yolu benimsetmemek suretiyle herkesle herşey tartışılır, tartışmamamın anlamı yoktur. Yanlış fikir, doğru fikir vardır. Doğruya ve yalnızca da halk karar verir. Kamuoyu önünde. Dolayısıyla, Kürt realitesini kabul etmenin yolu fedaratif bir devlet midir? gibi bir sorunun da anlamı yok. Zaten böyle bir soru sorulmuyor burada. Ama mevcut yasaklar... nedir Kürt dili?

Soru: Orada Kürtdistan diye bir coğrafya parçası yapalım mı, yapmayalım mı?

Bunlar artık çok fantazi tartışmalardır. Önemli olan, bu çağda, bütün sınırların kalktığı bir dünyada insan olmaktır. İşte üç vakitte AT'ye de gireceğiz! Ama neyse, Avrupa Topluluğuna gireceğiz, işte Türki Cumhuriyetler! Şimdi şaşırđık, Türk-Kürt fedarasyonu mu kuracağız, Türki federasyona mı gireceğiz! Bunlar çok fantazi tartışmalardır. Önemli olan, bu çağda, bu AGİK sürecinde yurttaşlık bilincini Edirne'den Ardahan'a kadar herkese uygulamaktır. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Buyrun Sayın Prof. Tanyol



## Cahit Tanyol

Sosyolog-Yazar

Efendim, ben özellikle tarihin bir oluş ve bir yaşantı olduğu noktasından hareket edeceğim. Gerek arkeolojik malzeme, gerekse etnolojik malzeme bir tarihi yapmak için ve bir milleti birleştirmek için hiçbir faydası olmayan birşeydir. Diyelim ki, Kürtler ve Türkler Orta Asya'dan gelmişlerdir. Yahut birisi yerli, diğeri Orta Asya'dan gelmiştir, yahut ikisi de Orta Asya'dan gelmiştir. Bir ortak tarih yaşantısı yoksa, bunların hiçbirisi bir milleti millet olmak özelliğine kavuşturamaz. Bir de ne vardır? Her milletin ve her devletin tarihinde bir takım mitoslar vardır. Osmanlı'nın kuruluşunda da vardı bu mitoslar. Bu mitoslara ortak olmak var, ortak olmamak var. Binaenaleyh Osmanlı tarihinde, Selçukluların kuruluşunda, kendine özgü bir Anadolu'nun Türkleşmesi çok önemli bir olaydır. Bu önemli olayda da gayet tabidir ki, Türkün de, Kürdün de katkısı vardır. Ama bunların hepsi, birtakım mitoslar, tarikatlar; ve şeriat ve tarikat yoluyla Anadolu'nun Türkleşmesi tamamlanmıştır. Bu bakımdan, "Efendim, biz ev sahibiydik, siz sonradan geldiniz;" böyle bir şey yok. Olsa dahi, bir kıymeti yok, tarihsel bakımdan. O nedenle, sosyolojik değerlendirme bakımından.

İkincisi, milletlerin tarihsel oluşumu, devletlerinin oluşması, her birinde kendine özgüdür. İngilizlerin kendine özgüdür, Fransızların kendine özgüdür, Batı'nın kendine özgüdür. Bizimki de kendine özgüdür. Batı'da toplumun türleri, hatta sosyal sınıflar devleti tayin eder. Soylu sınıf gelir, kendi feodalizmini kurar, kuralları yapar. Burjuva sınıfı gelir, kendi sınıf ideolojisini yapar, devleti eline geçirir, büyük sömürgeler kurabilir. Binaenaleyh batıda toplumun bir önceliği vardır. Şimdi, bizde tam tersine, bizde devletin önceliği var. Yani bizim bir nevi devlet felsefemiz olan Kudatgobilik'ten günümüze kadar, Atatürk'e kadar gelen çizgide baktığımız zaman, devletin bir önceliği var. Çok enteresandır, Kudatgobilik'te, halka "kara bu-

dun" der, "sen" der, "bu halkı doyuracaksın, karnını doyuracaksın, adil davranacaksın, fakat zinhar onunla laubali olma," der. Bunun için söylüyorum, milli mücadele esnasında Atatürk Erzurum ve Sivas kongresini yaptıktan sonra Ankara'ya geliyor ve kolordu kumandanlarına, valilere yazılar yazarak temsilci göndermelerini istiyor, "milletvekillerini bize gönderin," diyor. Erzurum kongresine iştirak edenler şikayet ediyorlar, diyorlar ki, "bizim haberimiz yok." Bu Atatürk'e bir eleştiri değil, yalnız sezgisel olarak devletin birinci planda rol oynadığının güzel bir belgesidir.

Dil meselesine gelince, vallahi biz Kürt halkına, "al, Kürt mektebi aç dersek," hakaret etmiş oluruz. Çünkü onları azınlık yerine koyarız. Çünkü Osmanlı döneminde katıyen Kürt-Türk ayrılmamış, isteseydi yapabilirdi. Ayrıca Türkün resmi dili vardı da, kürdün mü yoktu? Hayır, ikisinin de dili yoktu. Belli bir aydın, yönetici kadro, esperanto gibi Osmanlıca bir dil yapıyor, o Türk'ten ayrı, Kürt'ten de ayrı. Hani Baki'nin şiiri vardır: "Eypayü bendi namu ..... " Yahut da Tevfik Fikret'in "sanki bir mareke, bir mareke ....." diye başlayan şiiri. Bunun ne Türk halkıyla ilgisi var, ne Kürt halkıyla ilgisi var. Yani, Kürt mağdur olmuştur da, Türk mağdur olmamıştır diye bir şey yok.

12 Eylül'e kadar Kürtçe konuşmanın yasak olduğunu kimse bilmiyordu. Evren Paşa döneminde, 12 Eylül'de yasaklamışlar. Yasak olduğunu nereden anladık? Bay Özal bütün dünyaya "Kürtçe yasaktı, ben kaldırıyorum," diye ilan etti. Bundan korkunç birşey olur mu? Bir milletin dilini yasak etmek, değil bir milletin, bir şahsın dilini yasak etmek bile zulumdur. Binaenaleyh olayın bu hale gelmesi de ondan.

İkincisi şimdi, "GAP televizyonunda Kürtçe yayın yapsınlar," falan. Efendim, şimdi bütün bunlar hepsi aslında Kürde iltifat değil, bir nevi PKK'ya ödün vermedir. O bakımdan bir kere Türk-Kürt gerçekten ayrılmamış; dediğimiz gibi her ailede Kürt de var. Mesela bizim güneydoğudaki -esas dava orada- Kürtlere kız verirler, Kürtlerden kız alırlar, ama aşağı tarafta, Türkmenlere ne kız verirler ne kız alırlar.

Şimdi bir de "vatandaş kavramı" var. Vatandaş kavramı aslında 1789 Fransız devriminin getirdiği bir kavamdır. Vatan, yani toprağın esas olması... bütün çelişki buradan geliyor. Bizde teba olma, "teba-ı Osmani," direkt devletin tebaası. Vatandaş kavramı ise doğrudan toprağa bağlı. Çelişki zannedersen buradan ileri geliyor. Yani bir TBMM kurulmuş, halk, devlet diyoruz ama "halk" kavramı var da, "yatandaş" kavramı bir nevi sakal gibidir. Biz mesela Kürde va-



tandaş demiyoruz, gayri müslime vatandaş diyoruz. O bakımdan vatandaş kavramının kökü yok, ithal malı. 1789 Fransız İhtilalinde yoldaş vardı. Yoldaş Stalin, Yoldaş Lenin. Yoldaş kavramı Leninizm'in ana kavramlarından bir tanesidir. Atatürk'e dikkat ederseniz, ne yoldaş, ne vatandaş... gerçi kanunlarda "vatandaş" diyor ama aslında "halk" kavramını koruyor.

Esas olan önemli mesele şu: Demin dedim ki, "tarih bir yaşantıdır." Burada Yahya Kemal'le Ziya Gökalp'in, 1916'da sanırım, Türk Ocaklarında dil ve tarih üzerine bir tartışmaları var. Üstelik de tartışmayı zorla ortaya atan, Ziya Bey. Yahya Kemal'in tarih görüşü, biliyorsunuz, 1071 Malazgirt görüşüdür, Anadolu'nun Türkleşmesidir. Anadolu'nun Türkleşmesine katkı yapanlar, Anadolu'da bir sentez meydana getirmişlerdir.

Mesela Yunus Emre 13. yüzyılda, "Gayrıdır her millete şu bizim milletimiz," diyerek işte o Anadolu'daki sentezin nedenini anlatıyor. Şimdi elbette bir Türk'le Kürt, bir Orta Asya Türkünden çok farklı. O bakımdan, biz onlarla aynı -ben ulusla milleti bu bakımdan ayırmak zorunda kaldım- ulustanız ama aynı milletten değil, Kürtlerle aynı milletteniz. "Millet" kavramını o zaman Yunus Emre nasıl almışsa! Sonra değiştirdiler "millet" kavramını, "ulus" kavramını, karmaşık bir hale getirdiler.

Ziya Gökalp'in endişesi de İslamcılığa karşı. Eskiden sorarlardı, "Sen nesin, ben müslümanım." Hayır, Ziya Gökalp şunu soruyor: "Ben neyim, ben Türküm," diyor. "Türk nedir?" diyor, o zaman Türkün hayatı tarih önüne çıkıyor, tarih önüne çıkınca 1071 Malazgirt'e geçiyor, Orta Asya'ya gidiyor. Ve ondan sonra araştırmalar başlıyor. Ayrıca Türk dilinde birlik Türk dilinden değil, dışarıdan geliyor. Hüseyinzade Ali Bey, ondan sonra Ağaoğlu Ahmet, Afşaroğlu Yusuf, yani bütün bunların hepsi bir Türk seferberliği yapıyorlar, ve "bizim ana yazı dilimiz İstanbul Türkçesi olmalı," diyorlar. Fakat bu tabii milli mücadeleden sonra, 1917 Sovyet ihtilalinden sonra, bu iş orada kalıyor. Fakat bir gerçek var ki, Yahya Kemal haklı. Ziya Gökalp'in Türk medeniyet tarihi var, bu sosyolojik bir şey, fakat bize bir yaşantısı yok. Biz yaşamamamız onu. Halbuki Anadolu'da oluşan Selçuk ve Osmanlı'yı yaşıyoruz, ona iştirak etmişiz, bunun kavgasını yapmışız ve onun içinde büyümüşüz, bu bakımdan Türk ve Kürt bu yaşantının içindedir. Yavuz'dan itibaren görüyoruz.

En önemli mesele, Anadolu beyliklerini kaldırıyor Osmanlı, Kürt beyliklerini kaldırmıyor ve babadan oğula intikal ettiriyor onu. Yani bir nevi feodalizm. Ve onu hiçbir zaman kendisine yabancı görmüyor, destek olarak görüyor. Lozan'da da bu böyle. Batının bütün meselesi,

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Lozan'ın bütün meselesi, Kürtleri "azınlık" statüsüne koydular mı mesele yok, o zaman emellerine kavuşacaklar. Hayır, sosyolojik kanaat budur, tarihsel kanaat de budur, Türk ve Kürt ayrımı diye bir şey söz konusu değil.

Dil mi? Valla isterse dilini açsın, yalnız şurada bir şey var, en azılı Kürtçü, Kürt Teali Cemiyeti'nden Necmettin Hüseyin ile, 6 vilayete müdafaa birliğinin Muş milletvekili İlyas Sami Efendi başkanlığında yapılan ilk toplantıda hazır bulunuyor ve Ertuğrul milletvekili Şemsettin Efendi diyor ki, "Kürtçe mektep," diyor. Kürt Teali Cemiyeti'nin lideri diyor ki, "evvela vatani kurtaralım," diyor, "sonra bu meseleyi hallederiz." İkincisi, bir de Süleyman Nazife ait bir anekdotu anlatmak istiyorum, Yahya Kemal'den.

"Bir gün" diyor, "Süleyman Nazif beni Taksim'de yakaladı," diyor. "Aman iyi ettin geldin, Yahya Kemal, gel, biz bir Kürt cemiyeti kuruyoruz, bir Kürt Teali Cemiyeti." O zaman, Kürt Teali Cemiyetiyle daha Süleyman Nazif çatışmamış. "Şaşırdım" diyor, "Ne ettin, nasıl olur," falan...Sen ki "Kara Gün"ü yazmışsın, Fransız generaline bir şamar gibi vurmuşsun." İkinci bir nokta daha var. O "Kara Gün" bir Fransız generali İstanbul'u işgale geldiği zaman. Gayri müslimlerin hepsi geliyor ama bunun içinde bir tek Kürt yok. Kürt Teali Cemiyeti Başkanı da yok, hiçbirisi yok, çünkü hepsinin "kara gün"ü dür o. O zaman birden demiş ki "Aman Nazif, nasıl yaparsınız? Yahu sen deli misin?" demiş. "Bütün dünya Türk'ten nefret ediyor," demiş, "Belki Kürt deriz de doğrudan gider kurtarırız," demiş. Onun için. Erzurum Kongresinde, ki Süleyman Nazif en ateşlilerindendi, öyle kuruyorlar. Sonradan Seyit Abdülkadir'e gider, Süleyman Nazifle Mehmet Şükrü. Gider derler ki, "böyle böyle," Seyit Abdülkadir'in verdiği cevap şu: Der ki, "Bu ihtilafı bırakalım, bir an evvel birleşirelim bu işi, bir hareket haline getirelim." Seyit Abdülkadir der ki Süleyman Nazife, "Siz gidin, başınızın çaresine bakın, İngilizler bize bir muhtariyet verecek" der ve o İngilizlerin peşine düştüğü muhtariyet, demin Uğur Mumcu'nun anlattığı gibi, Diyarbakır'daki gibi seh-paya gider. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Buyrun Sayın Soysal.

**İsmail Soysal**  
Emekli Büyükelçi

Bir an için düşünelim. Batıhların gözetimi ve güvencesi altında bağımsız bir Kürt devleti kuruluyor. İsterseniz, ilk aşamada bu olgunun özerklik döneminden geçerek, sonra da devlet olduğunu varsayalım. Böyle bir olgunun, otokratik rejimli Irak'ta olsun, demokratik Türkiye'de olsun, kökten dinci İran'da olsun, derin tepkileri kaçınılmaz. Dünya nasıl bir durumla karşılaşır?

Bu devletin hiçbir taraftan denize bağlantısı olmayacaktır. Kurulacak devlette aşiretler, yani ortaçağ yapısı geniş ölçüde sürecektir. Çağdaşlaşma uzun bir süreçtir. Hele demokratik bir düzen, şimdilik hayaldir. Yeni devleti bekleyen şey kaosdur. Kürtlerin komşu devletleri ona cephe alacaktır. Büyük devletler kendi çıkarları doğrultusunda davranarak bu tecrübesiz siyasal varlığı kullanacaklardır. Bunun en son örneği olarak, Almanya'nın Türkiye'ye karşı davranışını ele alalım. Kanımca Almanya biliçli olarak ya da bilinçaltı bir dürtü ile devletleri üfalamak, onlarla ayrı ayrı konuşmak istiyor. Küçük ve yeni devletlerin kaderi ve oyunun kuralı budur. Biz de tarihimizde bu kuralı uyguladık. Örnek vereyim. Budapeşte'de büyükelçi iken bir gün doğu Maceristan'a gittim. İnanılmaz bir itibar gördüm, şaşırdım kaldım. Sonra kendileri açıkladılar. Budapeşte ve batı Maceristan katolikti. 16. yüzyılda kaderini Avusturya İmparatoruna bağlamıştı. Doğuda ise Kalvinistler vardı. Türkler Kalvinistlere yardım etmiş, korumuş, silah göndermişti. Bu olay unutulamaz. Ashında Osmanlı İmparatorluğunun çıkarı bunu gerektirmişti. O sırada dünyanın en güçlü devleti idi. Hatta Fransa'nın "çok katolik kralı" François, 1525'de Alman İmparatoru V.Şarl'a karşı yardım isteyince, Kanuni, haçlıları ikiye bölebilmek için, derhal harekete geçmiş, Mohaç zaferine kazanmıştır.

Diyelim ki, Irak'ta Kürt devleti kuruldu. Arap dünyası bunun karşısında olacaktır. Irak hiç değilse Kerkük petrolünü koruyacaktır. Gerekirse, bunu Körfezden ya da Suriye üzerinden sevkedebilir. Bizdeki boru hattı atıl kalır.

İran kendi bünyesinde çeşitli unsurları olan bir ülkedir. Farslardan başka Azeriler, Paştular var. Kürt bağımsızlık hareketinin genişlemesini istemez. Ülke dört parçaya ayrılır.

Ashına bakarsanız bölgede en homojen ülke Türkiye'dir Bugün artık tek farklı etnik grup Kürtlerdir. Onlarla da iç içeyiz. Çoğunluğu Türkleşmiş, evlenmeler olmuştur. Türkler hiçbir zaman Kürtlere karşı ayrımcı bir politika gütmemiştir. İslam ve ortak kader iki halkı potasında eritmiştir. Güneydoğu'da Kürt çoğunluğu "devlet"e bağlıdır. Artan nüfus batıya göç ediyor. Tıpkı Almanya'ya gidenler gibi, dönmek istemiyor. Türklerin bütün dünyada bilinen bir karakteri var: sevgi ve hoşgörü. Bu değişmeyecektir.

İki yıl önce Paris'te Ortadoğu konusu üzerinde bir seminerde, Paris Kürt Enstitüsünde doktora yapmakta olan Kürt kökenli bir Türk genci bildiri verdi. Hocası da hazırdu. Ona hafiften seslendi, "re-jionalizasyon konusunun üzerinde dur," dedi. Öğrenci de öyle yaptı. Ama Kürtlerin şimdiye dek yabancı devletlerle alet olduğunu da söylemekten geri durmadı. Bir ara başbaşa biraz konuştuk. Gözgöze gelince, biz bizdik sanki.

Bugün başlıca Batı ülkelerinde, Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de, Amerika'da, Kürt lobileri oluşmuştur. Kürt sorununa evrensel bir boyut kazandırmak çabası var. Bu lobilerin, o ülkelerin hükümetlerince teşvik edildiğini iddia etmek zor, ama genellikle solcu seçkinlerin kuruluşlara desteği belli oluyor. Dışardan da Ermeni ve Rumların Kürtleri desteklediği kuşkusuz.

Bir Kürt devletinin yaşayabilirliğini düşünen yok. Kürt devletini destekliyicilerin amaçları Türkiye'yi zor duruma sokmak ve Türk ve Kürt halklarını birbirine düşman kılmaktır.

Sayın Yazar'ın konuşmasının etkisinde kaldım. Eleştirilerinin haklı yanları var, kendisini tebrik ettim. Ancak işin bir tarafını ele aldı. O noktalar üzerinde bizim de hatalarımız, eksiklerimiz olabilir. Herhalde Türkiye'de Kürt sorununa demokrasi içinde barışçı bir yol bulmahyız. Bu mümkündür, diye düşünüyorum. Bakınız, Fransızlar bizden çok önce milli birliklerini kurdular. Ulus-devletin bölünmezli-

ğini (üniter devlet) ortaya koydular. Bugün tek sorunları Korsikalıların ayrı bir etni olarak açtıkları savaşıdır. Aslında Korsikalıların Fransa'da yaşayanları Fransızlaşmıştır. Devlet örgütünde çok Korsikalı vardır. Ama Korsika ekonomik bakımdan Fransa'nın hayli gerisinde kalmıştır. Ara sıra gösteri yapıyorlar, kanlı olaylar oluyor. İki yıl önce Fransız parlamentosu şöyle bir formül buldu ve onu kabul etti: "Le Peuple corse ést la Composante de la Nation Française," yani "Korsika halkı Fransız ulusunun oluşturuca bir parçasıdır." Bence bu tanım Türkler ve Kürtler için bir referans olabilir. Gerçi Fransa'da sağcı partiler parlamentonun bu kararını Anayasa Konseyinde iptal ettirdiler. Ama karar bir farklı etninin geniş ulus kavramı için ayrıca değil, bütünleyici rolünü göstermesi bakımından ilginçtir.

Biz Kürt sorununda müfritleri bir kenara bırakıp ülkede bir konsensüs oluşturmalyız. Konsensüs yolu üzerinde kendime göre birkaç düşüncem var: Bir kez üniter devletten vazgeçmeyiz, ama farklı Kürt kimliğini içtenlikle benimseyelim, ayrı etni diyelim, ne çıkar? Düne kadar halk demekten de çekiniyorduk. Kürtler ulus değil, halk değil, etni değilse, nedir? Böyle bir şey olur mu? Benim en iyi arkadaşların içinde birçok Kürt var. nasıl ayrılabiliriz? Onlar da istemez bunu. Yapılacak şey, onların Kürt kimliğini ve kültürünü korumalarına karşı çıkmamak, onlara anlayışla bakmaktır.

İkinci bir önerim şu: Birleşmiş Milletler çerçevesinde 1966'da önemli iki insan hakları sözleşmesi imzalandı. Türkiye bunlara henüz katılmadı. Birincisi Ekonomik ve Kültürel Haklar, ikincisi Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi: Her ikisinde de "etni" sözcüğü var, ya da onların varlığı ile ilgili, ya da kültürlerinin korunması gerektiğini belirten hükümler var, diye sakıncalı olsa gerek. Bence bunlardan çekinmemeliyiz. Artık bu saplantılardan vazgeçelim. Sözleşmeyi bugüne kadar yüz dolayında devlet (bazıları çekinceler koyarak) imzaladı. O devletlerin bir çoğunda farklı etniler var. Türk ulusu kavramı çağdaş anlamda anlaşılırsa, farklı etnilerin kendi kültürlerini geliştirme hakkı neden olmasın? Ben Türkiye'nin yaptığı anlaşmalarla ilgili kitabımın 2.ciltinde bu sözleşmelerin metinlerine-Türkiye onlara katılmamış olmakla birlikte, yakında katılırız düşüncesiyle- yer verdim.

Kuşkusuz Türkiye'de eğitimin birliği bozulmaz. Bu eğitim Türk okullarında yapılır. Ama Kürtlerin özel olarak kendi dillerini öğrenmelerine yardımcı olabilmeliyiz. Onların kültürü ile bizim kültürümüz de zenginleşebilir. Bnuda korkacak bir şey yok.

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Önemli bir konu da, Kürt kökenli vatandaşlarımızın ekonomik koşullarını bir an önce düzeltmektir. İşsiz kalan bir Kürt genci ister istemez militaristleşebilir. Bu alanda Türk hükümetlerinin geç kaldığına inanıyorum. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Buyrun Sayın Yazar.

**Feridun Yazar**  
HEP Genel Başkanı

Önce Sayın Mumcu'nun ve bir çok köşe yazarlarının, politikacıların sürekli tekrarladıkları "HEP veya HEP'li Milletvekilleri niçin, PKK'yı cinayet örgütü olarak ve terörist olarak nitelendirmiyorlar, niçin net olarak karşı çıkmıyorlar?" diye bize karşı yazılar yazmaktadırlar. Bu bana yedi Kürt milletvekilinin SHP'den ihracı sırasında, 12 il başkanı ile birlikte SHP Genel Başkanı İnönü'ye gidişimizde söylediği bir sözü hatırlattı. O da o gün bize şöyle demişti. "Milletvekillerini savunacağımıza, önce gidin PKK'ya karşı çıkın, onlarla mücadeleye edin, sonra gelin konuşalım," demişti. Biz de o zaman, "siz galiba bizden çabuk kurtulmak istiyorsunuz," demiştik.

Evvela şunu kabul etmek gerekir ki, konuşmamın birinci bölümünde de anlattığım gibi, PKK'nın ortaya çıkışının sebebi devletin uygulamalarıdır. Hal böyle olunca, aslında önce devletin yarattığı terörü kınamak gerekir. Devlet güvenlik güçlerine, ki şimdi ordusuyla, bölgede estirdiği savaş durumunu ortadan kaldırmadan, PKK'nın silahlarını bırakacağını sanmak bence yanlış olur. PKK'yı kınamakla olaylar çözülüyor. Gerek Sayın Mumcu, gerekse Sayın Kışlalı, yazılarını takip ettiğim yazarlardır. Ama ne gariptir ki yazılarında devletin sivil halka karşı kullandığı terör ve baskıdan bahsetmemektedirler. Tek taraflı çözüm olmaz. Devletin şu anda uyguladığı savaşı da durdurmak gerekir. Biz Halkın Emek Partisi olarak sorunun askeri ve silahlı yollarla değil, demokrasi ve diyalog yollarıyla çözümünden yanayız. Bu nedenle diyoruz ki, devleti şiddetten arındıralım. Silahları susturalım. Demokratik bir düzen içinde çözüm yollarını bulalım. Biz devleti eleştirirken, devletin baskılarını ve devletin inkarcı politikasına karşı çıkarken, Türk halkına karşı çıkmıyoruz. Çünkü Devlet, Türk halkını da ezmektedir. Kürtlerle Türklerin birbirleriyle

## GÜNEYDOĞU SORUNU VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

hiçbir düşmanlıkları yoktur. Kürtlerin kendi demokratik haklarını istemelerinden ben ezilen Türk halkının bir rahatsızlık duyacağını sanmıyorum. Türk halkının Kürtlerin demokratik haklarını yasaklama diye bir dertleri yoktur. Çanakkale'deki köylünün, Urfa'daki köylü ile hiçbir çelişkisi yoktur. Hakkari'deki köylünün de Edirne'deki köylü ile bir çelişkisi olamaz. Ortada bir devlet yönetimi ve devlet görüşü vardır. Bu devlet politikasının oluşumunda Türk halkının bir payı olduğunu söylemek zordur. Oluşan bu politikada köken ve etnik yapısı Türk olmayanların da büyük payı vardır. Ve biz devletin bu politikasını değiştirmek isterken, ezilen Türk halkını da ezilmişlikten kurtarmak istiyoruz. Türk halkı ile Kürt halkının eşit haklara sahip kardeşliğini kurmak istiyoruz. Nevruz öncesi, Halkın Emek Partisi olarak bunun mitinglerini yaptık, panellerini düzenledik. Bu nedenle halklar arası düşmanlık bizim açımızdan söz konusu değildir. Ama büyük kentlerde son günlerde bir Kürt düşmanlığı yaratılmak isteniyor. Geçen hafta Aktüel dergisinde çıkan yazı korkunç bir iddiadır. Lütfen alıp okumanızı isterim. İzmir'deki Vali, Emniyet Müdürü, bu yaz terör İzmir'i vuracak gibi beyanlarda bulunarak, sanıyorum Şırnak, Cizre olayları gibi veya geçmişte K.Maraş, Sivas olaylarına benzer senaryolar hazırlanmak istenmektedir ve bunun zemini oluşturulmaktadır. Biz Halkın Emek Partisi olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üniter devlet olarak niteliğinin tartışılmasından yanayız. Devletin üniter olarak kalması demek, bugünkü politikasının devamı anlamındadır. Bu politikanın da Türkiye'yi getirdiği nokta bellidir. Bu nedenle bu sistemi açık bir şekilde tartışmak gerekir. Bu tartışmanın sonunda, üniter olmayan devlet sistemlerinden otonomi mi çıkar, federasyon mu çıkar, bunları kamuoyuna açmalıyız. Bu konular tabu olmaktan çıkarılmalıdır. Eğer bu konular tabu olmaktan çıkmazsa, başka tabuların da oluşumuna zemin hazırlar.

Biraz önce Sayın Hocamın da dediği gibi, "Kürtçe televizyon yayını kabul edersek bu PKK'ya verilmiş bir taviz olur," gibi bir düşünce devlete yakışmaz. Devlet böyle bir kompleks taşıyamaz. Bunun sonunda şöyle bir mantık gelir, herşeyi kısıtlayalım, PKK'ya mal olmasın. Bu da çözümlü ve demokratik bir mantık değildir. Mücadele devletle ezilenin arasındadır. Halkların kendi arasında değildir. Devletin ezen gücü ile, ezilen halkın içinden çıkan ve ezilmişliğe karşı çıkanlar mücadelesidir. Biz dünyadaki bütün halkların kardeşliğine



inanıyoruz. Bütün insanların eşit haklara sahip olması gerektiğine inanıyoruz. Ve bunun politik mücadelesini veriyoruz.

Bana sorulan bir soru var: Deniliyor ki "Melissa" ismi de yasaklandı. Buna ne diyorsunuz? Doğrudur, Melissa ismi de yasaklanmıştır, bir çerkez ismi olarak Sabira'da yasaklanmıştır. Geçen gün Devlet Güvenlik Mahkemesinde Savcı bana, yalnız sizin isimleriniz değiştirilmiyor, Düzce'de de değiştiriliyor, dedi. Bence Düzce'de değiştirilen isimlerin Çerkez'ce olması gerekir. Çünkü Türkçe'yi değiştirmeye gerek yoktur. Ve dolayısıyla asimilasyon bütün etnik yapılara da uygulanmıştır.

Sayın Profesör Ersin Kalaycıoğlu'nun da bir sorusu var. Aslında o neyi tartıştığımızı anlayamadığımı soruyor. Ben de sorusunun neye yönelik olduğunu tam anlayamadım. Çünkü, "bu bir matematiksel problem midir ki çözmek istiyorsunuz?" diyor, "Yoksa duygusal değerleri olan tekil yanıt mı arıyorsunuz?" Ben sorunu, Sayın Mumcu'nun da söylediği gibi Türkiye'de çözmemiz gerektiğine inanıyorum. Ama bunu çözerken devletten yana bir çözüm değil, yurttaştan yana, halklardan yana bir çözüm olmalıdır diye düşünüyorum. Hangi etnik yapıya sahip olursa olsun, hangi dini inanca sahip olursa olsun, nerede oturursa otursun, hangi coğrafyada olursa olsun, eğer insanlar kendi kimliklerini ifade edebiliyorlarsa, uluslararası sözleşmelerde tanınan bütün insan haklarının tümünü kullanabiliyorsa, aynı devlette yaşamak olanakları vardır. Ama bütün bunları sağlayabilecek bir düzenin nasıl olması gerektiğini tartışmak zorundayız. Bunu yapmazsak ne olur? Devletin şiddet ve baskısı devam eder. Herkesin kendisine göre nitelendirdiği, kiminin terör dediği PKK hareketi devam eder. Bunun karşılığında devlet yasal olmayan güçler oluşturarak Kontrgerilla veya Hizbi-Kontra gibi oluşumlarla Cizre, Şırnak olayları yaratılır. Bütün dünyanın ilgisini çeker. Almanya silah ambargosu koyar. Ertesi günü Fransa ve Avrupanın diğer devletleri tavır alır, işte Mandela da Atatürk ödülünü reddeder.

Biz şunu söylüyoruz. Başkası bizim sorunumuzu çözmesin, biz kendimiz çözelim. Bu evin fertleriyiz. İçimizde kavga etmeye gerek yok, oturup konuşabilmeliyiz ama tek taraflı ve tek düzeyli olmamak koşuluyla, kendimiz kendimize en iyi çözüm yolunu bulmalıyız. Ama bunları yapabilmek için açık olmak lazım, net olmak lazım ve tabusuz düşünmek lazım.

Yine önümde bir soru var. Diyor ki, "PKK Kürt tezini formüle edip savunmaya yetkili midir? PKK Kürtlerin yüzde kaçını temsil ediyor? Ben de diyorum ki, bu sorunun muhatabı ben değilim. Bu sorunun muhatabı Abdullah Öcalan'dır, ona sormak lazım. Fakat yine sorunun devamında şu var; HEP Kürtlerin ne kadarını temsil ediyor? HEP için şöyle diyebilirim: Halkın Emek Partisi henüz tek başına seçime girmediği için, kaç milyon seçmeni var, bunu rakamsal olarak bilemiyorum, ancak şu göstermiştir ki, Kürtlerin büyük bir kısmı HEP'te yer almışlardır. Yine 20 Ekim seçimlerinde Doğu ve Güneydoğu'da Yalçın Doğan'ın da belirttiği gibi % 70 civarında oy almıştır. % 70 oy oranı HEP'in Kürtler konusunda büyük söz sahibi olduğunu gösteriyor. Batıda büyük kentlere yerleşmiş bulunan ve Orta Anadolu'da yerleşik bulunan Kürtlerin de HEP'e gösterdikleri ilgi sayıyorum bu düzeydedir. HEP aslında bir Kürt partisi olarak kurulmadı. Şu anda da bir Kürt Partisi değildir. Ancak Kürt sorununun Türkiye'nin en önemli sorunu olduğunu söylediği ve Kürtlerin demokratik haklarının demokratik yollarla savunucusu olduğu için Kürtler yoğun bir biçimde destek vermişlerdir. Zaten benim görüşüme göre Kürt Partisi ismi altında bir parti kurulsa dahi, programını yalnız Kürtlere ayıramaz. Birlikte yaşadığı diğer halkların da sorunlarına yer vermek zorundadır. Türkiye'deki enflasyonu, işsizlik, gecekondular, işçi sorunları gibi sorunlara çözüm getirirken, bütün hakları kapsamak mecburiyetindedir. Tüzük ve programında böyle bir mantık uygulamak zorundadır. Bu devletin resmi ideolojisi Kürtleri eziliyor. Türk halkına da çok iyi davrandığı söylenemez. Biz hem Kürt halkının, hem de onunla birlikte ezilen Türk halkının da bu eziklikten kurtulmasını istiyoruz. Ve diyoruz ki, gelin bu devleti demokratikleştirelim, sivil bir toplum yaratalım ve hiç kimsenin ezilmediği ve herkesin kendi haklarını özgürce kullanabildiği yeniden bir devlet yapısı oluşturalım. Ama biz bunları söylediğimizde hep "Türkiye bölünüyor, yine İngilizler işe karıştı, Ermeniler karıştı, Fransızlar şöyle yaptı," gibi feryatlar koparıyor.

Mesut Barzani'yi, Celal Talabani'yi Cumhurbaşkanı nezdinde kabul eden bir devlet, Irak'taki Kürtlerin özerkliğini kabul eden bir devlet, Türkiye'deki kendi insanını, kendi toprakları içindeki Kürtleri reddetmesi, muhatap kabul etmemesi, devletin yaşadığı bir ikilemdir, bir çelişkidir. Türkiye toplumu olarak bu çelişkilerden ve komplekslerden kendimizi kurtarmalıyız. GAP Televizyonu Kürtçe yayın yapmalıdır. Bir Kürt partisinin kurulmasına izin verilmelidir. Kürt-

çe eğitim olmalıdır. Devlet tarafından Kürt Enstitüsü ve Üniversitesi açılmalıdır. Bağımsız Kürt devleti kurmak isteyen yasal parti kurulmalıdır. Bütün bu imkanlar sağlansa dahi, öyle sanıyorum ki Halkın Emek Partisi bütün Türkiye'nin partisi olarak kalmak isteyecektir.

Yine önümde bir soru var. Bu soru da alıştığımız bir soru biçimi. "PKK ile HEP ilişkileri hangi platformda var?" diye soruluyor. Öncelikle şunu belirtmek istiyorum. PKK kendi kurallarını kendisi koyan, silahlı mücadeleyi kendisine yöntem olarak seçmiş bir siyasi partidir. Halkın Emek Partisi nedir? Halkın Emek Partisi, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre kurulmuş, demokratik platformda bütün Türkiye'deki sorunlarla ilgilenen bir siyasal partidir. Abdullah Öcalan'la herkes gidip görüşebiliyor. Ama bir Milletvekili arkadaş görüştü iddiası üzerine kıyamet koptu. Yalçın Doğan Nevruz'da APO'nun yanında idi. Kimse bir şey söylemedi. Bu kompleksten de kurtulmak gerekiyor. Yani canı isteyen her gazeteci Bekaa'ya gidip, görüşüp geliyor, kimse bunlara bir şey demiyor. Ama, biz görüşelim veya görüştük desek kıyamet kopuyor. Nevruz öncesi bir çok açıklamalarımızda, arabulucu dahi olabiliriz dedik. Aslında gidip görüşmemiz gerekir diye düşünüyorum. Görüşmeler sağlanmalıdır ki, neler yapıp neler yapılamayacağı, belki de demokratik platformdaki çözümler için, Abdullah Öcalan'a öneriler sunma olanağı bulunmuş olur. Diyalog kurulmadan olayları çözmek, olumsuzlukları önlemek mümkün değildir. Böyle düşünceler söz konusu olduğu zaman hemen PKK-HEP ilişkisi kurulmak isteniyor. "PKK," ismi de üzerinde olduğu gibi, bir Kürt partisidir. Kürt halkının özgürlüklerinin silahlı bir mücadele ile elde edilmesini kendisine yöntem olarak seçmiştir. Ve militanları da, mensupları da, Kürt halkının içinden çıkmıştır. Halkın Emek Partisi de Kürt sorununun Türkiye'de en büyük sorun olduğunu söylemekte ve Türkiye'de en başta çözülmesi gereken sorun olarak görmektedir. Ama demokratik yolları metod olarak seçmiştir. Bu bakımdan PKK ile HEP'in hiç bir organik bağı yoktur. Yani biri diğerinin yan kuruluşu değildir. Ama HEP'in başta da söylediğimiz gibi destekçilerinin büyük çoğunluğu, hatta tamamına yakını Kürtlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla Kürtlerin bir kısmı PKK'yi destekliyorsa, demokratik yolları seçenlerin de HEP'i desteklemeleri gayet doğaldır. Savunulan şey Kürtlerin özgürlüğüdür. Bazen siyasi çözümlerde, istemlerde söylediklerimiz çakışabilir. Bu amaçta, bazı mensuplarıyla akrabadırlar diye, böyle bir mantıkla ikisinin aynı şey olduğu söylenemez. Yani bir ailenin fertlerinin bazıları PKK'lı, bazıları HEP'li

olabilir. Kürt halkının demokratik özgürlüklerinde yaratılan siyasi platform herkesi ilgilendiriyor. Ve herkes burada söz sahibidir. Onun için sonuçta siyasi platformdaki bazı konularda çakışan yönler olsa bile, bu bir organik bağı göstermez. Ama devlet ve devlet gibi düşünenler, bizi PKK ile eşdeğer tutarak uygulamaları da bu mantıkla yapmaktadır. Ve bu nedenle birçok üyemiz katledilmektedir. Ve fail-leri de bulunamamaktadır.

Dünyanın her tarafında bazı düşünceler birbirinin aynı olabilir veya benzeşebilir. Adnan Kahveci bir çözüm yazısında, Türkiye iki uluslu yaşamak zorundadır, diyor. O zaman Adnan Kahveci'yi de PKK'lı olarak mu değerlendirmemiz gerekiyor? Gerçekler neyse onu söylemek lazım, şu veya bu şekilde suçlama olacak diye çekinmemek lazım. Kürt gerçeğini yalın soyut bir kavram olmaktan çıkarıp somut bir şekilde, Anayasa teminatı altına almak gerekiyor. Teminat altına alınmalıdır ki, kimse Türk-Kürt düşmanlığı yapamasın. Eğer devlet Kürt gerçeğini yasal teminat altına alırsa, sokaktaki vatandaşın bir-biriyle olan kini ve düşmanlığı ortadan kalkar. Fakat bu yapılmaz da zora dayalı asgari çözüme dayalı, ezeriz, keseriz, öldürürüz politikası devam ederse, neyin nerede nasıl olacağını tahmin etmek zordur. Her an büyük olaylarla karşılaşabiliriz. Bu olaylardan kim zarar görür? Bazıları "Kürtler zarar görür" diyor. Bence, hiç kimse zararsız kurtulamaz. Herkes zarar görür.

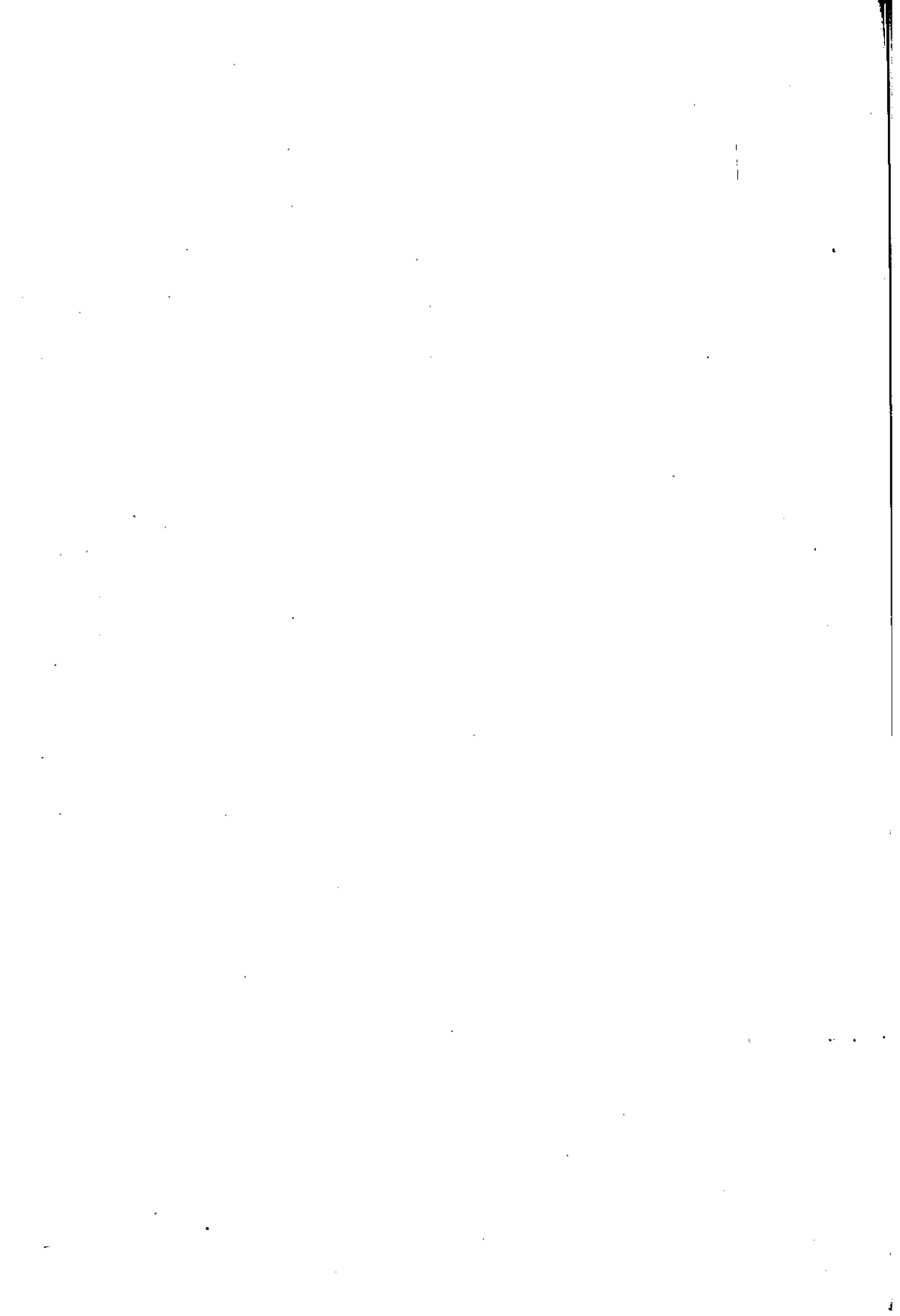
Türkiye'de Kürt sorunu ve çözümünü artık açık ve net bir biçimde, kitlelere yönelik iletişim aracılığıyla açıkça tartışılmalıdır. Kürtlerle Türklerin bu topraklar üzerinde eşit ve özgür, gönül birliğiyle nasıl yaşayabileceklerini ve bu iki halkın dışında kalan ayrı dil ve kültüre sahip etnik yapıların da yapılarını koruması için gerekli çözümler, müştereken bulunmalıdır. Irk düşmanlığının yaratılmasına engel olunmalıdır. Meclis kürsüsünde yapılan konuşma engellenmemelidir. Kamuoyunun Halkın Emek Partisi'ni ve Kürt sorununa çözüm getirmek isteyenleri objektif bir biçimde tanıyabilmesi ve asıl amacı öğrenbilmesi için televizyon gibi bir iletişim aracının tarafımızdan kullanılmasına imkan sağlanmalıdır. Televizyonda altı partinin genel başkanı Güneydoğu ve Kürt sorununu tartışıyor, açıkça HEP'i suçluyor, ama HEP'e cevap hakkı tanınmıyor. Ecevit bir açikoturumda açıkça bize hakaret etti. TRT'ye müracaat ettik, hâlâ cevap alamadık. Bazı özel televizyonlar bizi ekrana çıkarmaya korkuyorlar. Ne diyeceklerini bilemiyoruz, devlet üzerimize gelir, diyorlar. Eğer biz

kendi televizyonumuzda sorunlarımızı açıkça anlatamazsak, birgün başkaları başka araçlarla anlatır ve kontrolü de bizden çıkar. Sonucun da ne olacağı bilinmez.

Biz devletin demokratikleşmesini istiyoruz. Gizli devlet artık bitmelidir. Devlet açık olmalıdır. Yani seçilenler, atananları denetleyebilmelidir. Milli Güvenlik Kurulu tavsiye kararı alıyor. TBMM'de noter gibi onaylıyor. TBMM'nin, Milli Güvenlik Konseyi'ne tavsiye hakkı bile yoktur. Sivil bir toplum yaratmaya çalışıyoruz. Merkeziyetçi devlet sistemini ademi-merkeziyetçi bir biçime dönüştürmek istiyoruz. Yani, Valilerin, kaymakamların, belediye başkanları gibi seçimle gelmesini öneriyoruz. İnsan hakları ihlalini, Kürt sorununu çözmeden önlememiz mümkün değil. İşkenceyi önlememiz mümkün değil. Enflasyonu da önlemek mümkün değil. Çünkü yapılan bir hesaba göre -sanıyorum Sayın Mumcu da bu hesabı biliyor, belki de ben ondan almışım- Doğuda, ismi konulmamış savaşta ister asker, ister polis, ister PKK militanı olsun, ölen her kişi için harcanan para 21 milyardır. Köy korucularına ayda 500 milyar para ödeniyor. Özel Time 1.6 trilyon maaş ödeniyor. Ayrıca askeri harcamalar, askeri barınaklar ve askeri birliklerin nakli, polisin takviyesi, yani araçlarla donatılmasına giden harcama bunun dışındadır. Bu hesaplara bakılacak olursa, enflasyonu önlemek de mümkün değildir. Bu anlatımlardan sonra ana çözüm, Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve Helsinki Nihai Senedinde, AGİK ve Paris Şartında belirtildiği gibi, halkların kendi kaderini tayin etme hakkının yaşama geçirilmesi ve bunun Türkiye politikasına uygulanması, köklü çözüm olacaktır. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Buyrun Sayın Sönmez.



**Mustafa Sönmez:**  
Gazeteci-Yazar

Bu tabuların kaldırılması olayı tabi hepimizin ortak dileği. Bu konuda da bence, sancılı da olsa, epey mesafe katedilmiştir. Daha 3 yıl önce "Kürt" sözcüğünü bile telaffuz etmek çok güçtü. 3 yıl bile değil, 2 yıl önce, ben hatırlıyorum Doğu Anadolu ile ilgili kitabımı yazdığımda Kürt sözcüğünü kullanıp kullanmamakta çok tereddüte düşmüş, sonunda kullanmıştım; fakat kitabın kapağında kullanamamıştım, çünkü yayınevi aksi takdirde kitabı basmayacağını söylemişti. Bunun üzerinden çok kısa bir süre geçti. O ödümüzü patlatan sözcük, işte bugün böylesi bir platformda, böylesi medeni ilişkiler içerisinde konuşabiliyor. Sadece sözcük değil, artık bağımsızlık ne getirir, federasyon ne getirir, bunu konuşabilir durumdayız. Bunu 2 yıl önce aklımıza bile getiremezdik. Demek ki o kadar umutsuz olmaya gerek yok. Mesafe alınıyor ve sancılı da olsa iyi gidiyor, fena gitmiyor. Şu ölümler de olmasa! Gerçekten bizi belki en fazla üzen bu.

Sayın İkinci soruyor: "Terörün ortadan kaldırılması şartına mı bağlanmalı yasal, ekonomik, sosyal ve politik gerekler?" Ben öyle bir şey demek istemedim, herhalde kendimi doğru ifade edemedim. Kuşkusuz, böyle bir ön şart gerekmiyor. Yani önce terör dursun, herkes silahları sustursun, sonra yapılması gerekenler yapılsın, diye kategorik bir takvim öneriyor değilim. Ama terörün öncelikle önlenmesi gerektiği, silahların öncelikle susması gerektiği bir zarurettir, çünkü sonuç bir insan canıdır. Hiçbir şey herhalde bundan daha kıymetli, daha değerli olamaz. O zaman ister PKK'dan gelsin, ister devletin içerisindeki kontrgerilladan gelsin, yasal olmayan, haksız her türlü baskı ivedilikle kınanmalıdır, karşı çıkılmalıdır. Hiçbir siyasi hesaba araç yapılmamalıdır, politik araç olarak kullanılmamalıdır. Bu bir kere bir ön şart.

Tabular elbette yıkılmalıdır, zaten tartışıyoruz da. Sayın Soysal, bağımsızlık olursa ne olur, bunun senaryosunu çizdi ve negatif yanlarından söz etti. Pekala, birisi de ortaya çıkıp, bağımsızlık olduğu takdirde Kürt halkının neler kazanabileceğinden söz edebilmelidir. Bunu açık açık söyleyebilmeli, bunu TRT ekranlarında bile tartışabilmeli, bu mümkün olmalıdır. Bu çağda artık insanların akıllarını çelmek veya kandırmaz söz konusu olamaz. Yani herkes akliselime sahiptir, herkes doğruyu ve yanlış hissedecek, görecektir. Benim de kişisel olarak, federasyonun veya bağımsızlığın o bölgede yaşayan insanların lehinde olduğu konusunda bir fikrim yok ve buna katılmıyorum. Ama bunu açıkça, gerekçesiyle beraber tartışabilmeliyiz. Çünkü gerçekten yanlış yaklaşımlar, yanlış eğilimler söz konusu.

Demim örneğini verdiğim konuya baştan dönmek istiyorum. Batı mı doğuyu sömürüyor, doğu mu batıyı sömürüyor? Şimdi, bu böyle tartışılmaz, bu soru böyle sorulmaz. Sınırların olmadığı, gümrüklerin olmadığı bir bölgede bir kere bölgelerarası kaynak akışı olur mu, olmaz mı? Yani insanlar birbirleriyle kaynaşmış, bütün nüfus içiçe geçmiş, bölge tam bir mozaik. Bu düzeyde olayı tartışmak zordur. Bir kere soruları çoğunlukla yanlış soruyoruz. Soruları bence yeni baştan sormamız lazım, yeni baştan sorduktan sonra tartışmamız lazım. Ama bütün bunların yapılması için de kendimize bu hakkı tanımalıyız, bu tabuların sınırladığı çerçevenin dışına çıkabilmeliyiz. Mesele ye sırf bir Kürt fanusu içinde bakamayız. Demokrasi meselesi sadece Kürtlerin meselesi değildir. Kuşkusuz doğu ve güneydoğu kalkınmada öncelikli il olduğu gibi, demokraside de öncelikli il olmak hakkına sahiptir. Gerçekten öyle bir hakka sahip olmak durumundadırlar. Çünkü, Batıda şu anda teneffüs ettiğimiz demokrasi ortamı orada yoktur. Buradaki atmosferle oradaki atmosferi eş düzeye getirmek zorundayız, nasıl buradaki ekonomik olanakları oraya da eş düzeyde taşımak durumundaysak.

Ama şunu da bilelim ki, demokrasi sorunu bir tek güneydoğu ile ilgili değil, Kürtlerle ilgili değil, Türklerin de en az onlar kadar demokrasi problemi var. 82 anayasasının çerçevesi içerisinde yaşıyor bütün bu Türkler ve Kürtler. Sendikal hakların ne olduğu, ne olmadığı ortadadır. 12 Eylül'le beraber 82 anayasasının getirdiği çerçeve ortadadır. 82 anayasası Türkler için ayrı, Kürtler için ayrı bir şey getirmedir. Kürtler için belki ekstra birşey getirdi, ama aynı cenderenin içine Türkleri de soktu. Yerel yönetimlerin daha etkin hale getirilmesinden bahsediyoruz veya insanların karar sürecine daha çok katıl-



masından. Bu güneydoğu için olduğu kadar Türkiye'nin her yanı için geçerli. Ben burada istiyorum ki, il genel meclisi diye seçtiğimiz organ bir yerel iktidar olsun, yerel parlamento olsun, oradaki kararlara ben de katılabileyim. Ben de istiyorum ki ilçemdeki il genel meclisine ben de katılabileyim. Ben 5 yılda bir oy atan bir yurttaş olmak istemiyorum. Bu demokrasiyi burada Kürt insanı olarak, Türk insanı olarak herkes istiyor. Herkes basın özgürlüğü istiyor, herkes daha fazla demokrasi istiyor. O zaman sorun hepimizin sorunu. Yani meseleye biraz daha buradan bakmamız lazım. Belki ifadelerde, tonlarda Kürt yanını ağır bastırdık, yahut farkında olarak olmayarak, medya bizi belki bu yöne yönlendirdi. Ama problem sanıyorum Türk-Kürt ayrımı yapmadan bütün Türkiye'nin problemi.

Kuşkusuz işin ekonomik boyutunu ihmal edemeyiz. Yani, koalisyon hükümetinin programında yer almasına rağmen önemli bir mesafe katedilebilmiş değil, özellikle bu bölgede ekonomik dengesizliği gidermeye dönük ivedi kararlara ihtiyaç vardır. Yani GAP Projesi var, GAP Projesinin her derde deva bir şey olduğuna inanmamak gerekir. Bir kere GAP olayı tamamen bölge için yapılmış bir proje değildir, GAP olayı Türkiye geneli için yapılmış bir projedir. Öyle olması da kapitalizmin mantığına uygundur.

Ama öte yandan, eğer bölgelerarası dengesizlik görüyor da bunu kabul ediyorsak, bölge için bazı sosyal paketler düşünmek zorundayız. O bölgedeki işsizliği azaltacak, o bölgedeki yatırım azlığını dengeleyecek başka tedbirler düşünmek zorundayız. Burada kafamızı yorduğumuzda, verilecek bazı özel teşviklerle özel sektörün batıdan doğruya gidebilecek durumda olduğu bence bir hayâldir. Şimdiye kadarki uygulamalar da bunu göstermiştir. Şu andaki özel sektörün yatırım psikolojisi, veyahutta yatırım iklimi de buna uygun değildir.

İşte burada, bence -akıntıya karşı birşey söyleyeceğim- devletçilik gereklidir. Yani devletçilik hiç olmazsa bunun için gereklidir. Devlet işletmeleri en azından doğu ve güneydoğuda bir yatırım iklimi yaratmak için gereklidir. Devlet işletmelerinin batıda işlevini tamamladığına inanabiliriz, artık Sümerbank'ın Soma'da ne işi var, Manisa da ne işi var diyebilirsiniz, ama Sümerbank'ın Diyarbakır'da, Elazığ'da, Şırnak'ta işi var. Hiç olmazsa bu şekilde bir devletçiliğe, Türk özel sektörü de yandaş olmalıdır. Yani kategorik bir devlet işletmeciliğine karşı çıkmak yerine, devlet işletmelerine bu şekilde bir misyon bence yüklenebilir. Yani sırasında yeni yatırım yerine batıda-

ki, artık sırasını doldurmuş devlet işletmelerini söküp bunları doğuya götürmek bir tedbir olarak düşünülebilir.

Bir kere şunu da gözardı etmemek lazım. Doğudaki yoksulluk ve o yoksulluğun dayattığı göç, aslında Batıyı da baskı altına alıyor ve bu Batıdaki sermayenin verimliliğini de düşürüyor. Yani bugünkü İstanbul, artık yaşanılabilir bir İstanbul değildir. Artık yollarda geçen zaman, bu trafik, bu kirlilik, bunun sosyal maliyetleri, bunun üretimde yol açtığı kayıplar, bunlar dikkate alınmak durumundadırlar. O zaman İstanbul'u ve metropollerini kurtarmak için de siz bu bölgesel dengesizliği dikkate almak durumundasınız ve bu trafiği ters yöne çevirmek durumundasınız. Dolayısıyla Doğu'yu yahut da Güneydoğu'yu kalkındırmak aslında İstanbul'u kurtarmaktır. İstanbul'u başka yeni İstanbul'lar yaratarak kurtaramazsınız. Bu göçü önlemenin yolu da, tüm cazibe noktalarını İstanbul ve çevresinden çekip Doğu ve Güneydoğu'da yeni cazibe noktaları yaratmaktır. Burada da devlet işletmeciliği esastır. Bunun başka yolu yoktur, yani. Kategorik bir devlet işletmeciliğine karşı çıkarak, bu türden formülasyonları, bu türden modelleri bence görmezlikten gelmemeliyiz. Tersine, farklı bir devlet işletmeciliği noktasından yola çıkarak, en azından bölgesel dengesizliği çözmeye dönük bir devlet işletmeciliğinden yana olunmalıdır.

Bir soru, Sayın İbrahim Sinemillioğlu'ndan: "İki gün önce Adnan Kahveci Köyteks modelinden söz etti, yani devlet fabrikayı anahtar teslim bitirip, bölgede verimli çalışabilecek müteşebbislere bırakabilir, diyor. Bu tür bir kalkınma modeli yeterli olabilir mi, başka tür teşvikler gerekli midir?" Kuşkusuz. Bence Türkiye'de devletçilik, hiçbir zaman bir ideolojik saplantı olmadı. İnanılır ki devletçilik, devlet işletmeleri, solcu iktidarların, komünistlerin işidir, sağcı iktidarların zinhar böyle bir düşünceleri yok! Tersine, Türkiye'de devletçilik sağ iktidarlar döneminde gelişmiştir, karşı olmalarına rağmen! KİT'lerin kuruluş tarihlerine bakalım, Menderes hükümeti zamanında gelişmiştir, Demirel hükümeti zamanında gelişmiştir. Tek parti döneminde devlet işletmeleri bile özel sektöre rağmen, özel sektöre karşı değil. Onu tamamlayan, onu büyütmeye yönelik, onu bir tür palazlandırmaya dönük olarak gündeme gelmiştir. Dolayısıyla böyle kategorik bir devlet işletmeciliği, devletçilik yaklaşımı yerine, bugünün koşullarına, bugünün bölge sorunlarına, bugünün yaşadığımız sorunlarına farklı yaklaşan, onları çözmeye yönelik bir devletçilik yaklaşımını geliştirilmesi, KİT'lere böylesi yeni misyonla yaklaşılması, bence

Mustafa SÖNMEZ

karşı karşıya bulunduğumuz bu tür sorunların çözümünde de etkili ve anlamlı bir tutum olacaktır. Teşekkür ederim.

★ ★ ★

Dr. Nejat Eczacıbaşı: Buyrun Sayın Profesör Kışlalı.



**Ahmet Taner Kışlalı:**  
Gazeteci-Yazar

Önemini hepimizin takdir ettiğimiz bir konuyu beş saati aşkın bir süre tartıştıktan sonra, iki sorunun havada kalmaması, olabildiğince net yanıtlarını bulması gerektiği kanısındayım: 1- Nasıl bir kültürel model? 2- Nasıl bir siyasal model?

Kültür bir duyuş, bir düşünüş ve davranış birliğidir. Bu açıdan baktığımız zaman, kültür özellikle ulusal düzeyde büyük önem taşıyor. Konuşmamın birinci bölümünde de vurgulamak istediğim gibi; ulusu yaratan temel öge kültürdür. Yoksa ırk değildir, ulusu yaratan. Alt kültür nedir? Alt kültür, ikinci dereceden duyuş, düşünüş ve davranış benzerliğidir. Toplumsal sınıfların, coğrafi bölgelerin, etnik grupların, hatta öğrencilerin bir alt kültürü olabilir.

Bugün Türkiye, son derece önemli bir karara varmak durumundadır. Kürtçe radyo ve TV'ye "evet" diyecek miyiz? Bir adım sonra çok doğal olarak gündeme gelecek olan Kürtçe eğitime "evet" diyecek miyiz?

Demokrasi, farklılıkları doğal sayan, o farklılıklara saygı gösteren bir siyasal sistemdir. Demokratik bir yaşamda, farklılıkların ortaya konmasını yasaklamak diye bir şey söz konusu olamaz. Bunu yasakladığımız zaman, demokrasiden uzaklaşırız. Ama burada bir ayırım yapmak gerekir. Özgürlük ve hak, farklı farklı kavramlardır. Özgürlük, yurttaşın bir şeyi yapmasının engellenmemesidir. Devletin oradaki görevi, yasaklamamak ve özgürlüğe yönelecek saldırılara karşı güvence oluşturmaktır. Hak ise, birşeyi bizzat devletin sağlaması demektir. Örneğin "gezme özgürlüğü" isteyen yurttaşın istediği

yere gitmesine engel olunmaması anlamına gelir. Eğer "gezme hakkı" söz konusu olsaydı; devletin, her isteyen istediği yere götürme görevini de üstlenmesi gerekirdi. Demek ki birbirinden çok farklı, karıştırılmaması gereken iki kavram ile karşı karşıyayız.

TV ve radyo aracılığı ile Kürtçe yayın yapılabilmesi mi? Evet. Pe-ki bu yayını devlet mi yapmalı? Hayır! Aynı yaklaşım, Türkçeden başka dillerde eğitim için de geçerlidir. Kürtçe radyo ve TV yayını, "anlatım özgürlüğü" ile ilgilidir ve yasaklanmamalıdır. Ama "anlatım hakkı" diye birşey söz konusu olamaz. Bunları yapmak devletin görevi değildir. Devletin görevi, ulusal kültür ile ilgilidir. Alt kültür ile ilgili olarak devletin yapması gereken şey, yasakları kaldırmaktır, yasak koymamaktır. Niçin? Çünkü devlet bir hizmeti verdiği zaman, azınlıkta ya da çoğunlukta olmalarına bakmaksızın, bütün yurttaşlarına o hizmeti eşit olarak vermek zorundadır. Çağdaş ve demokratik bir devlet olmanın ön koşuludur bu.

Diyelim ki GAP televizyonunda günde 3 saat Kürtçe yayın yapıyorsunuz. Her şeyi bir yana bırakıyorum, ama bu yayını 4 Kürtçe lehçeden hangisi ile yapacaksınız? Kırmançi yaptınız; yarın Sorani isteyenler çıktı, Zazaca ya da Garayanyice isteyenler çıktı, ne diyacaksınız? Biraz önce Türkiye'de 17 dil konuşulduğu söylendi. Onlar da aynı hizmeti devletten istediğinde, verecek mantıklı bir yanıtınız var mı? "Sizin sayınız az, üstelik terör falan yapmayı başımıza dert de açmıyorsunuz, onun için size yapmayız," mı diyacaksınız? Hukuk devletinde böyle şey olmaz!

Ben biraz daha ileri gideceğim. Alevî yurttaşlar yarın çıkıp şöyle deseler: "Siz devlet radyo ve televizyonundan Sünnî inancını savunuyorsunuz; bize de ayrı bir radyo ve TV kurun ki, biz de kendi inancımızı dile getirebilelim." Ne diyacaksınız? Mantıklı olarak diyebileceğimiz hiçbir şey yok. İmam-Hatip okullarının sünnî din adamı yetiştirdiğini ve sünnî inancını öğrettiğini söyleyerek, aynı şeyi Alevîler için isteseler, haksızlar mı? Kürtçe yayın ve eğitim konularında karar vermeden önce, bu gerçekleri gözönüne almak zorundayız.

Demokratik bir toplumda, isteyen Kürt dilini de, eğer varsa Kürt yazını da öğretebilmelidir. İsteyen- elbette ki devletin koyduğu kurallar çerçevesinde- nasıl Kürtçe yazılı yayın yapabiliyorsa, sözlü ve görüntülü yayın da yapabilmelidir. Ama devletin görevi, ulusal kültürü, yani bu topraklar üzerinde yaşayan, 17 dil konuşan ve farklı et-

nik kökenlerden gelen insanların ortak yanlarını güçlendirmektir. Devletin farklılıklara hoşgörü göstermesi başkadır, o farklılıkları kalıcı kılacak, kurumlaştıracak adımları atması başkadır. O, devletten beklenmemelidir!

Örneğin toplumsal sınıflar da birbirlerinden farklıdır. Devlet bu farklılıkları arttırmak, kalıcı kılmak için mi çalışıyor? Hayır. Devlet, bütün demokratik ülkelerde, bu farklılıkların yumuşatılması için çaba göstermektedir.

Askeri yönetimlerin sandıklarının tersine, bütün alt kültürler, yani kültürel çeşitlilik, ulusal kültürleri zenginleştiren temel öğelerdir. Bunlardan korkmamak gerekir. Fakat alt kültürlerden korkmamak, tersine onları ulusal kültürü zenginleştiren öğeler olarak görmek başkadır, onların birer ayrılık ögesi haline gelmesi için çaba göstermek gene başkadır. Devletin temel işlevi, ortak değerler etrafında bir toplumu birleştirip ayakta tutmaktır.

Kürtçe radyo ve TV yayını ve hatta Kürtçe eğitim yapılırsa ne olur? Hiçbir şey olmaz. Dünyada bunun örnekleri çok. İngiltere'de İskoçya ve Galler örneği var. Galler ülkesinde bu amaçla yıllarca savaşım verilmiş, açlık grevleri yapılmış. Sonunda da bu istekler kabul edilmiş. Ama bugün bakıyorsunuz, Gal dili ile eğitim yapan okullara istek son derece az. Bu da çok doğal. Yerel dille yapılan eğitimin insanlara sağlayabileceği olanaklar çok sınırlı. İşin ilginç yanı, Gal diliyle yapılan TV yayınlarının izleyicisi de çok az. Kimsenin yapmak istemediği bu yayını, BBC ile özel bir kuruluş, bir anlamda zorlanarak sürdürüyorlar. Bu konuda yaygın bir şaka var: "Galliler, kendi dilleriyle yayın ve eğitim yapılması için açlık grevi yapmaya hazırlar ama o yayınları izlemeye ve o eğitimden yararlanmaya hazır değil-ler," deniliyor.

Fransa 1972 yılında, bütün etnik gruplar için kendi dillerinde eğitim hakkı tanıdı. Amu bu haktan yararlanmak için, o dilde en az 10 bin sözcük bulunması gerekiyor. Örneğin Bröton'lar, bu sayıya ulaşabilmek için şimdi harıl harıl sözcük üretmeye çalışıyorlar. Ama o hedefe ulaşıp da, Brötonca eğitim yapan okul açsalar ne olacak? Korsika'da yıllar süren savaşımın ürünü olarak elde edilen bu hakların ne ölçüde kullanıldığı ortada.

İspanya 1979 yılında 17 özerk bölgeye ayrıldı ve -Bask bölgesi dahil- hepsi de bölgesel dille eğitim ve yayın olanaklarına kavuştu.

Sonucun bazılarının korktuğu gibi olmadığını ve verilen kültürel özgürlüklerin ulusal bütünlüğü zedeleyecek etkiler yapmadığını görüyoruz.

Birkaç örnek de Türkiye'den vermek isterim. Bu örneklerin, benzer bir yol izlenirse, bizde ne gibi sonuçlar doğabileceği hakkında fikir vereceğini sanıyorum. İlk Kürtçe film "Memu-Zin," maliyetini çıkaramadı. İlk Kürtçe kasetin 500 bin satmasına karşılık, yeni çıkan kasetler ancak onun onda biri kadar bir satış yapabiliyorlar. İlk kaset satışa sunulduğunda, yasak daha resmen kalkmamıştı. Yasak kalkınca, ilgi düştü. Kasetçilerin verdiği bilgiye göre: Diyarbakır'dan, Hakkari'den, Kürçe kasetten çok Joan Baez ya da Michael Jackson istekleri geliyor.

Büyük umutlarla çıkan "rojname" adlı gazete ancak 30 bin satabildi ve ikinci sayıyı yayınlamadan kapandı. Haftalık "Velat" ancak 20 bin satabiliyor. Oysa sadece 2-3 bin satabildiği İstanbul'da yaşayan Kürt kökenli yurttaşların sayısı 2 milyonu buluyor. Halit Tunç, yasalar izin verdiği anda Kürtçe TV yayını yapmaya hazırlanan bir yurttaş. Çocuklarının Kürtçe bilmediklerini, Kürtçe eğitim yapan bir okul açılrsa oraya yollamayacağını söylüyor ve ekliyor: "Çocuklarımı Türkçe eğitim yapan okula yollarım ama İngilizce eğitim yapan bir okul olursa, onu tercih ederim." Hiç kuşku yok ki son derece gerçekçi bir tutum.

Gelelim, Güneydoğu sorununun çözümü için, "Nasıl bir siyasal model?" sorusuna. Herkes ucundan dokundu, fakat kanımca yeterince açıklığa kavuşmadı. Bir kere, altını çizerek belirtmek gerekir ki, Amerikan iç savaşından bu yana, "ayrılma hakkı" diye bir hak uluslararası düzeyde tanınmamıştır. Lincoln böyle bir hakkın varolamayacağını savunmuştur. Daha sonraki uluslararası anlaşmalar da, aynı doğrultuda hükümler getirmiştir. Ama ayrılma dahil, bütün siyasal model seçeneklerinin özgürce tartışılmasının, demokrasimizi güçlendireceğine ve sorunun çözümünü kolaylaştıracağına inanıyorum.

Akla gelebilecek ikinci seçenek, federasyon modeli. Federasyonu açık ya da kapalı savunuların gözden kaçırdıkları bir nokta var: Federasyon, farklı toplumları biraraya getirmenin formülü olarak ortaya çıkmıştır, yoksa aynı toplumu bölmenin bir aracı olarak değil. Bin yıldır birlikte yaşayan insanları ayırarak federasyon oluşturulmasının bir örneği benim aklıma gelmiyor. Eğer bütüncül bir devlet içerisinde, bütün yurttaşların hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlan-



nabilecekleri bir ortam oluşturabilirsek, hiç kuşku yok ki, bu çözüm federasyondan çok daha sağlıklı olur. Bunu sağlayabileceğiniz bir ortamda federasyon seçeneğini tercih etmek demek, bir birleşme aracına bir ayrılma işlevi yüklemek demektir. Biraz önce söylediğimi, izinle bir kez daha yinelemek isterim: Demokrasî farklılıkları kabul eder, ama o farklılıkları kurumlaştırarak bir ayrılık ögesi haline getirmek ne demokrasînin işlevidir, ne de kimsenin yararınadır.

Siyasal model aranırken, dünyadaki bazı örneklere doğru tanı koymak gerekir. İspanya'daki Bask modeli, özerklik seçeneği içinde değerlendirilmesi gereken bir modeldir. Ülkeyi 17 özerk bölgeye ayıran İspanyol Anayasası bile, şu açık hükmü getiriyor: "İspanyol ulusunun bölünmez bütünlüğü ve İspanya'nın bütün İspanyolların ortak yurdu olduğu ilkesi temeldir." Yani ne yurdun ne de ulusun bölünmesini kabul ediyor. 17 bölgenin hespinde de, bir tür bakanlık anlamına gelebilecek olan yerel kuruluşlar var. Fakat Madrid'deki bütün bakanlıkların bu özerk bölgelerde ayrı örgütleri de var.

Fransa'nın Korsika'da uyguladığı özerklik modeli de ilginç. Bu konuyla ilgili yasa, Korsika halkının, Fransız halkını oluşturan öğelerden birisi olduğunu söylüyordu. Oysa bu sosyolojik olarak yanlış bir tanımlamaydı. Ve bu nedenle olacak, Sayın İsmail Soysal bu ifadeyi düzelterek okudu. Bir halk, başka bir halkın parçası olamaz, ancak bir ulusun parçası olabilir. Yani bir ulusu oluşturan çeşitli halklar olabilir ve bu, devlet ya da "üniter" devlet anlayışına da ters düşmez. Korsika modelinde, örneğin "devlet temsilcisi" var. Sayın Feridun Yazar, valinin de seçimle işbaşına geleceği bir model önerdi. Oysa Korsika modelinde, "devletin temsilcisi," validen çok daha geniş yetkilere sahip. Ulusal çıkarları kollamakla yerel çıkarların ulusal çıkarların önüne geçmesini önlemekle, yasalarla saygıyı sağlamakla ve daha da önemlisi, özerk yönetimi denetlemekle görevli. Yani, denetim altında bir yönetim modeli söz konusu. Merak edenler, Korsika için çıkarılmış olan özel yasanın 47. maddesine bakabilirler.

Önümüzde federasyonun ne derece sakıncalı olduğunu gösteren canlı örnekler var. Yugoslavya da bunlardan bir tanesi. Yugoslavya'da ayrılıkçığı körükleyen ve Tito zamanında bile zaman zaman homurdanan iki federe devlet bulunuyordu: Hırvatistan ve Slovenya. Çünkü ikisi, Yugoslavya federasyonunu oluşturan en zengin öğelerdi. Kendilerinden kesilen bazı kaynakların, federasyonun geri kalmış bölgelerine sarfedilmesi karşısında tepki duyuyorlardı. Çünkü aynı

federasyon içinde yer almış olsalar da, kendilerini ayrı bir birim sayıyorlardı. Oysa, bütüncül-birlikçi (üniter) devlet içersinde bu tür tepkiler doğmuyor. Bugün PKK teröründen dolayı doğan geçici ve çok cıvıltı tepkileri fazla önemsememek gerekir. Yetmiş yıllık Cumhuriyet tarihinde, hangi bölge halkı, kendisinden kesilip de başka bölgelere yatırım yapıldığı için tepki duymuş? Hangi bölge halkı, kendi bölgesinden toplanan vergilerin gene kendi bölgesinde sarfedilmesi gerektiğini savunmuş? Yok böyle bir şey. Ama-bırakın federasyonu- siz yarın Türkiye'yi özerk bölgelere ayırsanız, bu tür tepkilerin giderek güçleneceğinden emin olabilirsiniz. Çünkü her bölge halkı o andan itibaren bütün Türkiye'yi değil, kendi bölgesini düşünerek hesabını yapmaya başlayacak. Bunu bir tahmin olarak değil, yaşanan taze örneklerle dayanarak söylüyorum.

Federasyon modelini savunan bazı Kürt kökenli dostların, özellikle Belçika örneğini pek beğendiklerini biliyorum. Ama Belçika'nın, varolan bir toplumu ikiye bölerek oluşturulmadığı gerçeği nasıl unutulabilir? Uluslararası dengeler nedeniyle, farklı iki toplum biraraya gelmeye zorlanmış. Gerçekten birleşik bir toplumun, federasyon yoluyla daha iyi bir çözüm aramasının pek örneği yok gibi geliyor bana.

Sayın Tarık Ziya Ekinci bana şu soruyu yöneltmiş: "Kürtlerde toplumsal sınıfların konumu, Kürt ulusal pazarının oluşması ve Kürt burjuvazisinin nesnel karakteri açısından, Kürtlerin ayrılıp bağımsız bir devlet kurmalarının objektif koşulları var mıdır? Şayet yoksa, Kürtlerin demokratik taleplerinin bölücülük suçlamalarıyla kilit altında tutulması ve toplumu tümüyle saran bir bölücülük psikozunun yaratılmasında asıl amacın demokratik gelişmeyi frenlemek olduğuna inanıyor musunuz?" Tabii Sayın Ekinci'nin kendi inancı da burada yansıyor. Görüşüne bir ölçüde katılıyorum. Ama konuyu sadece bu yaklaşımla değerlendirmek eksik olur. Eklenmesi gereken iki öğe daha var bence. Bir defa, terör olgusu nasıl yadsınamazsa, onun bu sorunun algılanma biçimine yansımaları da yadsınmaz. Sonra aklıma Pakistan örneği geliyor.

Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasının elbette ki etnik değil, dinsel bir yanı var. Ama ayrılma nedeni ne olursa olsun, uluslaşma aşamasını geride bırakmamış. Aşiret yapısına dayalı toplumlar, ayrıldıkları zaman, eskisinden daha kötü bir durum ortaya çıkıyor. Üstelik bu ayrılma, yeni bölünmeleri de önleyemiyor. Uluslaşmamış bir Pakistan'dan Bangladeş'in kopması da sorunu çözememiştir. Ay-

rılma yeni bölünmeleri önleyemediği gibi, ayrılanların eskiden sahip oldukları kadar bile özgürlükleri olmadığı yeni bir ortam doğmuştur. Hindistan'dan kopmamış iken yaşadıkları siyasal model daha demokratikti.

Burada Sayın Feridun Yazar'ın bir düşüncesine değinmekte kendimi zorunlu hissediyorum. Özellikle büyük kentlerde bir Kürt düşmanlığı doğabileceği endişelerini paylaşmamak olanaksız. Bununla hepimiz savaşmak zorundayız; çünkü bunda, bu toplumda yaşayan hiç kimsenin çıkarı, yararı olamaz. Tersine herkes zararlı çıkar. Yalnız bu ortamı yaratan nedenlere değinirken, bütün öğeleri açıklıkla masanın üzerine sermekte yarar var. Kanımca, bu tehlikeli ortamın doğmasına, sonuçlarını iyi hesaplamadan, o yörenin sorunlarının etkisiyle belirli bir çizgiyi savunanlar da katkı yapmaktadırlar. Kendilerini "Kürt milliyetçisi" olarak nitelendiren bazı aydınlar büyük katkı yapmaktadırlar.

Benim siyasette bulunduğum dönemde, Kürt kökenli rahmetli Sırrı Atalay'ı Senato Başkanlığına seçenlerin büyük çoğunluğu Kürt kökenli değildi. Sırrı Atalay, Türk'de olsa seçilirdi, Kürt idi, gene seçildi. Çünkü kişiliği, siyasal geçmişi, birikimi uygundu. Bakkalımızı, berberimizi, avukatımızı, doktorumuzu seçerken bir ayırım yapma alışkanlığı edinmedik çocukluğumuzdan beri. Çünkü, böyle bir gerek duymadık. Çünkü, farklı etnik kökenlerden gelenlerle kendimiz arasında bir fark görmedik. Ama siz çıkar da, sistemli bir biçimde, "Ben senden değilim, ben farklıyım, ben Kürdüm," demeye başlarsanız, hele bir de buna -hiç ilgisi olmasa bile- bir de terör boyutu eklenirse giderek, "Madem ki sen beni kendinden saymıyorsun, ben de seçimi yaparken kendimden olanları tercih ederim," tavrının doğması çok doğal olur. İnsan haklarının savunulması gerektiğine inanıyorum ve -bütün Kürt kökenli yurttaşların değil- o bölgede yaşayan Kürt kökenli yurttaşların çok olumsuz koşullar içinde olduklarını kabul ediyorum. Onların bizimle aynı hak ve özgürlükleri paylaşamadıklarını biliyorum. Ve eşit haklara sahip olmalarını savunmak için ben de sizinle birlikte mücadele vermeye hazırım. Ama bunu yaparken, o insanlara yardım etmek isterken, biraz önce sözünü ettiğiniz olumsuz bir ortamın doğmaması için gereken özeni göstermek de görevinizdir. Halkına öncülük etmek isteyen aydınların, duygusal olmaya ve sonucunu iyi hesaplamadıkları adımlar atmaya hakları yok-

tur." "Sen beni kendinden saymıyorsun, öyleyse ben de seni kendimden saymam," ortamı doğarsa, bunun günahının kimde olacağı ve bundan asıl kimlerin zararlı çıkacağı iyi hesaplanmalıdır.

Bana yöneltilmiş bir soru daha var. Sayın Kutbeddin Kaya şöyle diyor: "Hukuk devletinde ayırım olmaz. Anayasa Mahkemesi, şartlı salıverme yasasının TCK'nın 125. maddesinden hüküm giymiş olanları kapsamamasını Anayasaya aykırı bulmadı. Bu bir çifte standard değil midir? Ayrımcı yaklaşım değil midir?"

Konuyu incelemiş değilim, Anayasa Mahkemesi'nin gerekçesini de bilmiyorum. Ama olaya siyaset bilimi açısından yaklaşırsak şunu söyleyebiliriz: Anayasa Mahkemesi üyeleri de, bu toplumun içinden çıkmış, toplumun diğer bireyleri ile aynı ortak koşulları paylaşan insanlardır. Hatta yüksek yargıçların yanılmıyorsam önemli bir kesimi de Kürt kökenlidir. Bu toplumda yaşayan herkes gibi, terör ortamı elbette ki onları da etkiler. ABD dahil, hangi toplumda olursa olsun, en yansız ve saygın yüksek yargıçlar bile, içinde buldukları toplumun koşullarının etkisinde kalırlar. Bu nedenle de, yüksek mahkemelerin -zaman içinde- benzer konularda değişik kararlar verdikleri çok görülmüştür. Bunun doğru ya da yanlış olduğunu söylemiyorum. Sadece bir gerçeğin altını çizmek istiyorm.

İznilinizle, bir iki noktaya kısaca değinerek sözlerimi noktalayayım.

Güneydoğu sorununun çözümü için sağlıklı siyasal model nedir? Yurttaşlar arasında ayırım gözetmeyen, insan haklarına saygılı, bölgeler ve sınıflar arası farklılıkları yumuşatılmış, katılımcı, yerel yönetimleri güçlü, birlikçi-bütüncül (üniter) devlet, bana öyle geliyor ki en sağlık çözümdür.

Değınmeden edemeyeceğim son noktaya gelince: Kürt kökenli bazı aydınlarda şöyle bir tavır görüyoruz. Almanya, Türkiye'ye ambargo koyuyor, alkışlıyorlar. Yunanistan açıktan Türkiye düşmanlığı yapıyor, alkışlıyorlar ve hatta kendilerinden destek istiyorlar. Mandela, bu ulusun çok saygı duyduğu bir insanın adına konmuş bir ödülü reddetti diye sevinç çığlıkları atıyorlar. Bir HEP kökenli milletvekili çıkıp, "Atatürk zaten diktatördü, elbette ki Mandela'nın ödülü reddetmesi gerekirdi," diyor... Demokratik çözüm peşinde olduklarını öne sürenlerin, medet umdukları insanları içerde değil de, dışarda aramaları yanlıştır, çelişkidir. Çözüm demokrasinin kuralları içinde

oluşacaksa, sonucu belirleyecek olanlar bu ülkenin insanlarıdır, Anadolu'nun insanlarıdır. İsimleri ne olursa olsun, dışardaki insanlar değildir. Eğer demokratik çözüme inanıyorsak, bu toplumun bireylerinin çoğunluğunu ikna etmemiz gerekir. Silahla değil, zorlama ile değil, düşünce ile ikna etmemiz gerektiğine inanmamız gerekir. Eğer kendi azınlık değerlerimize saygı gösterilmesini istiyorsak, çoğunlukta olanların değerlerine de öncelikle saygı göstermek zorundayız. "Bizim en büyük düşmanımız Atatürk'tür," diye sağda solda konuşup, sonra, "Biz demokratik çözüm istiyoruz, çoğunluk bizim önerilerimizi desteklesin," demek tutarlı bir davranış olmaz. Bu topraklar üzerinde yaşayan hiç kimse Atatürk'ü sevmek zorunda değildir, ama Atatürk'e saygı göstermek zorundadır. Tabii demokrasiye gerçekten inanıyorsak. Teşekkür ederim

★ ★ ★

**Dr. Nejat Eczacıbaşı:** Efendim, huzurlarınızda çok kıymetli konuşmacılara şükranlarımı arz ediyorum. Aşağı yukarı, 6 saati doldurduk. Bu yarım gün içinde çok değerli görüşler ve öneriler aldık. Konferans Heyeti'nin geleneksel tutumu itibariyle, biz herkese ve her görüşe saygı gösteririz. Yalnız bu toplantılardan sonuç çıkarmayız, özet yapmayız, bunu dinleyenlerin sağduyusuna bırakırız. Ne var ki, şunu eklememde yarar var, bütün konuşmalar teype alındı, dolayısıyla söylenenler burada kalmayacak, bundan yararlanacağız. Teypler çözülecek ve bu panel kitapçık haline getirilerek ilgilenenlere ve yetkililere de iletilecek, onların da sağduyusunu bekleyeceğiz. Sağolun, efendim.